

Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947

Following Generation

From Shoa by Heroism to Revival

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947

דור המשך

משואה בגבורה לתקומה

תנועת "החלוץ" והכשרות החלוץ בגרמניה ותרומתן לפעילות ההעפלה (1944-1947) של ארגון "הבריחה" והמוסד לעלייה ב'

אנצו חיים סרני ועדה סרני

הרברט אהוד ועליזה גרובלד

אהרון בציה

איזידור (איזי) יצחק פיליפ

מחברים ועורכים:

יואב גד וארי ליפינסקי

Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947

Following Generation

הכשרות החלוצ בגרמניה 1933 – 1947

דור המשך

משואה בגבורה לתקומה From Shoa by Heroism to Revival

**תנועת "החלוצ" והכשרות החלוצ בגרמניה
ותרומתן לפעילות ההעפלה (1944–1947)
של ארגון "הבריחה" והמוסד לעלייה ב'**

מחברים ועורכים: יואב גד וארי ליפינסקי

תשפ"ו, 2025

זכויות: כל הזכויות © לספר עצמו הן של יואב גד והעמותה לעיל.

כל הזכויות לכל התמונות הן של יואב גד למעט תמונות שנלקחו מויקיפדיה והן קניין הכלל או תמונות אשר זכויות היוצרים שלהן שייכות במפורש למחברי הספרים או המסמכים המצולמים.

העורכים עשו ככל יכולתם על מנת לאתר בעלי זכויות של כל חומר בו נעשה שימוש בספר זה ואשר נלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות בציון זכויות של גורם חיצוני במידה ואירעה, ואם יובא הדבר לידיעתנו נפעל לתקן הדבר במהדורות הבאות בהקדם שיתאפשר.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר – כל חלק שהוא מן החומר ש בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא מחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא אם המשתמש מקבל מראש רשות מפורשת בכתב מיואב גד ו/או בא כוחו לצרכי הנושא.

מודפס בישראל.

A rights reserved © 2025 to Mr. Yoav Gad and the above association.
Printed in Israel.

תוכן עניינים

פתח דבר מאת יואב גד – אהוד הרברט גרובלד, "המוסד לעלייה ב' "	
וארגון "הבריחה".....	5
לקט תמונות מתקופת פעילות אהוד הרברט גרובלד ואשתו עליזה	
במסגרת "המוסד לעלייה ב'".....	8
תערוכת הכשרות החלוץ אודות תקופת ההכשרה	
והפעילות לטובת ההעפלה לארץ ישראל.....	15
מפת נתיבי "הבריחה" באירופה	20
ביוגרפיות של אנצו חיים ועדה סרני – בעריכת יואב גד וארי ליפינסקי.....	21
ביוגרפיה של אנצו סרני מתורגם מהויקיפדיה האיטלקית	32
ביוגרפיה מפורטת של אנצו ועדה סרני ממגוון מקורות רשמיים	
ועם רשימה ביבליוגרפית	35
תנועת "הבריחה" באירופה -	
הבהרת מונחים ולקט ביוגרפיות של האישים המובילים	68
תנועת "הבריחה" – לקט מעובד על בסיס הויקיפדיה בעברית.....	74
המוסד לעלייה ב'.....	85

עמותת "הכשרות החלוץ (1933 – 1947) בגרמניה – דור המשך"
הוקמה בנובמבר 2021 במטרה להנחיל ליציבור ובמיוחד באמצעות פעילות חינוכית לדור הצעיר את מורשת החלוצים בגרי הכשרות החלוץ הציונית, הנספים והשורדים. העמותה פועלת לחקור ולתעד את קורות חייהם, ללקט עדויות בשת"פ עם עשרות מזיטנים וחוקרים אודות תקופת ההכשרה הציונית בגרמניה לפני השואה, בעת תקופת השואה ולאחר מכן בתקופת ההעפלה ארצה כולל במסגרת "המוסד לעלייה ב", דרך הקליטה, ההשתלבות, ההתאקלמות בארץ, הקמת משפחות והתרומה להקמת ישובים בארץ. אנו מגיישים הצעות להענקת אות "יהודי מציל יהודי".

סיפור "משואה לתקומה" תורם משמעותית למאבק עם ישראל נגד אנטישמיות והכחשת השואה ברחבי העולם ובאינטרנט.

אהוד הרברט גרובלד – המוסד לעליה ב' וארגון "הבריחה" (1945 – 1947)

יואב גד (גרובלד) – 18.2.2025

אבא שלי, אהוד הרברט גרובלד ז"ל, היה ממנהיגי תנועת החלוץ בגרמניה וחבר פעיל בהנהלת מרכז החלוץ בברלין בשנים 1938 – 1943, מדריך ואחראי על הנוער בהכשרות אהרנסדורף ונויינדורף, ואחרי המלחמה חבר הנהלת "קיבוץ בוכנוואלד" בגרינגסהוף ע"י פולדה בגרמניה.

בספטמבר 1940 היה אבי שותף עם אפרים פרנק ז"ל, שהיה מנהל מרכז החלוץ בברלין עד אוגוסט 1940, ואלפרד זלביגר ז"ל, שהחליף את אפרים פרנק בתפקיד מנהל מרכז החלוץ בברלין, בארגון מסע של 3,500 צעירים יהודיים מגרמניה בעלייה בלתי לגלית לארץ ישראל דרך הדנובה ע"י 3 אוניות, בתאום אישי של שלושתם מול איש האס. אס הגרמני אדולף אייכמן.

המסע, בפיקודו של אפרים פרנק, יצא מגרמניה דרך אוסטריה והמשיך בשלוש ספינות דרך הדנובה אל ארץ ישראל. האוניות נתפסו בשערי הארץ, וכ- 1,600 איש הועלו בנמל חיפה על האוניה "פאטריה", שטובעה ע"י הנהגת הישוב בפיקודו של אפרים פרנק שהיה מפקד המסע, וזאת על מנת שלא יגורשו ע"י הבריטים למאוריציוס לגלות שנייה.

אבא שלי ואלפרד זלביגר חזרו לפעילותם ומשימתם בתנועת החלוץ בגרמניה. אלפרד זלביגר כמנהל מרכז החלוץ בברלין (הוצא להורג בחנוכה 1942 בשל אי עמידה במכסה שהטילו עליו קציני הגסטאפו למשלוח בטרנספורט למחנה ההשמדה אושוויץ). אבא שלי חזר לתפקידיו במרכז החלוץ בנושא תרבות וחינוך בני נוער, מחליף של ריחה פראייר בנושא עליית הנוער, וכמדריך בכיר בהכשרת אהרנסדורף עד סוף 1941 ואח"כ בהכשרת נוינדורף עד 19.4.1943.

בתאריך 19.4.1943 קיבלו כול תושבי הכשרת נוינדורף, ילדים יהודיים בגילאי 14 עד 18 ומדריכיהם היהודיים צו גירוש מהגסטאפו "למזרח" (למחנה ההשמדה והעבודה אושוויץ). אבי הכין, תדרך, והוביל את 117 החניכים והמדריכים ברכבות דרך ביה"ס היהודי "גרס המבורגר שטראסה" בברלין בדרך לאושוויץ.

בחורף 1944 פונו העצירים ממחנות אושוויץ מערבה לכיוון גרמניה, תוך בריחה מהכוחות הרוסיים המתקדמים. לאחר "צעדת המוות" הגיע אבי וחבריו למסע, למחנה ההשמדה "ברגן בלזן" צפונית לברלין. הוא שוחרר בתאריך 19.4.1945 על ידי הצבא הבריטי.

במהלך החודשים הראשונים הוא התארגן וחיידש את קשריו עם חבריו מתנועת החלוץ, מדריכים וחניכים, בנות ובנים, בגרמניה ומחוצה לה כולל עם ההנהגה בארץ ישראל.

אבי הגיע דרך חברו ארתור פוזננסקי ז"ל, שהיה ממנהיגי תנועת החלוץ ופעל יחד עם אבי במרכז החלוץ בברלין בשנים 1938 – 1943, אל "קיבוץ בוכנוואלד" בגרינגסהוף ע"י פולדה, אשר בקרבת פרנקפורט א – מיין.

בקיבוץ בוכנוואלד כבר היה גרעין מעורב של קבוצה מתנועת החלוץ ואנשי ההכשרות, קבוצה מהתנועה הדתית, וגרעין של אנשים מעורבים וללא רקע משותף קודם. ארתור פוזננסקי היה בין האחראים על ניהול ההכשרה, איזידור (פפה) יוקר היה האחראי על ניהול המשק והחווה החקלאית, אבא שלי היה אחראי על קשרי החוץ עם המוסדות היהודיים והלא יהודיים. היו עוד מנהלים וחברים בעלי תפקידים לאורך שנותיו הראשונות של המקום ועד יולי 1947.

נחום גולדמן, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית העולמית, פנה במחצית ראשונה של שנת 1945 אל אבא שלי וביקש ממנו להיות חלק ושותף במוסד לעליה ב' וארגון "הבריחה". אבי קיבל עליו את המשימה, ויחד עם אמא שלי אילזה לוינשטיין (עליזה גרובלד) הם הסתובבו ברחבי גרמניה בין מחנות העקורים השונים במערב גרמניה, בשטח

האמריקאי והאנגלי, כולל הולנד ובלגיה. אבי קיבל לצורך זה רכב צמוד, ולבש מפעם לפעם מדים של הצבא האמריקאי, כהסוואה לצורך הונאה...

הורי היו מאורסים לפני המלחמה. אמי קיבלה אשת כניסה לאנגליה בתאריך 1.9.1939, יום פרוץ המלחמה. היא נשארה בלונדון, התגייסה לצבא האמריקאי ועבדה בצנזורה הצבאית.

הורי התאחדו שוב לאחר סיום המלחמה בעזרתה של הילדה שמחה (חניכה של אבא שלי בהכשרות אהרנסדורף ונוינדורף לפני המלחמה) והרב הצבאי האמריקאי שכטר. הורי נישאו ב"קיבוץ בוכנוואלד" (גרינגסהוף) בתאריך 11.6.1946. הם חיו וגרו ב"קיבוץ בוכנוואלד" בכול אותן שנים, משנת 1945 ועד עלייתם באופן לגלי לא"י ביולי 1947.

בכול אותן שנים עברו מאות רבות של יהודים פליטים דרך "קיבוץ בוכנוואלד", חלקם לפרקי זמן קצרים וחלקם למשך זמן ממושך יותר. חלקם כשהיית ביניים בנתיב הבריחה, וחלקם כהתארגנות, חיפוש קרובים, או בחינת המשך דרכם ועתידם. רובם היו בדרכם למצוא פתרון חיים לאחר השואה, אשר הדרך הטבעית הייתה עלייה לארץ ישראל ויצירת חיים חדשים, חיי משפחה עם תקווה ועתיד משותף.

אמא שלי סייעה לאבי בארגון תנועת השיירות הבלתי לגליות מצפון גרמניה על גבול הולנד ובלגיה, דרך מרכז גרמניה אל עבר נמל מרסיי שבצרפת. הפעילות כללה הסוואת המשאיות והברחתן בדרכים צדדיות בעיקר בלילות, גניבת הגבול בין מעצמות של בעלות הברית ששלטו בגרמניה שלאחר המלחמה (אנגליה, ארה"ב וצרפת), ובהסחת הדעת ובהונאה על מנת לאפשר לשיירות הבלתי לגליות להמשיך לנוע דרומה. הם דאגו – לאספקת דלק, אספקת מזון, מקומות לינה ומסתור. אמי הייתה אישה צעירה, יפה, תמירה, דברה גרמנית ואנגלית רהוטה וכשפת אם ועם קצת סיגירות ומשקה טוב....זה תמיד עבד ועזר.

הורי נסעו ברחבי גרמניה הכבושה, פקדו מקומות כמו "בוכום" ומחנות עקורים בקרבת הגבול של גרמניה עם בלגיה והולנד. אבי, יחד עם אמי, סייעו להברית שיירות של עקורים, גולים יהודים בנתיב בין אנטוורפן בבלגיה לבין נמל מרסיי בדרום צרפת כחלק מהעלייה הבלתי לגלית לא"י ומארגון "הבריחה". שמעתי עדות מפי אבא שלי על כך ששחרר בעורמה ממעצר בפועל את עמוס שליין שהיה שליח מהארץ ומתנדב בבריגדה היהודית בגרמניה. ישנו צילום משותף מחוץ למחנה המעצר האנגלי של אבא שלי ועמוס שליין לבושים במדים של הצבא האמריקאי ליד רכב השרד של אבי, שמחים ומאושרים מהצלחתם.....(אבי סיפר לי שהוא בא לחלץ את עמוס בטענה שהוא חייב לקחת אותו דחוף לצורך משפט צבאי...!).

שמעתי עדות של אנשים שנסעו טרמפ עם אבי מרחקים גדולים בחצותם את גרמניה, בסתיו באביב ובחורף המושלג. ישנם ברשותי צילומים מקוריים של אותה תקופה, גם מהפעילות "בקיבוץ בוכנוואלד" וגם מהנסיעות ומעבודה במחנות העקורים, בתחנות הרכבת ובנמלי הים, בארגון, רישום ופיקוח.

ידוע לי שהיו אנשים נוספים מקרב חניכי ומדריכי הכשרות החלוץ בגרמניה אשר נטלו חלק פעיל במפעל העלייה והעפלה – המוסד לעליה ב' וארגון "הבריחה".

בכתובים מוזכר שאיזידור (איזי) יצחק פיליפ ז"ל, שהיה חניך ומדריך בהכשרות ונוינדורף ופאדבורן וחבר פעיל בהצלת יהודים במחנות הריכוז בשנים 1943 – 1945, פעל יחד עם אהרון בציה ז"ל במשותף בצפון מערב גרמניה באזור מקום הולדתו של איזי בעיירה רקלינגהאוזן. הם פעלו בחשאי בהברחת קבוצות יהודים מגרמניה דרך הגבולות להולנד ובלגיה. הפעילות הייתה במעטה סודיות ותוך סיכון וסכנת חיים. הם פעלו במשך תקופה של 24 יום והצליחו להבריח מעל 700 אנשים. איזידור איזי יצחק פיליפ ז"ל היה איש אמיץ, נועז, גדול ממדים ועשוי ללא חת, מתאבק וספורטאי מצטיין בעברו, היה אחראי על ארגון המעבר כולל ששימש כנהג המשאית שהעבירה בחלק מהזמן את הפליטים היהודים. חלק אחר בוצע ברגל ובחשאי בלילות.

היו אלה יתומים שנאספו, נפדו או חולצו על ידי ארגון "הבריחה" ממנזרים, ממשפחות נוצריות, ממערות ומחבואים ברחבי אירופה. ילדים אלה היו זקוקים לטיפול, דאגה, לחינוך ולאהבה שנשללו מהם בשנות המלחמה. רבים מהם נפרדו מהוריהם וממשפחותיהם. אנשי היישוב בארץ ששירתו בבריגדה היהודית ובגדוד התובלה, ופעלו במאבק נגד הנאצים במסגרת הצבא הבריטי, תרמו רבות לפעילות "הבריחה". הם סיפקו כלי רכב צבאיים להסעת הפליטים, עזרו בטיפול באלו ששוכנו במחנות צבא ומעבר, במתן ציוד, לבוש ומזון. עזרו בהפעלת תוכנית הכשרה מקצועית לצורך שיקומם. עם תום המלחמה, בחרו רבים מאנשי הבריגדה להישאר זמן נוסף באירופה ולהמשיך את שליחותם ותרומתם בשליחות הלאומית.

ככול שחלף הזמן התברר כי "הבריחה" חרגה מעבר למתכונת המקורית, ויחד עם תנועת "העפלה" מילאה תפקיד מדיני חשוב במאבקו של העם היהודי על עצמאותו. רבבות ניצולי שואה שגעו בדרכי אירופה ללא בית וללא עתיד יצרו

בעיה בינלאומית, שערערה מבחינה מעשית ומוסרית את מדיניות "הספר הלבן" הבריטי אשר הגביל את כניסת היהודים לארץ ישראל. לצורך פתרון הבעיה הוקמו "הוועדה האנגלו-אמריקאית" (1946) ו"ועדת אונסקו"פ (1947). חברי הוועדות ביקרו במחנות העקורים בגרמניה והמליצו לאפשר לשרידי השואה לעלות לארץ ישראל. פעילותם של תנועות "הבריחה" ו"העפלה" תרמה לקבלת ההחלטה של עצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

תנועת "הבריחה" בדרכי יבשת אירופה ותנועת "העפלה" בנתיבי הים התיכון, שתיהן תחת הגג של המוסד לעליה ב' בראשותו של שאול אביגור, הם שני החלקים המרכיבים את סיפור עליית שארית הפליטה לישראל ומהוות פרק מפואר בתולדות ההיסטוריה המודרנית של עם ישראל. זהו פרק של גבורה, אומץ, יוזמה ותחבולות שהתאפיין בהקרבה ובאהבת העם והמולדת, פרק שהתרחש בין שני אירועים דרמטיים של ההיסטוריה, הלא הם השואה והקמת מדינת ישראל.

Yoav Gad – Founder and Chairman

יואב גד - מייסד ויו"ר

עמותת "הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 / דור המשך" (ע.ר. 580730380) כתובת; רותם 28, יבנה

Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947 / Following Generation Association 580730380

טל.: +972-50-5596927 מייל: gadyoav@gmail.com hachshara-dor-hemshech.com

תרומות תתקבלנה בברכה ובתודה. עבור: הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 / דור המשך

בנק הפועלים, בנק 12 / סניף יבנה מספר סניף 762, חשבון 56454 IBAN IL050127620000000056454

Donations are most welcome: Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947 / Following Generation

IBAN: IL05 0127 6200 0000 0005 6454 POALIM BANK 12 BRANCH YAVNE 762 Account 56454

לקט תמונות של אהוד הרברט גרובלד ורעייתו הטרייה עליזה גרובלד לבית לוינשטיין במסעותיהם ברחבי גרמניה מתקופת פעילותם במסגרת המוסד לעלייה ב', פעילות המוכרת גם בשם "הבריחה"

הזוג עליזה ואהוד הרברט גרובלד בסיור בגרמניה במסגרת פעילותם במוסד לעלייה ב' לאחר חתונתם בהכשרת גרינגסהוף.

אהוד הרברט גרובלד ומאחוריו משמאל אשתו עליזה גרובלד בהגעתם לאחד ממרכזי הקליטה בגרמניה של "פליטים" / עקורים יהודים ששרדו את השואה. כנראה ב-1946

אהוד הרברט גרובלד במדי הצבא האמריקאי לאחר פעולת הסחה מול הצבא הבריטי בצפון גרמניה, 1946

1946 - ביקור של ד"ר נחום גולדמן, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית העולמית ונציג הסוכנות באו"ם מימין: עליזה גרובלד, טרודה גרוסמן, ד"ר נחום גולדמן

מחנה עקורים U-8 מעבר ופיקוח בצפון מערב גרמניה

מחנה מעבר להגירה לפלשתינה – תהליך מיון ורישום במחנה מעבר לעקורים יהודים
ב-1946 הרברט אהוד גרובלד ואשתו עליזה ביקרו במקום לצרכי הדרכה וסיוע

מחנה מעבר להגירה לפלשתינה – תהליך מיון ורישום במחנה מעבר לעקורים יהודים
ב-1946 הרברט אהוד גרובלד ואשתו עליזה ביקרו במקום לצרכי הדרכה וסיוע

הרברט אהוד ועליזה גרובלד מגיעים ב-1946 לתחנת מעבר בגבול גרמניה-בלגיה. בתחנת הרכבת נעשו סידורים אחרונים לפני יציאת כל קבוצת עולים דרומה לנמל מרסיי בצרפת בדרכם לארץ ישראל.

עליזה גרובלד (מימין)
הרברט אהוד גרובלד עומד משמאל
בעת פעילותם במסגרת המוסד לעלייה ב'
וארגון "הבריחה" - בשנת 1946

הרברט אהוד ועליזה גרובלד ב-1946 בעת הכנת קבוצת עולים להפלגה לארץ ישראל באניה AEGEAN STAR במסגרת פעילות "הבריחה" של המוסד לעלייה ב'

ב-1946 בבליה לקראת יציאה
למרסי לשם הפלגה לארץ ישראל
מימין עומד הרברט אהוד גרובלד

עליזה גרובלד ב-1946 בעת
פעילות הזוג גרובלד במסגרת המוסד לעליה ב'

מחנה עקורים בצפון גרמניה - 1946
משמאל עליזה גרובלד בעיבוד מסמכי הגירה

משמאל: עליזה גרובלד וחברתה הטובה
טרודה גרוסמן במדי הצבא הבריטי

עבודתם של הזוג הצעיר עליזה גרובלד (לוינשטיין) ואהוד הרברט גרובלד בחוות גרינגסהוף ב-"קבוץ בוכנולד" במסגרת פעילות "הברירה" של המוסד לעלייה ב'

עליזה גרובלד במשרדי
קבוץ בוכנולד
בחוות גרינגסהוף
בעבודת סיוע לארגון
"הברירה" במסגרת
המוסד לעלייה ב'

צילום מהכשרת גרינגסהוף
1946
נשים פעילות במסגרת
המוסד לעלייה ב'
חלקן במדי הצבא
האמריקאי
שניה משמאל: עליזה
גרובלד

משרדי קבוץ בוכנולד בחוות גרינגסהוף, 1946
מימין: הרברט אהוד גרובלד
משמאל: איזידור פפה יוקר

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947

דור המשך

משואה לתקומה

הכשרת גרינסהוף – "קיבוץ בוכנולד", נמצא ע"י פולדה מצפון לפרנקפורט במערב גרמניה.
לגרינסהוף הגיעו שורדי השואה הראשונים החל ממאי 1945 ניצולי אושוויץ, צעדות המוות, מחנות בוכנולד, ברגן בלזן ומחנות נוספים. ניצולי בוכנולד שהגיעו ראשונים קראו למקום "קיבוץ בוכנולד". המקום שימש בין השאר כחשאי גם כתחנת מעבר לאנשי "המוסד לעלייה ב" ותנועת "הבריה". המטרה הייתה לסייע להעפלת מאות אלפי שורדי שואה יהודים להגיע באופן ליגלי או בלתי ליגלי לנמלי אירופה בדרכם לא"י שהייתה תחת שלטון המנדט הבריטי עד 1948. במשך כשנתיים עברו מעל 10,000 פליטים יהודים דרך גרינסהוף. חלקם נשארו במקום לפרקי זמן ממושכים ואחרים המשיכו בשלבים שונים לנמלי הים בדרום צרפת, בעיקר לנמל מרסיי. חברים שנשארו במקום קיבלו הכשרה וטיפעלו את החווה החקלאית שכללה סוסים, פרות וציוד חקלאי. בוגרי הכשרות החלוץ הגיעו עם הכשרה מקצועית קודמת ונסיון בחקלאות. במקום היו שתי קבוצות אורגניות מרכזיות אחת של התנועות הדתיות, ובראשם עמד טידור באומול. בקבוצה השנייה היו אנשי הכשרות החלוץ ובראשם עמדו ארתור פוזנסקי והרב רט אהוד גרובלר. בקרב החברים והחברות הייתה פעילות חברתית ותרבותית עניפה שכללה גם עונג שבת כהלכתו. וכתוצאה מהמערכת החברתית האינטימית נוצרו זוגות ואף התקיימו ארבע חתונות במקום, מן הראשונות לאחר השואה.

מראה הפרת לפני בניין המנהלה ממחיש את הפעילות החקלאית.

חברי "קבוץ בוכנולד" בגרינסהוף ב-1946 במסגרת עבודתם החקלאית ניתן לראות מלבטי האנשים והחיוך הנסוך על פניהם את שמחת החיים לאחר שיחרורם מהמחנות. ראשון משמאל איידור פפה יוקר חמישי משמאל הרברט אהוד גרובלר.

ראשון מימין - הרברט אהוד גרובלר
שני משמאל - ארתור פוזנסקי

עבודה חקלאית במסגרת "קבוץ בוכנולד" - מימין לשמאל:
פיוזה שמחה, הרברט אהוד גרובלר, רביעי מימין איידור פפה יוקר

חברי "קבוץ בוכנולד" בחווה החקלאית גרינסהוף: בשורה העליונה מימין לדלת משה אלחר לידו לפני הדלת כנראה איסקה אלחר שורה אמצעית, שלישי מימין הרברט אהוד גרובלר, רביעי מימין בשורה האמצעית הוא איידור פפה יוקר (עם השסם)

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 דור המשך

HACHSHAROT HECHALUTZ IN GERMANY 1933-1947 FOLLOWING GENERATION

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 דור המשך משואה לתקומה

הכשרת גרינגסהוף – "קבוץ בוכנולד" / האנשים ובעלי החיים
The Geringshof Hachshara - "Kibbutz Buchenwald"

People and animals

איזידור פפה יוקר - Isidor Papa Joker

עומדות: במרכז לולה אהוביה, לימינה נעמי אפלבוים
לשמאלה מלי פישל וריטה וסרמן
(התמונה באדיבות הבן של לולה אריאל אהוביה)
Standing at center: Lola Ahuvia, on her right Naomi Apfelbaum
on her left Mali Fischel and Rita Wassermann

הרברט אהוד
גרובלד

בתמונה מימין:
חברות ההכשרה
עובדות בחליבה ברפת
בתמונה למטה:
בעבודה משרדית

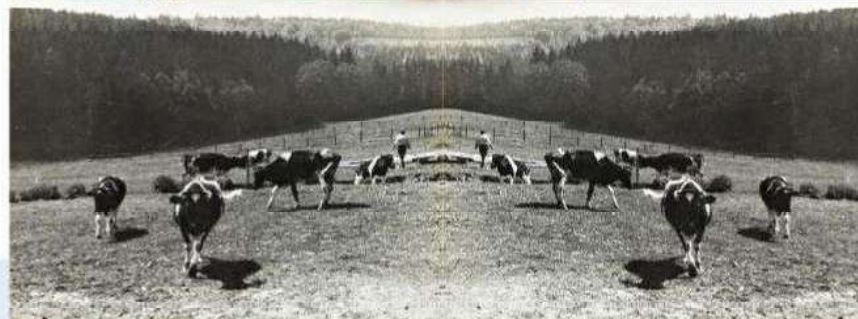

איזידור
פפה יוקר

הרברט אהוד
גרובלד

הרברט אהוד גרובלד ופפה יוקר מתכננים
את העבודות והנסיעות של פעילי ההכשרה

HACHSHAROT HECHALUTZ IN GERMANY 1933-1947 FOLLOWING GENERATION

זכויות קופירייט לכל התמונות בתערוכה ובחוברת: יואב גד
Copyrights of all photos in the brochure and the exhibition: Yoav Gad
יוסי התערוכה והחוברת: יואב גד וארי ליפסקי / זכויות לחשיפה ולחברת ביד העמותה הג'ל
Creators of the exhibit and the brochure: Yoav Gad and Ari Lipinski
Copyrights of the exhibition and the brochure: The above association

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947

דור המשך

משואה לתקומה

לאחר תום מלחמת העולם השנייה התרכזה והתגבשה קבוצת צעירים יהודים שורדי מחנות הריכוז ב-"קבוץ בוכנולד" בחוות גרינגסהוף. בשנים 1945-46 התקיימו במקום 4 חתונות של חברי הקבוץ. היו אלה בעצם מהחתונות הראשונות לאחר המלחמה. ביניהם היו: הרברט אהוד גרובלד ועליזה לוינשטיין, משה ואיטקה אלטר ועוד שני זוגות שנישאו בגרינגסהוף, אשר אחד מהם עלה ארצה. After WW II in 1945-6 four Jewish weddings were conducted in "Kibbutz Buchenwald".

טקס החופה והקידושין של הרברט אהוד גרובלד עם אילזה (עליזה) לוינשטיין ב-9.6.1946 ב-"קבוץ בוכנולד" בחוות גרינגסהוף. משמאל: לטה דצניגר (אחותו של הרברט), מימין רב צבאי אמריקאי, יאן דצניגר, בעלה של לטה, ולשמאלו במרכז אפרים פרנק, מנהל "החלוץ" בגרמניה ב-1938 ומפקד מסע הגירוש ב-1940 עד פיצוץ האניה פאטריה בחיפה.

לאחר החופה: מימין: פפה יוקר והרברט אהוד גרובלד

שימחת חיים נסוכה על פני חברי "קבוץ בוכנולד" העובדים בחקלאות. משמאל: איידור פפה יוקר, במרכז בגופיה הרברט אהוד גרובלד. שלישי מימין (בגראה) בנו ריפלד

חנות גרינגסהוף - מבט מהשביל המוביל אל החוות. התורן עם דגל החלוץ נראה למרחוק מונף בגאון.

המבנית לפני הבניין המרכזי שירתה את ת. א. גרובלד במסגרת עבודת "המוסד לעלייה ב" לאיתור עקורים ולהכנתם לעלייה לארץ. The above car served H. E. Growald for the work of the "Mossad for Aliya B"

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947

HACHSHAROT HECHALUTZ IN GERMANY 1933-1947 FOLLOWING GENERATION

שגרירות גרמניה
תל אביב

זכויות הקופינגט לכל התמונות בתערוכה ובפרסום: יואב גאד
Copyrights of all photos in the brochure and the exhibition: Yoav Gad
יואב גאד והערוכה והפרסום: יואב גאד וארי ליפסקי
Creators of the exhibition and the brochure: Yoav Gad and Ari Lipinski
Copyrights of the exhibition and the brochure: The above association

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947

דור המשך

משואה לתקומה

הכשרת גרינגסהוף - "קבוץ בוכנולד" 1945-1947

מספרי חברי הקבוץ: ביוני 1945 45 חברים, בנוב' 1945 99 חברים, במאי 1946 100 חברים
בדצמ' 1946 77 חברים, באפר' 1947 75 חברים, באוג 1947 84 חברים, במאי 1948 81 חברים
The Geringshof Hachshara "Kibbutz Buchenwald" 1945 - 1947
מהראשונים להגיע לגרינגסהוף וממנהיגי "קבוץ בוכנולד" היו יחזקאל תידור מהציונים הדתיים,
ארטור פוזנסקי ממנהיגי "החלוץ" בגרמניה והרב רט אהוד גרובלד ממנהיגי "החלוץ"

הרב רט אהוד גרובלד עם עמוס שליון אותו שיחרר ממעצר
במסגרת פעילות הבלתי רשמית במסגרת "המוסד לעלייה ב"

אילזה לוינשטיין הגיעה מאנגליה לגרינגסהוף במדי צבא
אר"ב בסוף 1945 וסייעה להרב רט בפעילות החשאית.

ד"ר נחום גולדמן, מבכירי הסוכנות היהודית ביקר
בגרינגסהוף ב-1946 במסגרת מאמציו להגדיל את כמות העולים
ניצולי השואה שנמצאו בגרמניה. בתמונה נראים אנשי צבא ארה"ב
שהתלוו לגולדמן להביא מידע אשר גולדמן העביר למחלקת המדינה
במסגרת התנגדותו לתכנית סגן ר"מ בריטניה מוריסון להגביל את
העלייה היהודית לארץ ישראל שהייתה תחת שלטון המנדט הבריטי.
מאמצי הד"ר גולדמן הצליחו. נשיא ארה"ב הארי טרומן חזה את
תכנית מוריסון ותמך בתוכנית גולדמן להביא לעלייה מיידית של
מאה אלף יהודים לא"י. (המקור: עיתון דבר 6.11.1946)
במסגרת ההכירות ביקש ד"ר גולדמן מהא. גרובלד להתיישב ולפעול
במסגרת "המוסד לעלייה ב" בגרמניה.
בתמונה מימין ד"ר נחום גולדמן. במרכז בחליפה, שלישית משמאל
עליזה לוינשטיין (גרובלד) במדי צבא ארה"ב כמו הנשים לידה.
ה"מוסד לעלייה ב" פעל במחנות העקורים ברחבי אירופה
לאיתור עולים פוטנציאליים עבורם ארגנו תובלה לנמלי איחופה כגון
למרסיי. חלק מן העולים יצאו לדרך עם הרשאות ליגלצט וחלק עלה
כידוע באופן בלתי ליגלי עד הקמת מדינת ישראל ב-14.5.1948.

Displaced Persons Camp

Arthur Posnansky

Piraeus, Herbert Ehud and Aliza Grobald

דגל "קבוץ בוכנולד" אשר רוקמה חוה יוסקוביץ (לנדגרטן) ונמצא בארכיון קבוץ נצר סרני

The "Kibbutz Buchenwald" flag hand made by Hava Yuskovitz (then Landgarten) is stored in the archive of Kibbutz Netzer Serni

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 דור המשך

HACHSHAROT HECHALUTZ IN GERMANY 1933-1947 FOLLOWING GENERATION

אבות קופייטס לכל התמונות בתערוכה ובפרסום: יואב גאד
Copyrights of all pictures in the brochure and the exhibition: Yoav Gad
יצרי התערוכה והפרסום: יואב גאד וארי ליפסקי / יצרי התערוכה והפרסום: יואב גאד וארי ליפסקי
Creators of the exhibition: Yoav Gad and Ari Lipinski
Copyrights of the exhibition and the brochure: The above association

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 דור המשך משואה לתקומה

"ואף על פי כן... יכול נוכל לו,
נקום, ונקים בית לתפארת מדינת ישראל!"

המונדר "המשואה" לזכר השואה, בגן הירוק, תל אביב

ב-18.4.1933 נסעו "החלוץ" לטקס השואה בגן הירוק, תל אביב

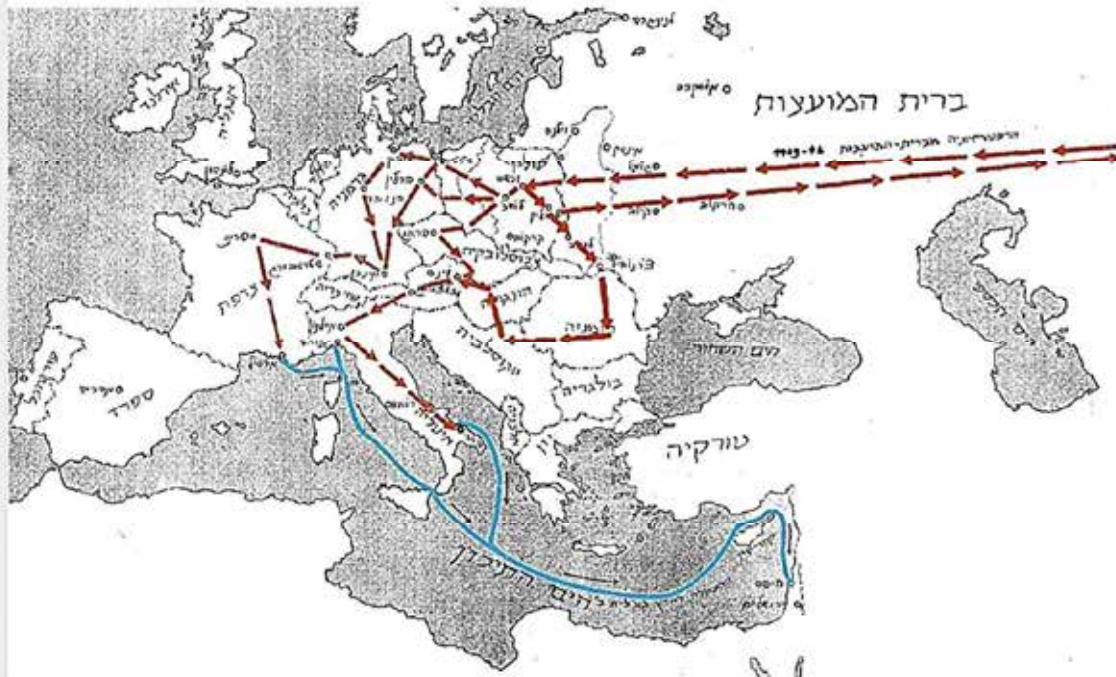

ב-18.4.1933 נסעו "החלוץ" לטקס השואה בגן הירוק, תל אביב

תמונות קטנות לזכר השואה בגן הירוק, תל אביב
 Copyrights of all photos in the brochure and the exhibition: Yotv Gad
 תמונות קטנות לזכר השואה בגן הירוק, תל אביב
 Copyrights of all photos in the brochure and the exhibition: Yotv Gad
 19

הנתיבים העיקריים של הבריחה וההעפלה Main routes used by Habricha and Ha'Haapala

אנו עושים את מיטב המאמצים לאתר את יוצרי התמונות, הסרטים והתוכן ולפעול בהתאם להוראות הדין ובכלל זה לכבד את זכויות יוצרים וכן את האיסור על פגיעה בפרטיות. אנו עושים שימוש הוגן בחומרים המופיעים באתר (לפי סעיף 27 ג' לחוק זכויות יוצרים). ככל שזיהיתם בתכנים הקיימים באתר כי נעשה בשוגג שימוש בתצלום, ביצירה וכיוצא באלה, שאינו עולה בקנה אחד עם האמור לעיל, אתם רשאים לפנות אלינו ולבקש לחדול מהשימוש או לבקש לתת קרדיט לבעל הזכויות.

אנצו (חיים) ועדה סרני – סקירה ביוגרפית ואיסוף לקט מקורות

מחקר ותרומה מקורות: ארי ליפנסקי, עריכה: ארי ליפנסקי ויואב גד, זכויות לצילומים: יואב גד (למעט ציון אחר) אנצו ועדה סרני הם דוגמה ומופת להתנדבות בחירוף נפש למען הבאת בני עמנו מהגולה לארץ ישראל. אנצו פעל לשם כך בקרב קהילות יהודיות בגרמניה, ארה"ב ועירק לפני ובתקופת השואה, צנח באיטליה ב-1944, נתפס בידי הנאצים והוצא להורג בדאכאו ב-18.11.1944. עדה הובילה באיטליה את פעילות ההעפלה לא"י של כ-25,000 ניצולי שואה במסגרת "הבריחה" ו"המוסד לעליה ב" בעת המלחמה והמשיכה לייצג את ישראל בחו"ל גם לאחר קום המדינה.

אנצו חיים סרני (1905–1944) היה מן האישים הבולטים שיצאו מן הציונות האיטלקית והפכו לעמודי-תווך של תנועת העבודה והקיבוץ המאוחד. בן למשפחה רומית משכילה ומבוססת, דוקטור לפילוסופיה, חלוץ, ממקימי גבעת-ברנר, שליח נודד של התנועה לאירופה ולאמריקה, איש מחשבה ומעשה שחתר לדו-קיום יהודי-ערבי, ולבסוף מן "צנחני היישוב" שנשלחו אל מאחורי קווי האויב – ונרצחו. לצדו עמדה רעייתו ושותפתו, עדה (אסקרלי) סרני, שהפכה לאחר מותו לדמות המרכזית של המוסד לעליה ב' באיטליה והעלתה ארצה עשרות אלפי ניצולים. יחד, השניים משורגים בסיפורו של דור.

ויקיפדיה ספריית היהדות הוירטואלית הספרייה הלאומית

ילדות, לימודים והיפוך לכיוון ציון

אנצו סרני נולד ברומא ב-17 באפריל 1905. אביו שימש רופא המלך ועמד במרכז האליטה היהודית האיטלקית; הבית היה מתבולל במידה רבה. כנער צעיר נמשך לרעיון הציוני ובגיל 18 השתתף בקונגרס הציוני ה-13 בקרלסבד – נקודת מפנה בדרכו. הוא השלים דוקטורט בפילוסופיה באוניברסיטת רומא על הספר החיצוני טוביט (טוביה בנינה). נישא לאהובתו מבית-הספר התיכון, עדה אסקרלי, ובפברואר 1927 עלו בני הזוג לארץ-ישראל עם בתם התינוקת הגר. [ספריית היהדות הוירטואלית ויקיפדיה](#)

חלוץ בארץ: מגבעת ברנר אל המפעל הקיבוצי

עם בואו עבד סרני בפרדסי רחובות, ולאחר זמן קצר נמנה עם קבוצת המייסדים של קיבוץ גבעת-ברנר (1928–1929). קשריו הענפים בקהילה היהודית באיטליה סייעו לגיוס תרומות ולהרחבת בסיס הקרקע של הקיבוץ: במאי 1929 העביר תרומות שגויסו באיטליה לקק"ל, ובכסף זה נרכשו אדמות עבור הקיבוץ. גבעת-ברנר תואר לא פעם כ-"הקיבוץ של האיטלקים", וסרני היה "החלוץ הראשון מן היהדות האיטלקית" שנקשר אל הקבוצה. לימים הפך "בית סרני" בגבעת-ברנר לבית תרבות מרכזי ונרשם כאתר מורשת. [גבעת ברנר ארכיון רחובות ויקיפדיה](#)

משמאל: אנצו, הגר, עדה, דניאל / צילום 1944 לפני יציאת אנצו לצניחה באיטליה

שליחויות לאירופה בשנות ה-30: "החלוץ" ויישוב הגולה

בשנים 1931–1934 יצא סרני לגרמניה כשליח-על של תנועות הנוער והקיבוץ המאוחד. הוא ארגן גרעיני "החלוץ", הכשיר צעירים לעלייה לארץ ישראל, עסק בהעברת כספים ואנשים בתנאים שהלכו והחמירו ואף נעצר לזמן קצר בידי הגסטאפו. חלק מן הפעילות התבצע בהקשר הרחב יותר של עליית הנוער והסדרי "ההעברה" Transfer Agreement שסייעו ליהודי גרמניה לצאת לפלשתינה. תכתובות "החלוץ" מאותן שנים – כגון האוסף הנרחב של מברקים, דו"חות ומכתבים לתן שולב – מספקות רקע חי לאתוס השליחות שבו פעל. [ספריית היהדות](#)

portal.ehri-project.eu [הוירטואלית יד ושם](#)

בשלהי העשור פעל סרני גם בארצות-הברית מטעם התנועה – קשר שהניב פרסומים רעיוניים משמעותיים בניו-יורק (Hechalutz Press), ובהם קובץ, "Jews and Arabs in Palestine" (1936) שערך יחד עם R. E. Ashery וכל מאמר שלו – "Towards a New Orientation of Zionist Policy", עדות לעניין העמוק שראה במבטים דו-לאומיים ובחיפוש אחר מסגרות של שותפות עם האוכלוסייה הערבית [Cambridge University Press & Assessment](#).

Western Jewish Institute Dinner To Be Held Sunday

Western Jewish Institute will launch its extensive building campaign with a gala Patrons' dinner in the banquet hall of the Hebrew Sheltering Home Sunday evening. Donors to the building fund will be guests of the Institute.

Samuel Reichler, president of the Institute, will be the chairman. David Tannenbaum, local attorney and well-known communal worker, will be guest speaker. Dr. S. M. Neches, dean of the Institute, will describe work of the Institute and outline the new building project now in the hands of the building committee, headed by Lewis Sands.

A varied program of entertainment has been arranged by Jack Yellen, chairman of the dinner committee, who has secured several prominent artists for the occasion.

The Sisterhood, headed by Mesdames Louis Goldring, Benjamin Hucker, Ray Coranson, Jack Yellen, Robert Wolford and S. M. Neches, has also been active in stimulating the new building project.

G.E.S. Auxiliary Holds Ceremony

Arme Club Auxiliary of Ionic Chapter, Order of Eastern Star, held an installation luncheon at Weiss' Cafe January 14.

New officers are: Ann Koplov, president; Sadie Shapiro, vice-president; Mamie Shapiro, second vice-president; Lena Steinberg, secretary; Minnie Raskoff, treasurer.

Dr. Enzo Sereni, Zionist Leader, To Spur Drive In L. A.

Dr. Enzo Sereni, prominent labor leader of Palestine, will arrive in Los Angeles Monday to further a campaign which was re-

DR. ENZO SERENI

cently initiated at a conference of local Jewish organizations in the interests of the Palestinian Labor movement, it was announced this week.

First appearance of Dr. Sereni will be at a mass meeting Tuesday, February 2, at the Folk House, 420 N. Soto St.

The drive to obtain 1000 donors, according to Charles Brown, chairman, is being carried out by different committees appointed recently.

Of Eminent Family

Affairs of B'nai

Notes About Southland and Auxiliaries

L. A. JR. AUXILIARY INSTALLS WITH A.Z.A.

The Los Angeles Jr. Auxiliary of B'nai B'rith Chapter No. 8 and the Los Angeles A.Z.A. Chapter No. 43 held joint installation of officers January 12 at Temple Sinai.

Installing officers for the evening were Florence Peale and Walter Hadel. Newly elected

duress, sure, F. secretary, cording a sentinel. Maudie Lappin, Gelobter, sov.

Rose B. the woman installing vin, past Copeland ceremonie be held lodge at tier Blvd.

Janet Riesenfeld Describes War

The Los Angeles Lodge B'nai B'rith Goodwill Radio Program over radio KFWB Tuesday evening, featured Miss Janet Riesenfeld, daughter of Dr. and Mrs. Hugo Riesenfeld who recently returned from Spain. She spoke on the "Nazi Influence in the Spanish Civil War." Isidore Lindenbaum conducted the program.

presidents were Marjorie Goldstein and Harb. Geldberg. Other auxiliary officers were: vice-president, Dorothy Ostrove; treasurer, Lillian Heller; conductress, Ida Segal; counsellor, Martha Schechter; corresponding secretary, Shirley Hettelman; recording secretary, Dorothy Kapoport; sentinel, Frances Giest; guardian, Bernice Haller; trustees, Florence

FIDELITY PLAN

New of B'nai B'rith called Ja Broa Mas ing will l

President vice-president treasurer, secretary, ing secret correspond Cooper; c men; sent dian, Et Lillian G Ruth Bie Schwarzl; Sandy Pe

צומת אמריקאי: ניו-יורק והעולם היהודי שמעבר לאוקיינוס

הזיקה של אנצו סרני לארצות-הברית נולדה מצרכי התנועה – גיוס כספים, בניית דעת-קהל והוצאת ספרות רעיונית. שהותו בארה"ב בשלהי שנות ה-30 חיזקה קשרים עם "החלוץ" באמריקה ועם גורמי הסברה, והוצאת Hechalutz Press בניו-יורק היא סימנה אחד הכתובים של מפגשים אלו. ברבות השנים השתלבה פעילותו בארה"ב בקריאה לשותפות רחבה של יהדות העולם במפעל הלאומי והסוציאליסטי בארץ Cambridge University Press . Assessment ספריית היהדות הוירטואלית

מכתבים, הוראות ותמונה מיקרו-היסטורית

ממכתביו של אנצו סרני משנות ה-30 וה-40 – כמו המכתב למהנדס פויקוב לחדול מעבודתו ולשוב לגרמניה לעזרה – עולה נימת ההולכה-בשטח: קריאת חובה לנושאי משימות, תיאום בין תחנות, ומבע של דחיפות מוסרית לנוכח סכנת האסון המתגבר. מכתבים אלה, יחד עם מסמכי "החלוץ" שבארכיונים אירופיים, מסייעים לשחזר את פעולת הרשת.

portal.ehri-project.eu גולדה מאיר

מלבד היותו איש־שטח, היה אנצו סרני הוגה דעות שכתב מאמרים וספרים בנושאי חברה וציונות. כבר מראשית דרכו בארץ ביטא אמונה באפשרות חברה עברית־ערבית משותפת ובהשתלבות תרבותית־כלכלית הדדית – קו שמצא ביטוי הן בכתיבתו הן בהטפה ארגונית במסגרת ההסתדרות. הספרות המחקרית והספרייה הלאומית מציגות את סרני גם כאינטלקטואל בולט של הציונות הסוציאליסטית.

הספרייה הלאומית

התמונה מהספר "השליח", מאת רות בונדי.

סרני והקשר ל"החלוץ": מהשדה ועד ההגות

השליחויות לגרמניה בראשית שנות ה-30 הפכו את אנצו סרני לאחד הדוברים המרכזיים של "החלוץ" באירופה. מעבר לארגון הגרעינים ולקידום מסלולי עלייה, הוא כתב והרצה על אחריות התנועה כלפי

המציאות המדינית והחברתית בארץ, ובמיוחד על היחסים בין יהודים לערבים. הקובץ "Jews and Arabs in Palestine" (ניו־יורק, 1936) משקף חלק מניסוחיו והדגשותיו – הצורך בעיצוב פוליטי חדש ובשפה של שותפות. המכלול התיעודי של "החלוץ" משקף את פריסת הרשת בשנות השיא והמשבר, ואת טביעת־האגודל של שליחים מסוגו.

[Cambridge University Press & Assessmentportal.ehri-project.eu](https://www.cambridge.org/core/assessmentportal/ehri-project)

מלחמת העולם השנייה: הצבא הבריטי, מצרים, וחזית עיראק

עם פרוץ המלחמה התגייס סרני לצבא הבריטי. במצרים עסק בהפצת תעמולה אנטי־פשיסטית מטעם הבריטים ובפעילות הסברה־ארגון בקרב חיילי הצבא. ב-1941–1942 נשלח גם **לעיראק**. שם, לצד השליחות הרשמית, עסק בהכשרת צעירים יהודים לעבודה מחתרתית ובהכוונה לעלייה לפלשתינה – חלקם מהעיראק העירונית וחלקם מן ההתיישבות היהודית בכורדיסטן. באחת השליחויות תיאר בהתפעלות את כפר סנדור בצפון עיראק ("עמק ירוק, מלא פרדסים וגפנים..."), תיאור שמופיע במחקרי רקע על יהודי עיראק. פעילותו בעיראק הכניסה אותו לא פעם לעימות עם מפקדיו הבריטים על רקע מחויבותו הציונית. ספריית היהדות

היורטואלית יד ושם דוקומנט ויקיפדיה

1942 – אנצו סרני במדי הצבא הבריטי בעיראק

יוזמת הצנחנים והדרך לאיטליה

ב-1943–1944 היה סרני מן היוזמים והדוחפים לתוכנית צניחת שליחים מן היישוב העברי אל שטחי אירופה הכבושה, במסגרת ה SOE-הבריטי. מתוך מאות מתנדבים נבחרו כ-110 להכשרה, ו-33 אכן הוצנחו – בהם חנה סנש, חביבה רייק, יואל פלגי וסרני עצמו, שהיה מבוגר יחסית ליתר. למרות גילו, עמד על רצונו לצנוח לאיטליה – מולדתו – כדי לסייע לארגון התנגדות, איתור יהודים וקידום שליחות. ב-15 במאי 1944 הוצנח בצפון איטליה, נשבה כמעט מיד, הוחזק במאסר והועבר לגרמניה. לפי רישומי המחנות, **הוצא להורג בדכאו ב-18 בנובמבר 1944**. פלי"ם ויקיפדיה

מפעל חיים והנצחה

זכרו של סרני שזור במרחב הישראלי: **קיבוץ נצר־סרני** נקרא על שמו ("נצר" – ענף רך; מטפורה לצמיחה מחדש לפי ישעיהו פרק יא, פסוק 1 "ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה"), בית התרבות "בית סרני" בגבעת־ברנר נושא את שמו, והציונות הימית ניכרה גם בהפלגת אוניית מעפילים בשם "אנצו סרני". הרחובות ושמות האתרים רבים. סיפורו משולב גם בזיכרון הלאומי של הצנחנים ושל תנועת הקיבוץ. ויקיפדיה ויקיפדיה+1

אבן זכרון בהר הרצל בירושלים.

“נצר סרני”, “בית סרני” והים: אניות ההעפלה

מעבר לשמו של קיבוץ נצר-סרני, הוקדשה גם אוניית מעפילים בשם “אנצו סרני”, שהפליגה ב-1946 עם מאות עולים. השילוש – קיבוץ, בית תרבות ואונייה – מבטא את מעגלי ההנצחה “אדמה-תרבות-ים” שסביב חיי הזוג. [ויקיפדיה1+ויקיפדיה](#)

“השליח” – עדות רות בונדי ומבט היסטורי משלים

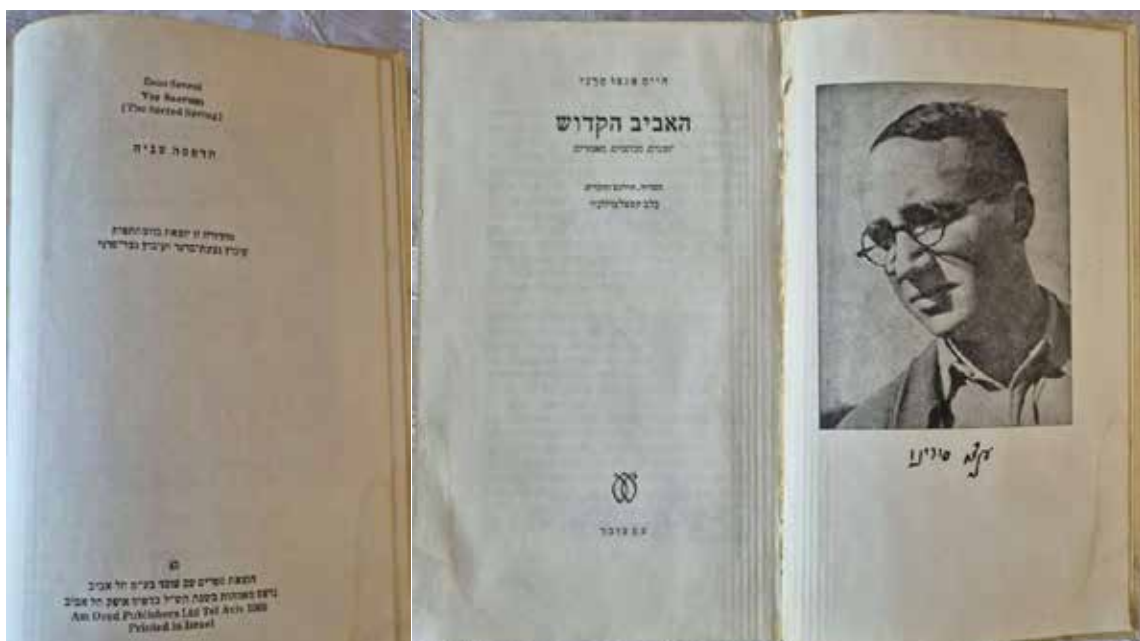
ביוגרפיית היסוד של סרני, “השליח” מאת רות בונדי (1973), שרטטה לראשונה בפרוטרוט את הפועל ההירואי והאנושי גם יחד: מיגוון התרומות לגבעת-ברנר, דרך חדרי-השיבות של התנועה בברלין ובניו-יורק, ועד רגעי הכשל והטראגיות בצפון איטליה. בונדי התבססה על ראיונות, מסמכים אישיים ותיעוד תנועתי; קטעים מן הספר זמינים באינטרנט (אנגלית/עברית), והפכו כלי-עזר מרכזי לחוקרים [HUJI OpenScholar](#). [בן-יהודה](#)

לצד בונדי, כתב תום שגב על הצנחנים ועל מקומם בזיכרון הישראלי בספרו “המיליון השביעי” (1991), ובכך שזר את סיפורו של סרני בשיח הרחב על יחס היישוב לשואה, למאבק ההצלה ולדפוסי ההנצחה. הדיון של שגב – לעיתים ביקורתי כלפי מוסדות התנועה – מסייע למקם את דמותו של סרני בתוך אינטגרל היסטורי ולא רק מיתולוגי. [הספרייה הלאומית](#) מוסדות הזיכרון בישראל – “יזכור” ומוזיאון “יד ושם” – מספקים מסגרות עובדתיות: פרטי הצניחה (15.5.1944), השבי וההוצאה להורג בדכאו (18.11.1944), ומקומו של סרני בפנתאון “צנחני היישוב”. לחקר החומר מדריכים גם קטעי ארכיון, כגון ההגדה שהופקה בבסיס בריטי במצרים (עדות לפעילות התרבותית)

חינוכית של אנשי היישוב במסגרת הצבא) ותיקים ביוגרפיים רשמיים. [אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל יד ושם יד ושם](#)

יד טבנקין – מרכז החקר של התנועה הקיבוצית – הקדיש לסרני ימי-עיון לרגל 40 שנה למותו והחזיק/מחזיק באוספים אישיים וקיבוציים רלוונטיים (כולל כרכי עלונים, כרזות, סרטים והקלטות), שבהם ניתן לעקוב אחר דמותו, השפעתו ותדמיתו בתרבות הקיבוצית הישראלית. [גוגל ספרים יד טבנקין](#)

עדה סרני – שותפה לבניין ו"האישה בשמלה השחורה"

מראשית הדרך ועד מותו של אנצו

עדה (אסקרלי) סרני, שנולדה אף היא ברומא ב-1905, עלתה עם אנצו ב-1927, השתלבה במפעל גבעת-ברנר מיום היווסדו, ובידיה כישרון ארגוני יוצא דופן. לאחר שבן-זוגה נעלם בשליחות הצנחנים באיטליה והיא עצמה יצאה בעקבותיו, מצאה את עצמה בתום המלחמה בפתחו של מאבק חדש: העלאת עשרות אלפי עקורים מאיטליה לארץ-ישראל בדרך לא-לגאלית – כמפקדת-שטח, דיפלומטית נועזת, ומנהיגה כריזמטית.

[פלמ"ח](#)

ראשת המוסד לעלייה ב' באיטליה

משנת 1945 ועד הקמת המדינה פעלה עדה כסגניתו של יהודה ארזי ולימים כראשת המוסד לעלייה ב' באיטליה. היא רכשה אוניות – מסירות דיג ועד אניות המסוגלות לשאת אלפים – ניהלה לוגיסטיקה מורכבת של רכש, מזון, והתקשרויות עם שלטונות איטליה המשקמים, גייסה שותפים מקומיים, הטתה אוזן לרעבות פליטים במחנות, ולעתים גם נכלאה. בין הפעולות הידועות: פרשת "פדה" בלה-ספציה (1946), שהסתיימה בהפלגת העקורים, והפעלת עשרות הפלגות נוספות מאיטליה. מקורות שונים מונים בין 24,000 ל-28,000 עולים ב-30–38 הפלגות שאורגנו באיטליה תחת ניהולה [Jewish Women's Archive](#).

איטלקים בכירים – מן המשטרה המקומית ועד ראש הממשלה אלצ'ידה דה גספרי – העניקו לעדה "עצימת עין" או סיוע שקט, פרי עבודתה הדיפלומטית הבלתי-שגרתית [Bar-Ilan University](#).

עיטורים, ספרות וזיכרון

על פועלה זכתה עדה סרני בפרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה (תשנ"ה/1995). לצד מאמרים וראיונות, פרסמה אוטוביוגרפיה איטלקית "I Clandestini del Mare" (בעברית: "ספינות ללא דגל"), ששימשה בסיס למיני-סדרה Exodus: חלומה של עדה. בשנים האחרונות זוכה דמותה לאור מחודש, וב-2025 הוקרן בדוקאביב סרט התעודה "עדה סרני: הגברת בשמלה השחורה-israel". [ויקיפדיה](http://prize.education.gov.il/services.israelpost.co.il)

עדה סרני עם ר"מ איטליה דה גאספרי לאחר מלחמת העולם במסגרת פעילותה החשאית לרכש נשק עבור ישראל.

עדה אחרי המלחמה: מן הים ועד הפרס הלאומי

לאחר הקמת המדינה חזרה עדה לישראל, אך המשיכה בשליחות ציבורית – ברכש ביטחוני, בפעילות ארגונים אזרחיים, ואפילו בשירות "נתיב" למען יהדות ברית-המועצות. ב-1954 נהרג בנם דניאל (ואשתו) באסון מעגן – שבר אישי שהעמיק את הטרגיות בסיפור המשפחה. ב-1995, כאמור, הוענק לה פרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה; בראיונות מאוחרים עוד נדונה תחושת ההישכחות היחסית של דמותה, למרות מפעלה העצום. [ויקיפדיה-israel](http://prize.education.gov.il) [ResearchGate](http://ResearchGate.prize.education.gov.il)

עדה הונצחה בסרטים, בכתבות ובבול-דואר (בסדרה "חלוצות" יחד עם ד"ר רחה פריאר) – שכמו השיטו מחדש את סיפורה אל התודעה הציבורית בדור שאחרי services.israelpost.co.il+1.

עדה סרני – חיזוק הקשר

אשתו, **עדה סרני**, הפכה לדמות מרכזית בתנועת ההעפלה מ-1945 עד 1948. לאחר מותו של אנצו, הצטרפה לעבודה עם המוסד לעלייה ב' באיטליה, הפכה לסגניתו של יהודה ארזי ובהמשך למנהיגה. בין פעולותיה:

- ארגון רכישת אוניות והעפלתם לארץ
- ניהול בין 33 ל-38 משלחות ששלחו, לפי הערכות, בין 25,000 ל-28,000 יהודים מ-איטליה
- פעילות מול מרכזי שלטון איטלקיים – כולל קשר ישיר עם ראשי ממשלה ובכירים פוליטיים

אחת האוניות הללו הייתה "אנצו סרני", ובה יש הקבלה נוספת בין דמותו לדמותה של עדה בפועל ההעפלה.

סיכום הקשר העיקרי

פירוט

הספינה "אנצו סרני" שיצאה בניסיון העפלה במסגרת עלייה ב'	היבט
הפעילות המרכזית של עדה סרני בארגון ההעפלה מאיטליה	הנצחה בשמו של אנצו סרני
אנצו היה מראשי פעילי הציונות, משתתף ב, SOE-והמשפחה המשיכה את דרכו	שיתוף של מוסד עלייה ב'
במאבק להצלת יהודים	פעילות ציונית רחבה

צילום: יואב גד, ספטמבר 2025

סיכום: דמות כפולה למפעל אחד

אנצו סרני היה בן לשתי יבשות: איטלקי תרבותי ואוניברסלי-למדן שראה בציונות שליחות-חיים, ועברי עובד אדמה ואיש-תנועה שבחר להקים קיבוץ, להכשיר תנועת נוער, לגייס, לשאת ולתת, ולהסתכן בגופו בשליחות הצניחה.

עדה סרני, בת-זוגו, הפכה לגיבורה של יבשת שלישית – הים התיכון – ושקטה באנרכיה בנמלים והמחנות של אחרי המלחמה כדי להביא בית לנטולי-בית. יחד, סיפורם גלום בהיסטוריה של "החלוץ", של תנועת הקיבוץ ושל ישראל שמקורה בשילוב אידיאליזם, ארגון ומעשים. [ויקיפדיה גבעת ברנר](#)

מקורות נבחרים (עיקריים)

- רות בונדי, **השליח** (תל-אביב: 1973) – ביוגרפיה מקיפה; זמינות דיגיטלית/אנגלית, וקטעים בעברית [HUJI OpenScholar](https://www.huji.ac.il/hujscholar). [בן-יהודה](#)
- Tom Segev, **המיליון השביעי: הישראלים והשוואה** (כתר, 1991); גם ב-Kotar/קטלוג הספרייה הלאומית. דיונים על הצנחנים והזיכרון. [הספרייה הלאומית](#)
- – "Enzo Sereni", **Jewish Virtual Library** מסגרת ביוגרפית, שליחויות לאירופה/ארה"ב/עיראק. [ספריית היהדות הירטואלית](#)
- **יד ושם**, דף ביוגרפי/תיק מידע על סרני (כולל פעולתו בעליית הנוער, ההעברה ושליחותו לעיראק). [יד ושם](#)

- **יזכור – משרד הביטחון**, הצנחנים חברי היישוב שנפלו באירופה – פרטי הצניחה, השבי וההוצאה להורג. [אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל](#)

- אתר הפלמ"ח/עדויות, ראיונות עם עדה סרני על ההעפלה מאירופה; דף ביוגרפי. [פלמ"ח פלמ"ח](#)
 - יד טבנקין –ימי-עיון "חיים אנצו סרני: 40 שנה למותו" (1985); שער הארכיון הכללי. [גוגל ספרים יד טבנקין](#)
 - הספרייה הלאומית: (NLI)דפי דמות לאנצו ולעדה סרני; מאגר חומרים. [הספרייה הלאומית+1](#)
 - Givat Brenner אתר רשמי/ארכיון רחובות: תרומות סרני לקק"ל ורכישת האדמות; ראשית הקיבוץ. [גבעת ברנר ארכיון רחובות](#)
 - Netzer Sereni ערך הוויקיפדיה: רקע על שינוי השם והנצחת אנצו. [ויקיפדיה](#)
 - אוניית המעפילים "אנצו סרני" – רישומי אוניות המעפילים. [ויקיפדיה](#)
 - דוקאביב 2025 וכתבות עיתונות – "עדה סרני: הגברת בשמלה השחורה"; כתבת JPost על פועלה.
 - פרס ישראל (משרד החינוך) –עמוד המקבלים לשנת תשנ"ה/1995 (עדה סרני, "תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה") [israel-prize.education.gov.il](#).
 - Cambridge Coreאזכור מאמרו של סרני "Towards a New Orientation..." בתוך *Jews and Arabs in Palestine* (NY: Hechalutz Press, 1936). [Cambridge University Press & Assessment](#)
- הערה מתודולוגית: הדיוק הביוגרפי נשען כאן על צירוף של מחקרי-יסוד (בונדי; שגב), אנציקלופדיות/מאגרי-ידע (JVL; יד ושם; הספרייה הלאומית, (אתרי ארכיון (יד טבנקין; פלמ"ח), וכן מקורות ראשוניים/שדותיים (מכתבים; עדויות; רישומי אוניות). כאשר קיימות הבדלי-נוסח בתאריכים (למשל תאריך ההוצאה להורג בדכאו), הועדפה גרסת הגופים המוזיאליים/ממלכתיים ועמודי הזיכרון, בצירוף סימוכין משניים
- פרק ציטוטים נבחרים (רות בונדי, תום שגב ומקורות משלימים)**
- "היה זה מפני שהתחייב לו לעצמו, מפני שנדחף בכוח חזק מן ההגיון, מפני שהרגיש בשליחות שהוטלה עליו".
—רות בונדי, השליח. [בן-יהודה](#)
- "נהפך לסמל של ההגשמה העצמית, ללא פשרות... ועד תום — יד טבנקין, פתח דבר לחוברת "חיים אנצו סרני — 40 שנה למותו. (1985)"
- "במחצית מאי 1944 יצא במטוס לצניחה בשטח הכיבוש הגרמני שבצפון איטליה... ונפל בשבי — אתר הפלמ"ח (דף הנופל). [פלמ"ח](#)
- "הצנחנים הללו אמורים היו להיות רק כוח החלוץ של קבוצות גדולות יותר — "...יד ושם, "הצנחנים הארץ-ישראלים. [יד ושם](#)
- "שליח ציוני, חלוץ והוגה-דעות, מן הצנחנים ששיגר היישוב לאירופה הכבושה — יד ושם, דף מידע ביוגרפי על סרני. [יד ושם](#)
- "Enzo Sereni was the first leading modern Italian Zionist." הדגשה: "סרני היה החלוץ המרכזי הראשון של הציונות האיטלקית המודרנית. Jewish Virtual Library. — ([ספריית היהדות הוירטואלית](#))
- "helped thousands of Jews emigrate to Palestine during and after World War II." עדה סרני
". — Jewish Women's Archive. [Jewish Women's Archive](#). סייעה לאלפי יהודים להגר לפלשתינה בזמן ואחרי המלחמה" [Archive](#)
- "יחסי השלוחה האיטלקית עם מטה 'המוסד לעליה ב' היו בעייתיים — מסמך פלי"ם על אוניית הנשק "נורה" על עבודת עדה סרני באיטליה. [פלי"ם](#)
- "לכל איש יש שם, ואצל סרני נראה כי מדובר בשם 'שנתן לו מותו' — 'ג'ודי באומל-שוורץ, "האציל שהפך לצנחן".
[yesod.biu.ac.il](#)

“סיפורו של אנצו סרני נטוע בלב המיתוס הציוני – אלון קונפניו, “סבא שלי, אנצו סרני.” [הזמן הזה](#)

”...The Jews have adapted to the new situation with the British occupation...” סרני על יהודי עיראק בשנות המלחמה: “היהודים הסתגלו למצב החדש עם הכיבוש הבריטי – ...אזכור לדברי סרני במחקר על יציאת יהודים מארצות ערב. [ויקיפדיה](#)

תום שגב – תקציר (מבוסס) וציון מקור

שגב דן בצנחני היישוב כמיתוס של ערבות היישוב ליהדות אירופה: שליחות שהייתה “בעלת משמעות צבאית מועטה”, אך עיצבה את תודעת היישוב ביחס לשואה ולחובת ההצלה. (פרפרזה על-פי המיליון השביעי, עמ' 76; ראו גם דף “תגובת היישוב לשואה” המצטט את שגב וממקם את הדיון. [\(הספרייה הלאומית ויקיפדיה\)](#)

הערות הקשר קצרות לכל ציטוט

- בונדי מציבה את דחף-השליחות של סרני מעל “הגיון קר”, ומסבירה מדוע עמד על צניחה לאיטליה למרות הגיל והסיכון. [בן-יהודה](#)
- יד טבנקין מעמיד את סרני כסמל

להלן תמונה אפשרית של מהדורה או ספר הביוגרפיה “השליח: חייו ומותו של אנצו סרני” מאת רות בונדי (איננה כלל מהדורה של **יד טבנקין**, (המוצגת למעלה רק להמחשה כללית).

חוברת בשם “חיים אנצו סרני: 40 שנה למותו” שפורסמה על-ידי **יד טבנקין** – והיא שונה מספר ביוגרפי כללי. הנה כל המידע שלה:

“חיים אנצו סרני: 40 שנה למותו” – חוברת ימי-עיון, יד טבנקין, 1985

- חוברת זו פורסמה לרגל **יום עיון שנערך ביד טבנקין** בגבעת ברנר, לציון **ארבעים שנות היעדרותו** (מותו של אנצו סרני), והוא נערך גם במסגרת **מאה שנה להולדתו ושישים שנה לשואה** ([גוגל ספרים](#)).
- החוברת כוללת מגוון רחב של תרומות, נאומים ופרשנויות, שכתב וערך צוות חוקרים ואישים מרכזיים:
- פרופ' דניאל קארפי – **המנחה**, שדן ברעיונותיו ומורשתו של סרני
- רות בונדי – הציגה את פועלו “מתוך צורך פנימי עמוק”
- יעקב זק – התרומה המרכזית תחת הכותרת “סמל ההגשמה העצמית, ללא פשרות ועד תום” ([גוגל ספרים](#)).
- **כלב קסטל** – תמך בציון סרני כ”**אנטי-פשיסט**”

○ נחמיה גינצבורג – דיבר על “**החובה להכריע את הגורל**”

○ סעדיה גלב – העלה את היבט השליחות והפרק האמריקאי שלו

○ משה צמח – התייחס לזיקה של סרני כ”איש קיבוץ גבעת-ברנר”

- בת־שבע אילין – התמקדה באנצו "האדם ואיש התנועה"
- חיים בן אשר – תיאר את "אהבת היהודי האחרון עד מוות" – רגש אישי עמוק
- יצחק בן אהרן – סיים בקריאה "להוליד מחדש את יצירי רוחו ולהמשיך את חלומו".

פרטים טכניים:

- **שנת ההוצאה** 1985 גוגל ספרים, מרכזי מידע.
- **פורמט**: חוברת ימי־עיון בת כ-47 עמודים גוגל ספרים.

סיכום

"חיים אנצו סרני: 40 שנה למותו" היא חוברת מרכזית לתיעוד זכרו של אנצו סרני, הן בהיבט האישי והקהילתי ויתרה מכך – כאינטלקטואל, חלוץ, צנחן, ואיש תנועה סוציאליסטי שעמד על עקרונותיו עד הסוף. ניירת ההכנה של ימים אלה – הנאומים, הפרשנויות, ההנצחה – מעניקות תמונה רבת־שכבות על דמותו והמשמעות של פועלו. מחקר חשוב לכל מי שמעוניין להבין את הזיקה של גורם פרטי בישראל הנולדת עם השלטון והזיכרון הציבורי.

לקט תמונות:

בית סרני ספט' 2025 (צילם יואב גד)

אנצו חיים סרני, 1918, בר מצוה ברומא

במסערת העתון "קורא דאטליה" בקאהיר, 1941
(אנצו השני משמאל)

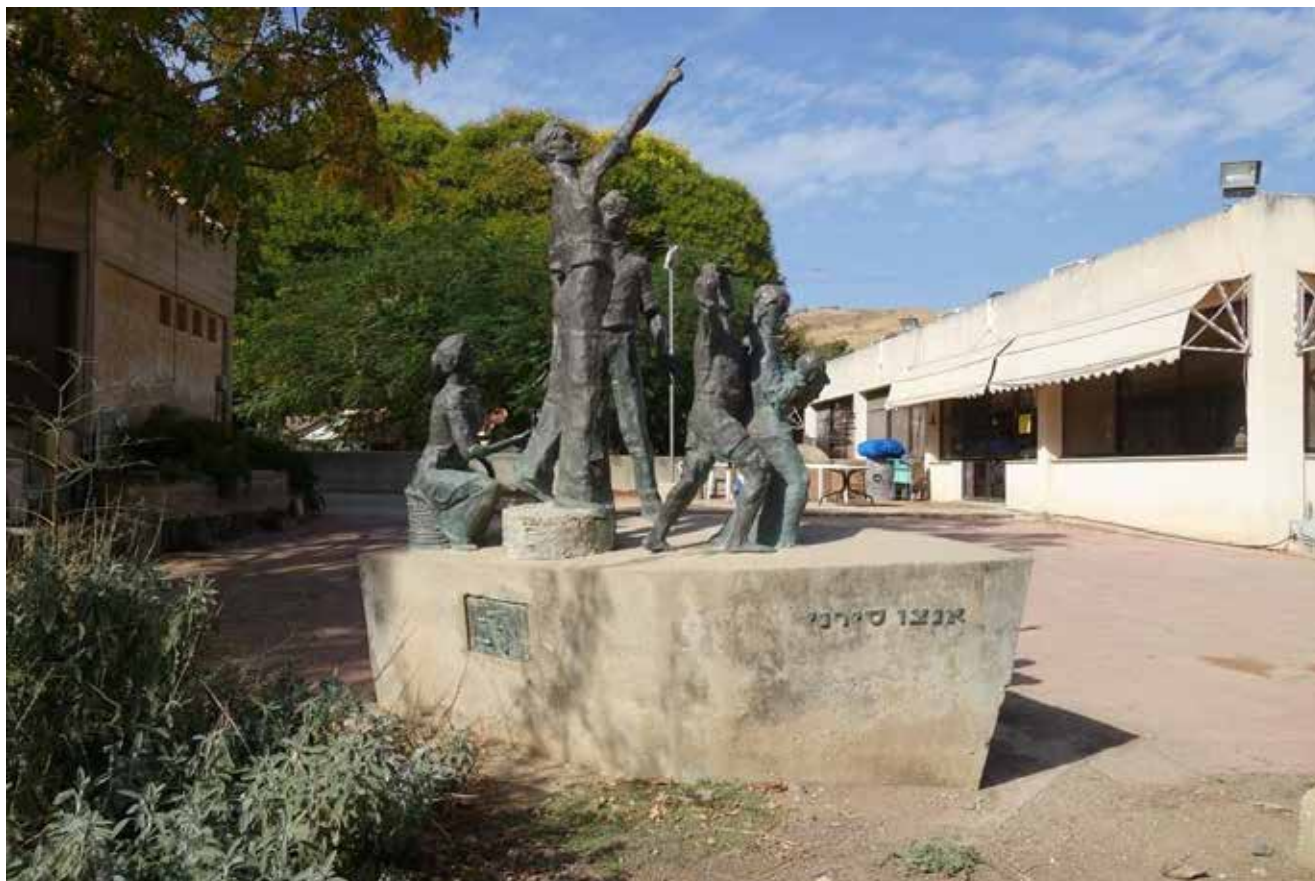
בישיבת ועד העזרה לחייל העברי בקאהיר, ספטמבר 1941
(אנצו השלישי מימין, לשמאלו המיור קנזס)

67

משפחת סרני במלחמת-העולם הראשונה

אנדרטה לזכר אנצו סרני בקבוץ גשר

1943 פגישה ראשונה של יהודי היישוב סאן ניקאנדרו עם חיילים יהודים מארץ ישראל (מהבריגדה היהודית בצבא הבריטי) וביניהם אנצו סרני. ראה בספרו של פנחס לפיד "הנביא מסאן נקאנדרו" ו"המורד הגדול" מאת שלמה אבינר.

צילום הרישום של אנצו סרני במחנה ההשמדה דאכאו שליד מינכן כאשר השם המופיע הוא השם הבדוי **שמואל בארדה** שהופיע על המסמכים המזוייפים אשר מצאו בבגדיו כאשר נתפס בצפון איטליה זמן קצר לאחר צניחתו. המסמך נמצא בארכיון ארלוזן, הארכיון המרכזי הגרמני של שימור מסמכי המשטר הנאצי הגרמני.

אבן זכרון בהר הרצל בירושלים

Barda	113160	ג
Schmull	22.6.05	
Prof. Philosophie	Jerusalem	
9. Okt. 1944	Tel-Aviv	
18. Nov. 1944	v.3. ier. Engl.	
See No. 620		

אנצו סרני

אנצו חיים סרני, תמונה מ-1944 עם אשתו עדה (עומדת מימין) ועם הבת הגר והבן דניאל לפני יציאת אנצו לצניחה הגורלית באיטליה, תפיסתו והירצחו במחנה דכאו.

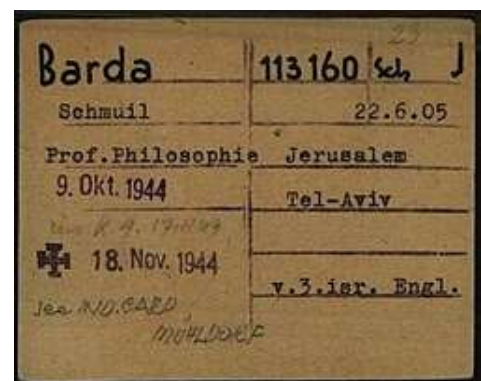
אקטיביסט, פרטיזן, סופר, ציוני איטלקי, מייסד שותף של קיבוץ גבעת ברנר, פובליציסט, תומך דו קיום בין יהודים וערבים. לוחם של התנגדות, צנח באיטליה כבוש על ידי נאצים במהלך המלחמת העולם השנייה; נתפס על ידי הגרמנים, הוא נרצח מאוחר יותר במחנה הריכוז דכאו.

ביוגרפיה

נולד ב **רומא**, ההורים סמואל סרני ואלפונסה פונטקורבו היו בני המעמד הגבוה היהודי הרומי. אביו היה הרופא של **מלך איטליה**, דודו אנג'לו נשיא הקהילה היהודית הרומית. אנצו היה השני מבין שלושה אחים: הראשון, אנריקו, מדען הקשור לתנועות האנטי-פשיסטיות של "Justice" ו"Freedom-ואשר התאבד בגיל צעיר, השלישי **אמיל**, סנטור של הרפובליקה האיטלקית, מיליטנט מפלגתי וקומוניסטי. אירועי משפחת סרני נזכרים ברומן **משחק הממלכות** של **קלרה סרני**, (Florence, Giunti Gruppo Editoriale, 1993) הילד השלישי של אמיליו. סרני הפך **ציוני** כנער, והיה מראשוני ציוני איטליה.^[1] סרני התחתן **עדה אסקרלי**, גם ממשפחה יהודית אמידה, ברומא, שם נולדה בתה הבכורה חנה. לאחר השגת התואר ב'**אוניברסיטת רומא**, עשה **עלייה** לכיוון ה **המנדט הבריטי על ארץ ישראל** ב. 1927. הוא עבד ב'**פרנואידי** ברחובות והשאיל עזרה בבניית ה **קיבוץ** מאת גבעת ברנר שבה נולדו הבת השנייה הגר והבן השלישי דניאל. כבר חובב **סוציאליסטי**, סרני היה פעיל גם באיחוד שלי **הסתדרות**. הוא היה פציפיסט שדגל בדו קיום עם ערבים ובשילוב חברות יהודיות וערביות. סרני נשלח ל **אירופה** בשנים שחלפו מאז 1931 אל 1934 לעזור להביא אנשים לפלסטין דרך ה **עלייה** והוא נעצר לזמן קצר על ידי **גסטפו**. הוא עזר בארגון תנועת החלוץ ב **גרמניה** נאצי וגם להבריח אנשים וכסף מגרמניה. הוא גם הלך ל **ארצות הברית של אמריקה** לסייע בארגון התנועה הציונית המקומית. במהלך מלחמת העולם השנייה, זה היה חלק מה **הצבא הבריטי** והוא התחיל תעמולה אנטי-פשיסטית ב **מצרים**. לאחר מכן הוא הוזמן על ידי האנגלים ב **עיראק**, שם בילה חלק מזמנו בארגון עליות חשאיות. היו לו בעיות עם הממונים עליו בצבא הבריטי על תוכניותיו הציוניות ונכלא לזמן קצר בגין זיוף **דרכונים**.

כרטיס רישום של "Schmuil (i.e. Samuel) Barda" שמו הבדוי של אנצו סרני, כאסיר במחנה הריכוז הנאצי דכאו.

בהמשך סייע בארגון יחידות הצניחה הבריטיות **מנהל מבצעים מיוחדים** (SOE), ששלחה סוכנים לאירופה הכבושה. בפרט, סרני השראה - בבארי, מינואר 1944 - הקמת יחידה של הסוכנות היהודית שנועדה לסייע ואולי להציל יהודים ששהו בשטחי הכיבוש הנאצי. מתוך כ-250 מתגייסים מתנדבים, כ-110 נבחרו להתאמן ו-33 הוצנחו לאירופה, כולל סרני, למרות גילו המתקדם יחסית. ב-15 במאי 1944 הוא הוצנח לתוך ה'**צפון איטליה** תחת שמו הבדוי של סמואל ברדה אך נתפס מיד במג'יאנו

די **לוקה**. נלקח לורונה, הוא עונה ונעל בתאים שנצרו במרתף הארמון **INA** הפך למושב ה **חסר התבוננות** השירות החשאי של **ערני**. (הוא הועבר ל **מחנה המעבר בולצאנו** ב-25 באוגוסט 1944 הוא נעצר בבולק, E מגודר בתיל מכיוון שהוא שמור לאסירים פוליטיים הנחשבים למסוכנים ביותר, כפי שדווח על ידי **ויטור בוצ'טה** ב 1940-1945 **לשון הרע**, ורונה, מהדורות. 1991. Gielle, לאחר מכן גורש ל **דכאו** ב-5 באוקטובר 1944, שם היה נתון למשטר עונשים מיוחד. ניצול שהיה חלק מאותו טרנספורט, רפאלה קפואצו, בעדות מצולמת שפורסמה לארכיון ההיסטורי של העיר בולצאנו, סיפר על מזגו של סרני בדכאו: " מנהיג המחנה הגיע עם רשימה וקרא לסמואל ברדה, קפטן צנחנים אנגלי. הוא דיבר

בגרמנית, אני לא יודע מה הוא אמר. הוא התחיל לזרוק אגרופים בפניו והקפטן הזה, שבטח היה בגובה מטר וחצי, לא זז, הוא נשאר בתשומת לב ללא חשש כאילו הם מלטפים אותו". נרשם בדכאו בשם שמואל ברדה ועם המספר 113160, סרני נלקח ב-17 בנובמבר 1944 לתא ענישה מיוחד לחקירה ולפי התיעוד, צולם ב-18 בנובמבר 1944. חללים מפורסמים נוספים שהוצנחו לאירופה עם יחידת הסוכנות היהודית היו [חנה סנש](#) ו [חביבה רייק](#). הקיבוץ נצר סרני זה נושא את שמו.

פרק בחיבור על תולדות הציונים האיטלקים ארץ להיוולד מחדש. יהודי איטליה והגירה לארץ ישראל לפני המלחמה (1920-1940), מאת ארתורו מרזאנו, מילאנו, מריטי, 2003, מוקדש לסרני.

לוח עבור אנצו סרני ב [הר הרצל](#) ב [ירושלים](#).

עבודתו

אנצו סרני היה מתרגם, מחבר מאמרים, חיבורים וכרכים על תולדות המחשבה הדתית וההיסטוריה העכשווית. לפני [עלייה](#) בפלסטין פרסם מאמרים בשבועון [ישראל](#).

- כלי דם. ברנפלד, *תולדות הספרות היהודית העתיקה*, תרגום מורשה של E. שלוה. טורינו, בוקה, 1926;

- ו. שלוה, *לקראת אוריינטציה חדשה של המדיניות הציונית*, במזהה.

1, E. Ashery (cur.), *יהודים וערבים בפלשתינה. לימודים בבעיה לאומית וקולוניאלית*. ניו יורק, הוצאת החלוץ, 1936;

- אני. רומן, [E. Serene] *השאלה היהודית*. תל אביב, דפוס קואופרטיבי הפועל-הזר, 1939;
- אנצו סרני. *חיים ושירים נבחרים*. מילאנו, הקבוצה הציונית המילאנזית, הכלוז קרן קג'מת לישראל, 1947;
- ו. שלוה, *מקורות הפשיזם*, בעריכת י. Viterbo. הקדמה מאת MG. צהריים, אחרית דבר מאת ד' בידוסה. Scandicci (FI), La Nuova Italia, 1998;
- ו. סרני, אמיליו סרני, *פוליטיקה ואוטופיה. מכתבים 1926-1943*, בעריכת MG. ו D. Bidussa. צהריים. מילאנו, לה נואובה איטליה, 2000;
- ו. שלוה, *ברומא לאחר חוקי הגזע*, ב. A-קווגליון, ג. נווד. רומני, *האיסורים של הדוצ'ה. חוקי הגזע באיטליה*. טורינו, קלאודיאנה, 2002.

הערה

1. ^ הוא הנהיג את הקבוצה הציונית "אבודה" שהייתה לו בין מייסדיה [אייזק סקיאקי](#)

ביבליוגרפיה

- *יהודים באיטליה בתקופת הפשיזם*, בעריכת G. Valabrega. מילאנו; CDEC, 1963;
- חד-פעמי. אורקהרט, אנצו סרני. *גיבור של זמננו* לונדון, ר. הייל, 1967;
- *כתבים לזכרו של אנצו סרני*. מאמרים על *יהדות רומא*, בעריכת D. Carpi, A. מילאנו, U. נהון. ירושלים, קרן סאלי מאייר, 1970;
- "שמא תמות". אנצו סרני: *חיים, כתבים, עדויות*, בעריכת U. נהון. מילאנו, הפדרציה הציונית האיטלקית, 1973;
- וסקולרי. בונדי, *השליח. חיים של אנצו סרני*. לונדון, רובסון ספרים, 1978;
- וינצ'נזו פינטו, *יהדות בין הומינים או פנים יהודה? חינוך ופוליטיקה בסוציאליזם לאומי מאת אנצו סרני*, "Historical Studies", L, 2, עמ' 479–459.
- [ריטה לוי-מונטלצ'יני](#), *בלי שמן נגד הרוח*, וארזה, [באלדיני וקסטולדי](#), 1999,
- מירלה סרי, The diehards, מילאנו לונגנסי, 2019

ערכים קשורים

- [עדה סרני](#)
- [מנדט צנחנים יהודים בארץ ישראל](#)

פרויקטים אחרים

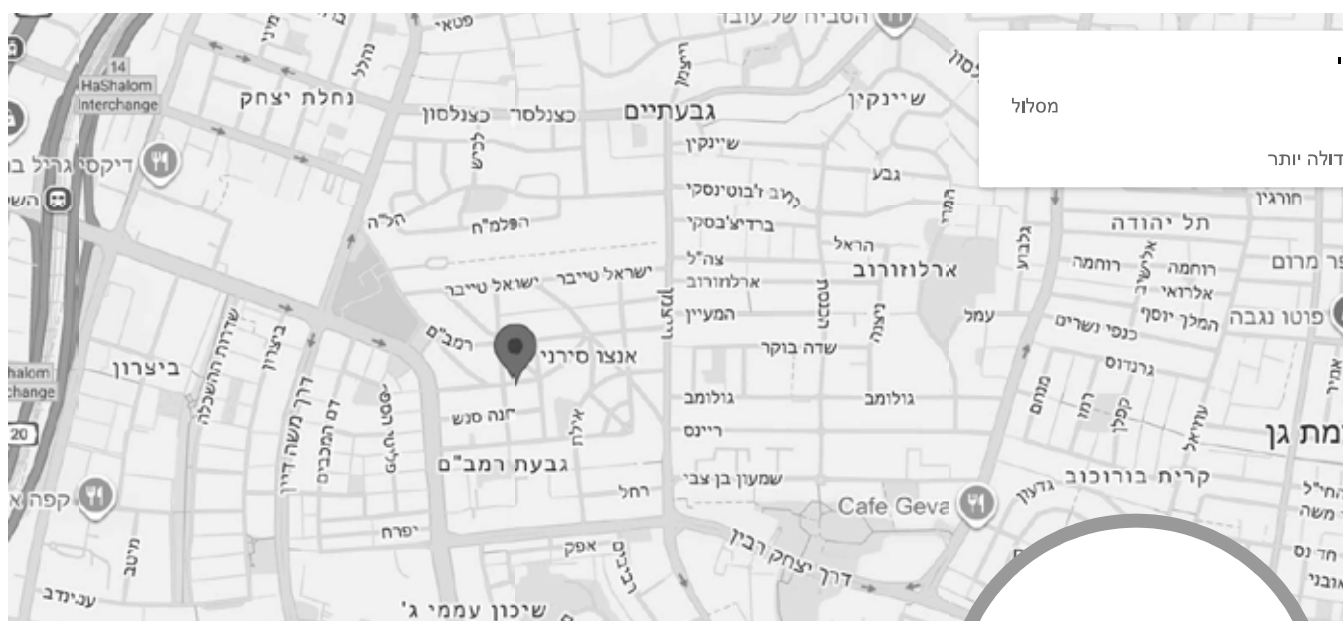
- ויקימדיה קומונס מכיל תמונות או קבצים אחרים על [אנצו סרני](#)

קישורים חיצוניים

- [סרני, אנצו](#), למעלה – Treccani.it אנציקלופדיות מקוונות, [המכון לאנציקלופדיה האיטלקית](#).
- אלברטו קווגליון, [סרני, אנצו](#), ב [מילון ביוגרפי של איטלקים](#), כרך. 92, [המכון לאנציקלופדיה האיטלקית](#), 2018.
- [אנצו סרני](#), למעלה ספרייה דיגיטלית, CDEC [קרן המרכז לתיעוד יהודי עכשווי](#).
- (לא מאוכלס) [יצירות של אנצו סרני](#), למעלה [ספרייה פתוחה](#), [ארכיון אינטרנט](#).
- (לא מאוכלס) [ביוגרפיה של אנצו סרני](#) למעלה [zionism-israel.com](#)
- (לא מאוכלס) [צנחנים ציוניים במלחמת העולם השנייה](#) למעלה [zionism-israel.com](#)
- [מתנגדים יהודים לאיטליה, אנצו סרני](#), למעלה [resistivebrei.cdec.it](#)
- [אותנו. אווגליאנו, פרטיזנים ולוחמים יהודים. גיבורים רבים ונטבחן](#) (PDF), למעלה היסטוריה. [xxisecolo.it](#)
- [א. טיבורזי, אנצו סרני. סיפור ללמד](#), למעלה. [view.genially.com](#)

מצא/י רחוב

אנצו סרני רומא 1905 - דכאו 144

"הזמן עושה שמות בזיכרון, אך מי שהכיר את אנצו סרני ולו רק היכרות חטופה, מי שראה אותו ולו רק פעם אחת, לא שכח את פרטי הפגישה עמו גם אחרי עשרות שנים. כי אנצו היה יחיד במינו, שונה מכולם. מתבלט על אף קומתו הנמוכה - על כל הסביבה. ידידיו של אנצו מחייכים כאשר הם מדברים בו, כאילו עדיין נותר באוויר איזה זיק של קרבתו". (רות בונדי בביוגרפיה שהקדישה לאנצו סרני: 'השליח', עמ' 11).

פמיליה סרני

בני משפחת סרני הגיעו, על פי המסורת, לרומא עוד בימים שקדמו לחורבן הבית השני. בני המשפחה בנו את ביתם ברחוב קאבור בשנת 1870, לאחר ששערי הגטו נפתחו והיהודים הורשו לצאת ממנו. הבניין, שנבנה במרחק הליכה מהגטו, אכלס את בני המשפחה המורחבת. רות בונדי כתבה: "אם בעיני האיטלקים הייתה המשפחה מגן ומבצר בפני עולם עוין, בעיני היהודים האיטלקים על אחת כמה וכמה: המשפחה הייתה יסוד הקיום, מרכז החיים, ביטוח נגד כל צרה. שנים, שלושה, ארבעה דורות, אחים, דודים ואחיינים חיו בכפיפה אחת ניהלו את עסקיהם במשותף, גידלו את ילדיהם בצוותא". (בונדי, עמ' 17).

סמואל סרנו, אביו של אנצו, היה רופא, והמלכה האם שהתרשמה מטיפולו המסור בחולי ריאות - דאגה לצרפו לצוות הרפואי של ארמון המלוכה. מלבד עבודתו כרופא, היה גם מרצה להיסטוריה באוניברסיטה. סמואל נשא לאישה את אלפונסה פונטקורבו, בת למשפחתה ממגורשי ספרד. אלפונסה הייתה האחות החכמה, ואילו אחותה היפה ארמלינדה נישאה לאח אנג'לו סרני שעמד בראש הקהילה היהודית של רומא במשך 36 שנים. אנג'לו ליווה את סוקולוב לפגישה עם ראש הממשלה, והיה מעורב בשתדלנות הציונית מול צמרת השלטון. ארמלינדה נהגה לארח בסלון המרווח שבביתה את כל הציונים החשובים שהגיעו לרומא. מהמרפסת נשקף נוף של כיפות רומא, גגותיה ומגדליה, וגבעת הפלטין - מקום מגוריהם של קיסרי רומי.

אלפונסה, סמואל וארבעת ילדיהם

שתי המשפחות התגוררו באותה קומה, בדירות נפרדות שדלת מקשרת ביניהן, ונפגשו מדי ערב. אנג'לו ואשתו היו חשוכי ילדים, ולסמואל ואלפונסה היו שלושה בנים ובת אחת. שלושת הבנים נתגלו כגאונים מגיל צעיר, והיו בעלי אמביציה לוחטת. אלפונסה סיפרה שכאשר ביקרה בהרצאה של שר החקלאות עם אנצו בן התשע, ניגש הילד אל השר לאחר תום הנאום, לחץ את ידו והביע את התפעלותו: 'הרי אתה קלעת בדיוק לדעתי'.

ילדות ונעורים ברומא

בשנת 1917 התגייס האח הבכור אנריקו לצבא בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה שבה חברו האיטלקים לצרפת ובריטניה. אנצו היה חדור רוח קרב, וביקש שתפרוץ עוד מלחמה כדי שיוכל גם הוא לצאת ולהילחם למען מולדתו.

המחשבות על המוות קיננו בראשו של הילד הרגיש מגיל צעיר, ובגיל 12 כבר ערך צוואה בה חילק את ספריו ודמי הכיס שחסך. הלימודים בבית הספר שעממו אותו, ובזכות הידע שלו לימד את חבריו לכיתה ואף החליף מדי פעם את מוריו.

בנעוריו התמכר לכתיבה קדחתנית, וביומנו השתמש בסגנונם של דאנטה, קרדוצ'י, וד'אנונציו וכתב: "פואמה הרואית על גאריבלדי, רומן ששמו 'החובה', נובלה 'שלוש אחיות', מחזה 'כיסופים' ותכנית לקומדיה שבה נושא חייל שהתעוור אישה יפיפייה שהכירה לפני המלחמה, היא בוגדת בו והוא מתאבד. הנושאים היו תמיד גדולים ונעלים: אהבה, בגידה ומות-גיבורים. (בונדי, עמ' 41).

"גיל ההתבגרות העיק, בהרגשת בדידות מוחלטת. במריבות סתמיות עם בני-המשפחה, במיאוס על מעשים שנעשו בגניבה ועמדו בסתירה מוחלטת לאותו טוהר עילאי שדרש מגיבור יצירותיו, כמו סחיבת עוגות בקונדיטוריה בלי לשלם, בחרדה על חלומות נואלים ושפלים, בעייפות מן המאבק נגד התשוקה. 'נגד הדבר המעיק ששמו בשר' בכאב על אהבה שאין לה מענה, ברגשי נחיתות על שאין הוא יודע להתנהג עם הבנות. על שהוא קיצוני או צנוע מדי. הלימודים והקריאה נראו לו כתרופה יחידה אך גם אחרי המרפא החלקי עדיין חש 'חולשה נוכח מבטה של אישה'. ייסורי הנעורים, האופי האיטלקי, המעדיף את המציאות מאחורי צעיף של אסתטיקה והרואה בחיים צורה של אמנות, ויחס הכבוד היהודי למלה הכתובה, יצרו יחד תערובת שיכר מסחררת מדי. בית סרני היה גדוש ספרים. בגיל ארבע עשרה קיבל אנצו רשות לבקר בקביעות בספריה הלאומית על שם ויטוריו עמנואל, והיום הזה צוין כאחד היפים בחייו: 'מאושר! מאושר! מאושר!'". (בונדי, עמ' 43-44).

אלפונסה העניקה לילדיה יומנים כדי שיכתבו על אשר על ליבם, וגם כדי שתוכל לעקוב אחר הקורה בנפשם של ילדיה. אנצו תאר את עצמו ביומנו בגוף שלישי:

"אפשר היה לשער, שהחיוך הספקני השוכן תמיד על שפתיו הוא רמז ללעג וקלס, אך לעתים רחוקות מצאתי בין הצעירים איש קל יותר להתלהב ומוכשר פחות לסאטירה ולבדיחה מהנ"ל. תכופות הוא עושה שגיאות גסות, אבל אלה שגיאות אמנותיות.

אינני יודע משום מה, אבל סרני משרה בי הרגשת ריקנות. בכל הופעותיו ניכרת הדיספרופורציה בין האדם והרעיון. בין הרעיון והפעולה. לא אחת, אחרי טיול בחברתו (עזה תשוקתו של סרני להליכה תוך שיחה תמיד סביב אותם הנושאים: מדיניות, פילוסופיה, ספרות) מזועזע מן הרעם המתמיד של דבריו, המכוונים כאילו לאסיפת-בחירות, הרגשתי בחלל ריק, כאילו עקר סרני מן השורש את כל הקוצים והדרדרים שצמחו בגינתו, אך לא הצליח לגדל בו משהו".

"אף כי הוא מתנשא על כל מדינאי, חסרה לו כמדומני סגולה אחת לכך: העקשנות במאבק. (מחזיק בעמדתו, שקדן, בולע ספרים, ראשו קטלוג, אין בו עקשנות במאבק).

אין בו הכוח להחזיק מעמד כאשר מישו מנסה להפיל אותו. הוא ירא להיות מגוחך, שכן על אף כל הכרזותיו הוא חי בעיקר לא לשם עצמו כי אם לשם הבריות. אגב, הוא חונן בסגולות פוליטיות רבות אחרות: הדיבור השוטף, הקל והקולע, כוח ההשפעה של אישיותו ברגעי התלהבות, תפיסה מהירה של עובדות פוליטיות, אבל סרני הוא בעיקר בעל אופי אמנותי". (בונדי, עמ' 53-52).

עדה אסקרלי

אנצו היה מנעוריו מתאהב סדרתי, אך היה חסר כל כישורים לתקשר עם הנערות שמילאו את עולמו. התשוקה המינית העיקה עליו: "התאוותנות הגועלית (אני חזיר!) נראתה לאנצו כסילוף מחפיר לאותו חיזיון נעלה של אהבה טובה ומזוככת אל העלמות העוברות לרגע חטוף בדרכו". (בונדי, עמ' 37).

אלפונסה העבירה בשלהי 1919 את אנצו לגימנסיה אחרת, בתקווה שבבית הספר החדש לא יסגדו לחוכמתו ולידע שלו. גם אנצו רצה לעבור לאותה גימנסיה וזאת בעקבות נערה אחריה חיזר ללא הצלחה. לאלפונסה נכונה אכזבה כי גם בבית הספר החדש התרשמו מידיעותיו ושכלו של הנער הצעיר, אך אנצו היה מרוצה כי פגש שם את עדה אסקרלי. עדה - קרובת משפחתו משני הצדדים, הייתה קטנת קומה, בעלת פנים עגולות ומתוקות, עיניים גדולות וחומות וצמה שחורה ארוכה.

אביה היה סוחר עשיר שייצא את גבינת הכבשים פקורינו לארצות הברית, והחזיק בעדרי כבשים ענקיים בסרדיניה. אמה הייתה אישה מטופחת שביקשה שבתה תנשא לאיש עשיר, ותחיה כמוה חיי תפנוקים בחברה הגבוהה של רומא. עדה התגוררה בדירה פרטית משלה בתוך בית הוריה שכללה חדר מגורים ואמבטיה. אביה האהוב מת כשהייתה בת 14, והיא נותרה עם האם עמה לא היה לה את סוג של קשר כמו עם האב. להבדיל מחברותיה, היא מצאה עניין באנצו המבריק והדעתן, אם כי בתחילה הפריע לעדה האופנתית שהקפידה על הופעתה - הצורה בה אנצו התלבש כי הוא לא ייחס חשיבות למראהו החיצוני.

**בבית הספר: אנצו בשורה אמצעית עם עניבה ועדה יושבת
חמישית מימין כשידיה על השולחן**

נערה מבית טוב לא נהגה ללכת סתם עם נער ברחוב, על כן אנצו נהג ללוות את עדה לבית הספר. ביומנו כתב: "עדה חודרת יותר ויותר למחשבותיי. ממצב של שמחה שלמה עברתי למצב של שמחה שבניגודים. אני מבקש בכל כוחותיי להימצא בקרבתה. הלוואי והיה זה אמת. הו, כמה הייתי אז שקט". (בונדי, עמ' 60).

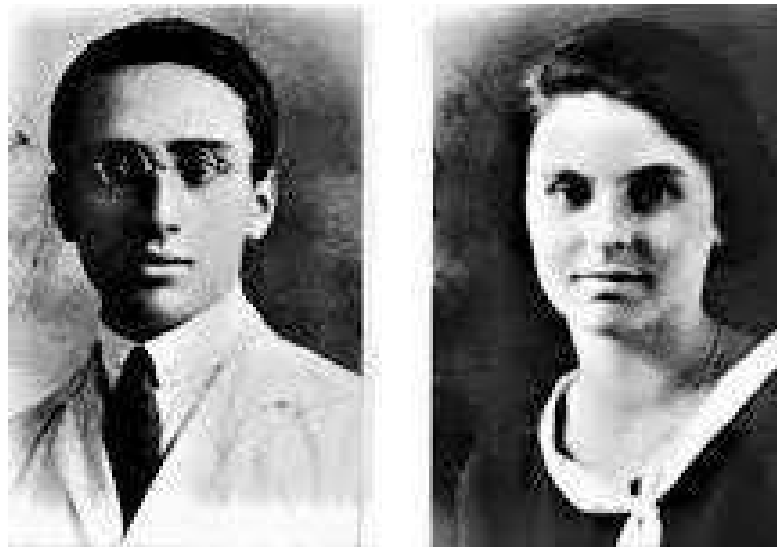
ציונות

אנריקו סרני, האח הבכור, החליט להיות חוקר ולא רופא כאביו, ולפני תחילת לימודיו יצא למסע לגרמניה ואוסטריה. בחנות לספרים יהודיים ראה מודעה על כינוסו של הקונגרס הציוני ה-12 שיתקיים בקרלסבד ב-1921 (הראשון לאחר מלחמת העולם הראשונה). הוא כתב למשפחתו שבדעתו לבקר בקונגרס, ואולי יחזור כ'בעל תשובה'. אנריקו נשאר למשך כל ימי הקונגרס וחזר מלא התפעלות, אך לא כ'ציוני'. עשר שנים מאוחר יותר, השתתף אנצו בקונגרס הציוני וזכר את גלוייתו של אחיו, שהיוותה את ציון הדרך לתחילתה של דרך חדשה בחייו.

ד"ר משה בלינסון, חניך התרבות הרוסית שהמיר את הקומוניזם בציונות סוציאליסטית, היה פעיל בשתי המהפכות של 1905 ו-1917, אך התאכזב מהבולשביקים. הוא עזב בגיל 32 את רוסיה, והשתקע בדרכו לארץ ישראל באיטליה, שם ניסה לעשות נפשות לתנועה הציונית. בלינסון והבוטנאי ד"ר ישראל רייכרט ניסו לגייס לתנועה צעירים שנחשבו למובילי דעת קהל, שבהם את אנצו אותו הכירו כאחיינו של אנג'לו סרני.

רייכרט נפגש עם אנצו והשיחה ביניהם נמשכה שעות רבות תוך כדי טיול ברחובות רומא בה דיברו על תורת הנביאים, ובניית חברה חדשה המבוססת על צדק ושוויון. "כאשר האיר השחר על מגדלי רומא כבר היה זה אנצו שדיבר על ארץ-ישראל, ואף הביע את רצונו לגשת להקמת תנועת עבודה חלוצית באיטליה תיכף ומיד, כי השעה דוחקת". (בונדי, עמ' 69). לאחר יומיים התקיימה אסיפה ראשונה של אגודת 'עבודה' בבית סרני, ואנצו שעדיין לא מלאו לו 17, נבחר כמזכיר.

בטיוליהם החל אנצו לקרב את עדה לציונות, אך אמה הטילה וטו על השתתפות בפעילות. האם חששה מ'חולמים אינטלקטואלים' מסוג בני סרני שיפגעו בתוכניותיה להשיא את בתה לתעשיין עשיר. הציונות הייתה כרוכה אצל אנצו בהתקרבות ליהדות, והוא החל לשמור מצוות בצורה קלה. האח הצעיר מימו ואנצו ביקשו שינוהל בבית מטבח כשר, הם הלכו לבית הכנסת, לא נסעו בשבת, והניחו כיפה בעת הסעודה גם במקומות ציבוריים. למי ששאל כיצד זה מתיישב עם התנגדותו לקלריקליות - ענה כי הוא רואה בדבקות באמונה ובמסורת גורם מיצב הכרחי בבניית מדינת-היהודים החדשה, העתידה לקום. ביולי 1922 סיים את לימודיו בהצטיינות והחל ללמוד פילוסופיה באוניברסיטה. עדה רצתה ללמוד מדעי הטבע אך בחרה בלימוד ספרות כי הפקולטה הייתה קרובה יותר למקום לימודיו של אנצו.

עדה ואנצו בתקופת לימודיהם

הוא נואש מחלומו להיות סופר ולכתוב את הרומן הגדול על כמה דורות של בני משפחתו: "לא לאומנות נוצרתי, ובכל זאת, לפעמים נדמה לי, אני מקווה". (בונדי, עמ' 81).

העלייה לארץ ישראל

באוקטובר 1922 צעדו הפשיסטים לרומא, ומוסוליני היה לדוצ'ה במשטר דיקטטורי. משלחת ציונית בהנהגת משה בלינסון התקבלה לראיון אצל הדוצ'ה, שבאותה עת לא גילה נטיות אנטישמיות, בה דנו ב'אימפריאליזם הבריטי'. מוסוליני הבטיח להם להיפגש עם ויצמן כשיגיע לרומא, וקיים את הבטחתו. אנצו היה פעיל בצורה חסויה במחתרת האנטי פשיסטית, והתחזקותה של התנועה סייעה לו להשתחרר מאהבתו לאיטליה. אנצו נסע באוגוסט 1923 לקונגרס הציוני בקרלסבד, ונשבה בקסם אף על פי שהבין בקושי עברית או יידיש שהיו השפות בהן התקיימו הדיונים. "ברגע שנפלה ההכרעה, היא נפלה לאורך כל הדרך. אם ציונות אז גם חלוציות, ואם חלוציות אז גם עליה, ואם עליה אז עם עדה ומימו. עדה ידעה כי הם יינשאו בבוא היום, והייתה מוכנה גם לציונות וגם לעליה, אך תחמה קו לפני ענייני הדת: לא בית כשר ולא חינוך דתי". (בונדי, עמ' 84). למרות הציונות והתנגדותו למשטר מילא את חובתו, כבן למשפחה רומאית עתיקה, של שנת שירות בצבא.

חייל בצבא איטליה

עדה נכנסה להריון, היה בכך משום שערורייה לא רגילה, וחנה נולדה ב-1926 לאחר שהוריה נישאו בחופזה. השניים עלו ארצה ב-1927, אך ההורים דרשו שהנכדה תישאר עמם עד שיתבררו התנאים בארץ הרחוקה. אנצו בחר את השם חיים בהשראת חיים ויצמן, ומימו בחר את השם אוריאל בהשראת אוריאל אקוסטה, הפילוסוף המורד והכופר שנטל את חייו לאחר שהוחרם. בתוך חברה שהפנתה עורף למסורת, היה אנצו חריג בבקשו גשר למסורת, האמין בכוח עליון וכיבד מספר מצוות. "הייתה זו הרבגוניות שבו שהעניקה לכל אחד שהכירו אנצו כפי שביקש אותו, בהתאם לאמונתו ולטעמו שלו. אנצו הסוציאליסט, אנצו היהודי המאמין, אנצו הפוליטיקאי, אנצו הפילוסוף, אנצו חדור השליחות, המפוכח, הספקני, הדמות החינוכית, אנצו ששום הנאת-חיים אינה זרה לו, אנצו המושך אחריו אנשים כאבן שואבת, אנצו המסוגר, השומר על סודות נפשו. היה בו שפע עצום, ומתוך השפע העניק ביד רחבה, לפי בחירתו, לפעמים מתוך רצון להדהים, להפתיע, שהרי אהב - כבן-רומא אמיתי - את המחזה, את הכניסה הדרמטית, את הרושם". (בונדי, עמ' 15).

בארץ ישראל

משה שרת כתב על הייחודיות שבעלייתם של עדה ואנצו: "הדרך אשר עבר בבואו אלינו הייתה מבחינה נפשית אחת הדרכים הארוכות ביותר אשר עבר מישהו משבי-ציון בתקופתנו, והוא שטף ועבר בה במהירות הבזק. מדורי-דורות עלו לארץ יהודים חבורות-חבורות ושבטים-שבטים, בעלותם לארץ בצוותא, ולתוך מסגרתם כינסו את מיטב המסורת שהביאו עמם: קשרי-משפחה, נכסי-תרבות, זיכרונות והרגלי עבר, גם יחסי ידידות

ורעות של חברים שגדלו יחד והעלו בידם מארצות-מוצאם משהו מרקע חייהם הקודמים. לא זו הייתה מנת חלקם של אנצו ושל עדה, רעותו בחיים. זוג בודד היו, ללא סביבה משלהם וללא קשר קודם עם הסביבה שלתוכה נקלעו. בכוח רצונם בלבד, ללא עזרת חברים וללא זרם גורף ומסייע, ביצעו את המעבר המהפכני: עקרו עצמם מקרקע גידולם ונטעו עצמם מחדש בארץ משאת-נפשם. בעקבותיהם עלו אחרים, אבל אנצו צעד כחלוץ". (משה שרת). האדם הראשון שאנצו פגש בארץ ישראל היה משה בלינסון, שהכיר לו את ברל כצנלסון אשר האינטלקטואל האיטלקי הצעיר גירה את סקרנותו.

משה בלינסון (מתוך פרויקט בן-יהודה)

היו אלו ימים של משבר כלכלי קשה ומחסור במקומות עבודה, וברל ביקש ממשה סמילנסקי שיעסיק אותו בפרדס שלו. סמילנסקי מהדמויות הבולטות של העלייה הראשונה שהיה ביחסים טובים עם מנהיגי העלייה השנייה, הסכים להעסיק את אנצו אף על פי שלא היה זקוק לעוד עובד, בשל בקשתו של ברל. סמילנסקי לא כל כך הבין מה מחפש הפרופסור לפילוסופיה בעל הידיים הרכות בפרדס שלו, אך אנצו ששאף לפרודוקטיביזציה של העם היהודי התעקש להיות פועל. אנצו התייצב לעבודה לבוש בחליפה וניסה בכל כוחו לעבוד עם המעדר עד שכמעט כשל. המעביד הקשוח סמילנסקי העביר אותו לעבודה קלה יותר של גיזום עם יונה כסה (קוסוי) - אף הוא אינטלקטואל שסמילנסקי לא האמין שיחזיק מעמד. אנצו התייחס לעבודת הגיזום באותה רצינות וריכוז כמו שהתייחס אל תורת קאנט. הוא למד להתאים את בגדיו למצב החדש, ובשעות הארוכות של העבודה המכנית והמונוטונית נהג לדקלם בקול רם פרקים מתוך 'הקומדיה האלוהית' של דאנטה, ושירים ארוכים של משוררים איטלקים. קוסוי התרשם עמוקות לאחר שאנצו החל לדקלם בעברית את התרגום של זאב ז'בוטינסקי לקומדיה האלוהית. סמילנסקי ששאף לדו קיום עם הערבים העסיק ערבים ויהודים במשותף, דבר שתאם את השקפת עולמו של אנצו. בעוד אנצו בן ה-23, הנשוי ואב לילדה, שנראה לחלוצים הצעירים כימבוגר האחראי, צבר חברים והשפעה חברתית ואף פוליטית, נותרה עדה בבידודותה. איש לא ידע איטלקית או גרמנית או יוונית עתיקה ולטינית ועדה

לא דיברה יידיש ועברית. לא היו לה חברות ותנאי החיים שהיו קשים לכולם היו בלתי נסבלים שבעתיים לבת העשירים הרומית. כאשר הצליחו לשכור דירה עם שירותים בתוך הבית, נסעה עדה לאיטליה כדי להביא את הילדה ואת ספרייתו של אנצו. "כשחזרה נראה לה כאילו נחתה על כוכב אחר הנמצא במרחק שנות-אור רבות מבירת איטליה, שבה מתנהלים החיים כסדרם, אנשים יושבים בקונדיטוריות לאורך הקורסו, גבירות אלגנטיות נוסעות במכוניות עם נהג במדים, הרחובות מוארים במחרוזות של אורות והסרנים מתאספים יום-יום אצל דודה ארמלינדה בבית הגדול שברחוב קאבור". (בונדי, עמ' 108).

גבעת ברנר

אנצו חלם על הקמת יישוב של עולים מאיטליה בו יתגוררו בני משפחתו וחבריו, אך התאכזב ממימוש החלום. האח הצעיר מימו שאמור היה להצטרף אליו, ולמד חקלאות כדי להועיל במולדת החדשה, היה במהלך לימודיו למרקסיסט והתנער מהציונות. חבריו לא העלו בדעתם לעלות ארצה. אנצו וחיים בן אשר ביקשו להתיישב על חלקת אדמה הטובה לעיבוד חקלאי שנמצאת בקרבת רחובות, ממנה נשקפים הרי יהודה, ומהצד השני הים. הקרן הקיימת ביטלה את העיסקה לרכישתה בשל מצוקה תקציבית, והייתה התנגדות של המוסדות להקמת יישובים חדשים.

חיים בן אשר. צלם חנן בהיר

השניים התעקשו על הקמת היישוב החדש, וזאב ענר כתב על שאירע: "שמנדריקים' צעק אברהם הרצפלד והלם באגרופו על השולחן. אני אוציא אתכם מההסתדרות אם תעלו'. שני 'השמנדריקים' נדהמו. לתגובה כזאת לא ציפו. היו אלו חיים בן-אשר ואנצו סרני, נציגי פלוגת 'הקבוץ המאוחד' שברחובות". (ענר, עמ' 40).

הם לא נכנעו, ובערב פסח 1928 פרקו את שני הצריפים שלהם ועברו לשטח החדש. "המהססים השתכנעו: בעיני רוב החברים נראה אנצו כיצור מכוכב אחר, עולה עליהם בהשכלה, בידע, בקשרים, בכושר מנהיגות: אם הוא רוצה בחיים משותפים איתם מה יש כאן לדבר. אם הוא, דוקטור, בעל עבודה קבועה אצל סמילנסקי, אב למשפחה, החי בבית-אבן, מוכן ללכת אתם

לשממה, סימן שיש עתיד להתיישבות בגבעה, אם חוקית היא ואם לא". (בונדי, עמ' 122).

הצעירים התמודדו מול סמילנסקי על רכישת עוד חלקת אדמה סמוכה. חנקין הציע אותה לאנצו ודרש מקדמה של 1000 לירות. אלפונסה וסמואל שהגיעו מאיטליה לראות את נכדתם החדשה הגר, הביאו עמם מתנה של 500 לירות. לאחר מאמצים ברל שוכנע והסכים שבנק הפועלים ייתן ערבות על היתרה. "אנצו לקח את אלפונסה עמו לשטח חולי מכוסה עשבי בר, שנראו בו רק לטאות, והראה לה בגאווה: כאן יעמדו בתי-המגורים וכאן חדר-האוכל, פה בניני המשק ושם בית התרבות המרכזי, ישוב קולקטיבי לתפארת. אלפונסה גילתה הבנה בדיוק כמו בימי-הילדות של בנה החולם על שותפות של צדק, שאסף בבית הספר העממי את ארוחות-העשר של כל בני הכיתה כדי לחלק אותן שווה בשווה בין כל התלמידים, עניים כעשירים". (בונדי, עמ' 125).

בימים אלו, כאשר הקיבוצים מתמודדים עם בעיות משפטיות הכרוכות בשינוי יעוד ורישום של אדמות שקיבלו לפני עשרות שנים מהמוסדות המיישבים, עולה הייחודיות של הקמת 'גבעת ברנר' בכספי תורמים מאיטליה וגרמניה. בכתבתו של עמנואל רוזן סיפר יעקב זק גזבר הקיבוץ, אז בן 97, כיצד שכנע את אנצו לגייס כספים לרכישת הקרקעות:

"אמרתי לו, 'תראה סרני, אתה טיפוס מיוחד בעולם. אתה חכם כמו פרופסור, סמפרמנט כמו איטלקי, וחוצפה כמו יהודי'. ככה הוא התנהג וכל דלת הייתה פתוחה בפניו. פנה לחנקין וזה ביקש גרנטיה. 'מה הגרנטיה שלך?' אני איש רציני, אב לשתי בנות' - וזה הספיק". (רוזן, דקה 6.4). הרצפליד השתתף במסיבה שנערכה לאחר ההצלחה בעלייה על הקרקע ואמר: "אני מבטיח לכם עבודה, אך לחם עוד לא". (ענר, עמ' 41). (ראו גם הערה מספר 1).

אנצו התנגד לאידאולוגים שדגלו בהקמת קיבוצים קטנים של חבורות מגובשות, והנהיג בגבעת קבלת חברים שהגיעו מארצות שונות. בתחילת דרכו היה הקיבוץ מורכב משתי קבוצות עיקריות של יוצאי גרמניה ויוצאי ליטא, שאף ישבו בנפרד בחדר האוכל. אנצו התרוצץ בין המחנות והכריז 'שהוא לא אשכנזי ולא ספרדי, לא מערבי ולא מזרחי, אלא רומאי'. הוא הרגיש קרבה לייקים בשל השכלתם המערבית, ולליטאים בשל שורשיהם במסורת היהדות. רק במשך השנים נוצרו 'נישואי תערובת' בין שתי הקבוצות, וההבדלים טושטשו.

משה בלינסון, חברו ומדריכו של אנצו, התנגד בתחילה למעברם לקיבוץ. הוא חשש שעדה בת הטובים תתיימש וכך יפסידו את אנצו. עדה מאסה בחיי הבדידות ברחובות והסכימה למעבר לקיבוץ אף על פי שהתנאים היו עוד יותר קשים. לחברו סיפר על הכרת התודה שחש וציטט את הפסוק "זכרתי לך חסד נעורין, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

בשנת 1930, נולד דניאל, הבן הראשון למשפחת סרני שהתברכה רק בבנות. עדה לא השתתפה באופן פעיל באסיפות הקיבוץ, והתמרדה כנגד ההחלטות רק בנושאי חינוך וגידול ילדים. היא החליפה את גאולה שרתוק כמנהלת מחסן הבגדים. גאולה רכשה בד לבגדי עבודה, ומרוב ניסיונות לחסוך נוצרו בגדים שאי אפשר היה ללבוש. עדה, למרות הביקורת, רכשה בד איכותי בטיעון שעניים לא יכולים להרשות לעצמם לקנות דברים זולים, ואכן הבגדים שנתפרו החזיקו מעמד שנים רבות.

העולות מגרמניה הביאו איתן בגדים משובחים ונוצרה קינאה. עדה הציעה הצעה שנחשבה אז למהפכנית שיהיה תקציב אישי לביגוד, אך מובן שההצעה נדחתה. עם בגדים עוד הצליחו להסתדר אך נעליים היו סיפור אחר: בשל מחסור בנעליים שניתן לצאת איתן לעיר, נוצר מצב שאם חברה נסעה לעיר, חברה אחרת הייתה פוגשת אותה בתחנת האוטובוס בחזרתה כדי להחליף עמה את הנעליים. ורה ויצמן, שהתגוררה בשכנות בעת שבנו את ביתם ברחובות, והתיידדה עם עדה סיפרה כיצד הביטה עדה בארון הנעליים שלה בערגה.

עדה סרני. צילם חנן בהיר

"לעומת התנהגותה העצורה של עדה, נימוסיה והשקט הפנימי שלה, היה אנצו בעיני חברי הקיבוץ בגדר פרא-אדם: לא היה מסוגל לשבת במקום אחד בחדר-האוכל, מתהלך עם צלחתו בין השולחנות וסוחב תוך כדי כך אוכל מצלחות החברים, מזמין את חברי הקיבוץ בעיר לאכול גלידה ב'שלג הלבנון' ונעלם כאשר מגיע רגע התשלום. (בונדי, עמ' 145-146).
 "בנוף הארץ-ישראלי של החלוצים יוצאי מזרח אירופה היה אנצו סרני יחיד. לא היה חלוץ כמוהו לפניו ולא אחרי. יחוד זה, אם כי הקנה לו הערצה, הערכה ואהבה, השאיר אותו מבודד מבחינה מסוימת. על אף קרבתו למשה בילינסון ולברל כצנלסון הוא לא היה אחד מן המשפחה. הוא היה שונה, איטלקי, אקזוטי, סורר, בעל דעות עצמאיות מדי, פציפיסט בעת מאורעות-דמים, דורש שותפות בין הפועל העברי והפועל הערבי בימי המאבק על כיבוש העבודה העברית. תחילה סירב להצטרף למפלגה פוליטית, אף כי היה איש פוליטי מובהק, וגם אחרי שהיה לחבר 'מפלגת פועלי ארץ-ישראל' שמר על עצמאות דעותיו, בעיקר לגבי יחס התנועה הציונית אל התנועה הלאומית הערבית". (בונדי, עמ' 13).

האחים סרני

"אם היה קשה לעמוד בוויכוח עם אנצו, הוויכוח עם שלושת האחים סרני היה כמעט בלתי אפשרי. הבית ברחוב קאבור, היה בית ועד לחברי הבנים, ואימא סרני ברקע, מכבדת את החבורה בתה ועוגיות מעשה-בית. בשלושת האחים האלה עם המבט המרוכז בעיניהם, הנמרצים, התוקפניים, ובעלי הידיעות הרבות, היה משהו שסחף תמיד לקרב מילולי את מי שרצה בכך ואת מי שלא רצה, שהשאיר את הצעירים שבחבורתם חסרי אונים, ולרבים מהם היה דרוש מרחק של מקום ושל שנים כדי להשתחרר ממרותם". (בונדי, עמ' 54).

מימין לשמאל: אמיליו (מימו), אנריקו ואנצו

האח אנריקו התחתן עם דבורה רבינוביץ תאומים, נכדתו של אדר"ת, רבה האשכנזי של ירושלים, וקרובת משפחתו של הרב קוק שנסעה ללמוד ביולוגיה באיטליה. הוא נחשב לרווק מבוקש בקהילה היהודית, ואף אחד לא הבין כיצד הסטודנטית הזרה הצליחה היכן שאחרות נכשלו, אך אנצו ביקר בבית הוריה ודיווח למשפחתו על ייחוסה המכובד של הכלה הצעירה. מימו הלך והתרחק מחלום הציונות והיה לקומוניסט. הוא החל לחזר אחר כסניה הקטנה. כסניה הייתה בתו של מהפכן סוציאליסטי יהודי שנתלה ברוסיה, ואלמנתו הנוצרית כסניה נמלטה לאיטליה עם בתה הקטנה שנקראה אף היא כסניה. היא פתחה פנסיון קטן בו התגוררו בעיקר פליטים יהודים, והיא טיפלה בהם במסירות. היא האמינה כי גורלה המר הוא עונש על שהיא ובעלה הרחיקו את הבת מהמורשת היהודית של האב, ועל כן חיפשה את קרבתם של יהודים. משה בלינסון היה לידידה הקרוב, וכך התקרבה למשפחת סרני. כשנשא מימו לאשה את כסניה הקטנה זה לא הפתיע איש. לאחר עליית הפשיסטים לשלטון הוא נעצר כקומוניסט וכסניה עברה לגור בבית ההורים.

כסניה הגדולה והקטנה

אנריקו שהה בכנס מדעי ועל פי עצת ידידיו לא חזר לביתו: כסוציאליסט ליברלי ומקורב למחתרת האנטי-פשיסטית היה אף הוא בסכנה. דבורה ובתה נשארו אף הן בבית ההורים, ואלפונסה שטיפלה בשתי כלותיה, הייתה כצור שכולם נשענים עליו.

בראשית שנות הפשיזם היהודים עדיין לא נרדפו, וסמואל עבד עדיין בארמון המלוכה וביקש מהמלכה האם להתערב למען בנו. נאמר לו כי אם מימו יכחיש את השתייכותו למפלגה הקומוניסטית הוא ישוחרר. ההורים ביקרו אותו בכלא בהיתר מיוחד, והעבירו לו את המסר. מימו חש כי אמו, שתמיד לימדה את ילדיה לעמוד מאחורי החלטותיהם, אינה שלמה בליבה עם ההכחשה, והוא אכן סירב ונדון לעשרים שנות מאסר. בכלא החל ללמוד סינית לאחר ששלט כבר ברוסית.

אנריקו התאחד עם דבורה ועדה הקטנה בפריז, ומשם נסעו לארץ ישראל. הוא התקבל בכבוד רב והרצה באוניברסיטה העברית, אך כאשר מנהל האקווריום בנאפולי הודיע לו כי אין סכנה לביטחונו - שבה המשפחה לאיטליה. עדה הצטרפה אליהם עם שלושת ילדיה, בעיקר כדי לנסות לגייס כסף להציל את הקיבוץ מחרפת רעב. בארץ היה גל חדש של חוסר עבודה ומשבר כלכלי עמוק. חברי הקיבוץ עבדו בים המלח בעבודה שמעטים שרדו את תנאיה הקשים, והסכימו בניגוד לעמדת המפלגה לעבוד בשכר מופחת אצל משה סמילנסקי. אנצו שלח לעדה מכתבי מצוקה, והיא הצליחה לארגן 1000 לירות מההורים כהלוואה מכספם שנחסך בעמל רב, בעיקר בשל נכונותה של אלפונסה לעשות הכול בעצמה. ההורים היו שלמים אולי עם העזרה לבנם, אך הקיבוץ נראה להם כבור בלי תחתית. אנריקו, המדען המבריק, נפטר באופן פתאומי מהרעלת גז בעת ששהה באמבטיה. דבורה ועדה הקטנה עברו לגור עם אלפונסה ששמרה על הילדה כשדבורה חזרה לעבודתה במעבדה.

האח הבכור אנריקו סרני

לימים עלו דבורה ובתה עדה ארצה, ועדה סרני-פיינברג הייתה ממקימות קיבוץ יראון, וחברת הכנסת השביעית. בספר זיכרונותיה כתבה: "כשבאתי לארץ עם אימא ב-1934, אנצו נתן לנו להרגיש מאוד רצויות ואהובות. אני חושבת שהוא חש אחריות כלפי, לאחר שאחיו הגדול נפטר. בכל פעם שיצא למסע או לשליחות, שלח לי מהארץ הרחוקה גלויה. כשחזר הביתה הביא לי מתנה, ממש כמו לילדיו שלו". (עדה, עמ' 10). אנצו נסע לאיטליה לטקס הלוויה, ושם קיבל הצעה לשמש כנציג תנועת הנוער 'ברית עולים' בגרמניה. בקיבוצו התנגדו כי חשו שהוא חיוני למשק, והיו שסברו כי "אנצו לא נראה להם האיש המתאים לנוער הגרמני, המתעמק, היסודי, העצור". (בונדי, עמ' 161). בתום הוויכוחים הוחלט כי יצא לתקופת ניסיון, ובאפריל 1931 יצאה המשפחה לברלין.

שליחות בגרמניה

"הצעירים הציונים בגרמניה שראו בראשונה את השליח - קטן קומה, עם חבילת עיתונים מתחת לזרועו, במעיל גשם המגיע עד קרסוליו וקאסקט-חלוצים גדול מדי, שניהם תרומת מחסן-הבגדים המשותף של קיבוץ גבעת-ברנר, מתחת לכובע הנופל על האזנים זוג משקפים ומאחוריהם עיניים שכאילו אור נדלק בהן, ומדבר בשטף בלתי-רגיל על כל נושא שבעולם - לא ידעו איך לעכל אותו". (בונדי, עמ' 162).

"חברי תנועות הנוער, ששמעו את אנצו משתמש בטיעונים מרקסיסטיים יום אחד, בוויכוח עם קומוניסטים, ולמחרת מוכיח באותות ובמופתים את קיומו של אלוהים ומדבר על משיחיות ועל אחרית - הימים בחברת חסידי מרטין בובר, מופיע כאן כבורוכוביסט מושבע ושם כבוגר תנועת נוער המלא אמונה בערכים הנצחיים של הנעורים, ראו בכך מאקיאבליות, צביעות וחוסר כנות, ותבעו ממנו תשובה ברורה: מהי בעצם הדעה האמיתית שלו? אנצו ביטל את השאלה במחי יד: כל הדרכים - סוציאליסטית או דתית אוניברסלית - מובילים לציון. לא חשוב מה דעתו של שליח, חשוב שהשליח יכבוש את האיש באמונתו. לדרך הטיעון אין חשיבות לעומת המטרה האחת: בניין ארץ ישראל, ובמהרה". (בונדי, עמ' 169).

"הייתה מידה של התנשאות, של סנוביזם רוחני בקרב בוגרי תנועות-הנוער היהודיות בגרמניה: אדם נשפט לפי מידת השכלתו, בקיאותו במוסיקה, בספרות, בעיקר בספרות האוונגארד שלא הייתה עדיין לנחלת הכלל, בפרנץ קפקא, במרסל פרוסט, בקירקגור, בתומס מאן. עליונותם עמדה להם מול השליחים יוצאי ה'חדר' ודוברי היידיש, אך לא מול אנצו, שידע תוך זמן קצר על המוזיאונים והספריות של ברלין יותר מאשר ילידי המקום, אשר ניהל סמינריונים על ענקי הרוח הגרמנית - הגל, קאנט ושופנהאואר - שהיה מסוגל לחבר שיר נוסח סטפן גיאורגה שכתביו היו לנוער היהודי כקריאת חובה, ואשר הוכיח בנקל שכול מה שהם יודעים - יודע הוא יותר טוב". (בונדי, עמ' 171). עבורם הוא היה ההוכחה לכך כי העלייה לארץ אינה פוגמת בהתפתחות האינטלקטואלית.

אנצו, שחווה את התחזקות הפשיזם ועלייתו לשלטון של מוסוליני, חזה כי המשבר הכלכלי העמוק יוביל לעלייתו לשלטון של המוקיון בעל השפם הקטן, וצפה בחושיו את הסכנה ליהדות גרמניה. הוא התעייף משליחותו האינטנסיבית וחזר לקיבוץ, אך כשהיטלר עלה לשלטון חזר לברלין עם אליעזר לבנה ומשה בלינסון, והפעם נותרו עדה והילדים בארץ. באנייה פגש את חיים ויצמן שהיה בדרכו לפגישה עם מוסוליני כדי לדון עמו על העברת יהודי גרמניה ורכושם דרך איטליה לארץ ישראל.

בגרמניה של 1933 החלו פיתורים המוניים של יהודים ומעשי התנכלות אלימים, והמונים צבאו על משרדי התנועה הציונית במינאקה 10 בברלין. גם חיים ארלוזורוב, שהתחנך בגרמניה, בה קיבל תואר דוקטור על עבודתו 'מלחמת המעמדות בתורתו של מרקס', ספג את תרבותה, והתקרב כאנצו לציונות בהשפעתו של ד"ר ישראל רייכרט - חש צורך נפשי להיות שם בשעתם הקשה של יהודייה. במאי 1933 הופיעו ארלוזורוב וסרני בסמינריון גדול של תנועת 'החלוץ' בברלין כדי לקדם את העלייה האינטלקטואלית. ארלוזורוב חזר לארץ כדי לדון עם הנציב העליון על שינוי מגמת הענקת הסרטיפיקטים ונרצח על חוף ימה של תל אביב.

"אנצו, הפימפרנל הציוני המתחמק, מופיע כאן במעיל חרפי ארוך ובכובע של איש-עסקים מיושב, בחליפה סולידית כהה ושערות מודבקות במסרק רטוב, כנואם הבא לתבוע ולא לבקש, ושם בלבוש חלוצי מרושל, מתגלגל מצחוק בתוך להקת צעירים: היום בשטוטגארט, מחר בחוות-ההכשרה, בבוקר דן עם עסקני קהילה, בצהרים מצניע שטרות בסוליה כפולה ובערב סועד על שולחן משפחת ורבורג, לאור נברשות-הבדולח וברק כלי-הכסף... ברלין הייתה מוקד ההתרחשויות שיקבע את גורל אירופה. כאן נקשרו כל החושים, ואנצו היה במרכזם. בתקופת שירותו בגרמניה כאילו צמחו לו כנפיים". (בונדי, עמ' 200).

בברלין פגש את מרגוט מאייר, צלמת ובוהמיינית שתהא בעתיד אשתו של האלוף יצחק שדה, כשהגיעה למשרדי 'החלוץ'. אנצו זיהה את האישיות המיוחדת של מרגוט, ודרש ממנה לעבוד כמזכירתו וכמזכירת 'החלוץ'.

מרגוט מאייר שדה

היה דמיון ביניהם בהרפתקנות ובנכונות ליטול סיכונים, וגם בכך שיום העבודה של שניהם היה גמיש: מרגוט הכעיסה את שאר העובדים כשנהגה לשחק טניס במהלך שעות העבודה, אך לעומת זאת עבדה עד שעות מאוחרות ובסופי השבוע. בביוגרפיה שנפתלי אונגר הקדיש לה נכתב: "אנצו סרני היה הרמוני ושסוע כאחד, אך בעיקר היה אימפולסיבי. הוא היה פועל מתוך אינטואיציה וכבש בכך את לב הציבור. בבואו לגרמניה ידע אך מעט על יהדות גרמניה, אך הרגיש בחוש מיוחד את הרגע ההיסטורי כשהוא ניצב לפני יהדות זו כמורה דרך בעת מבוכה". (מרגוט, עמ' 45). יחד עסקו בניהול רשת ההברחה של כספי היהודים שהתנהלה בשיטת אנצו, כלומר באלתור מקסימלי, בלי ביורוקרטיה יתירה, בעזרת רישומים חפוזים על פתקים שנדחפו לכיסים ובהעזה אישית רבה. ההערכה היא שעד 1939 הובאו לארץ כ-50 מיליון לירות שטרלינג מהון יהודי גרמניה, מזה כשליש בהעברה הרשמית.

בחזרה לקיבוץ

אנצו חסר המנוחה נע בין הגעגועים לבית בגבעת ברנר ולמשפחה, לבין הקול שקרא לו להמשיך ולנדוד. גם בהיותו בשליחות בגרמניה דאג כי יוקצו משאבים לקיבוץ 'גבעת ברנר' שהיה למוקד של קליטת עולי גרמניה הצעירים. אנצו דאג לצד הכלכלי, כפי שכתב יעקב זק: "בין הפעילים בתחום גיוס הלוואות בלט אנצו סרני, אשר ידע לנצל לטובת ה'קרן' ולטובת קיבוץ גבעת ברנר את הקשרים האישיים הטובים ואת נסיעותיו בשליחויות השונות... אין נתונים מדויקים על תוצאות הפעילות הזו, היות שזו הייתה תלויה בקשרים האישיים והתבצעה בעיקר בגרמניה ובאיטליה. החברים בעלי הקשרים האישיים היו מעוניינים בדרך כלל שאותם כספים שאפשר היה להשיג מקרוביהם יזרמו ישירות לקיבוציהם". (רעיון וכסף, עמ' 60). בזכות תרומתה של לולה האן-ורבורג שאנצו הכיר בגרמניה, נבנה חדר תרבות כולל ספריה ברמה גבוהה. אנצו דאג לאירועי תרבות, ועסק גם בהתאמת מצב התברואה והמגורים לקליטה של עוד צעירים ובני נוער מגרמניה.

בימי הרגיעה היחסית ניסה לכתוב מחקר על קרל מרקס הצעיר, וחלם "להתיישב על אי בודד, שאין בו יהודים, להתבודד לגמרי". (בונדי, עמ' 218). השקט היה מדומה, ובשל החרפת המצב לאחר עליית הנאצים לשלטון נקרא לצאת לשליחות חדשה, והפעם לארצות הברית. כשהאיטלקים פלשו לחבל הבינו הכול כי היישוב היהודי בארץ ישראל יכול לסמוך רק על כוחו, ואף אחד אינו מגן על מי שאינו מסוגל להגן על עצמו. אנצו התנגד כמובן לפלישה ולשלטון הפשיסטי אך "הזיק האיטלקי שבלבו לא כבה: כעס על חברים שדיברו בלעג על 'חיילי המקרוני'... כאשר שאל אותו אחד מחבריו האם אינו מעריץ קצת את הדוצ'ה? ענה, מהורהר: 'היה בו פעם משהו, במוסוליני, הוא היה בחור טוב, אבל סטה מן הדרך. חבל, חבל'". (בונדי, עמ' 221).

מימו השתחרר מהכלא לאחר חמש שנים בעקבות חנינה שהמלך ויקטור עמנואל העניק. מימו, וכסניה לא סמכו על השלטונות וברחו עם בתם לפריז, שם עסקו בפעילות קומוניסטית וחיו מכספים שנשלחו על ידי ההורים, ומעבודות התפירה של כסניה.

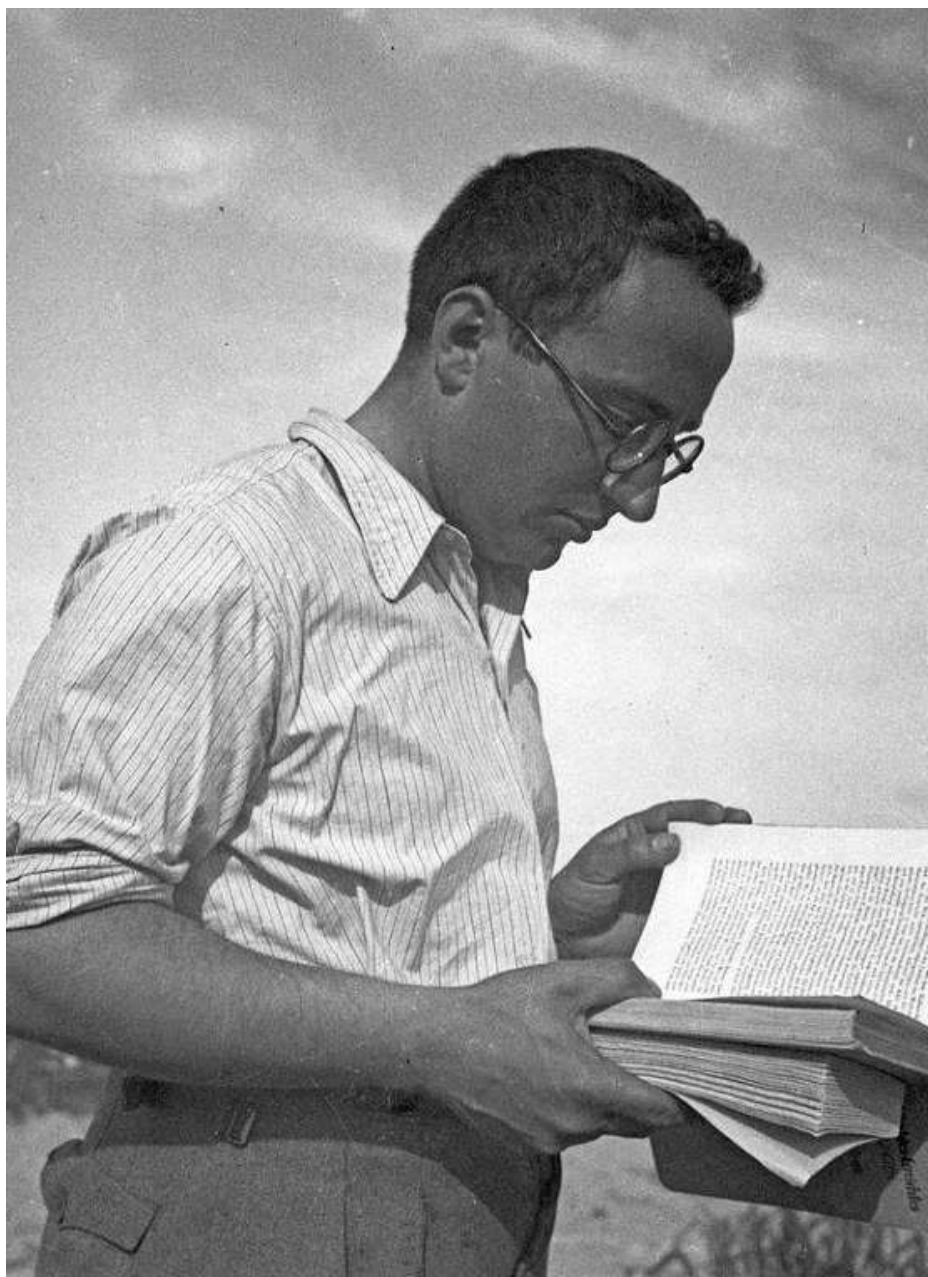

האח הצעיר אמיליו (מימו) סרני

האם כסניה פנפילובה נסעה בעקבות חבריה והתיישבה בקיבוץ נען, והבת עמדה בפני דילמה: האם היא, כחברת המפלגה הקומוניסטית, רשאית לקיים קשרים עם מי שאינם קומוניסטים? כאשר הבהירו לה כי 'מי שאינו אתנו הוא נגדנו' כתבה לאם שהיא מנתקת עמה את הקשרים ושלא תכתוב לה. כסניה עשתה כרצון בתה ולא כתבה לה יותר. (הערה מספר 2).

שליחות בארצות הברית

אנצו הפליג בינואר 1936 לארצות הברית לשליחות שתחילתה לא הבטיחה רבות: תנועת 'החלוץ' מנתה כמה מאות איש בכול רחבי ארצות הברית, והייתה חסרת אמצעים כספיים. המשימות שעמדו בפני אנצו בארצות הברית היו שונות לחלוטין מאלו שבגרמניה, והוא ידע כי סוד ההצלחה הוא להגיע בלי דעה קדומה, ולא להתבסס על ניסיונו בקהילות אחרות. בעוד בגרמניה הצעירים היו בנים למשפחות מתבוללות שמצאו מחדש את הקשר ליהדות ולציונות בעקבות רדיפות היהודים, הרי שבאמריקה היה המצב הפוך: הקהל האוהד היה בנוי מוותיקי 'פועלי ציון', ואילו הדור הצעיר ידע רק אנגלית ונקלט בהצלחה בחברת המהגרים האמריקנית. השליחים שבו מארצות הברית עם דוחות מלאי סיפוק על אהבת-ציון של היהודים, אך אנצו היה מפוכח, הוא ידע שהשליחים המתפעלים פגשו את בני דור המהגרים, מסורים ודוברי יידיש, ולא עם בניהם שחשו ניכור לרעיון הציוני. הוא דיווח לארץ ש"אין לבנות את עתיד התנועה על החוגים דוברי היידיש הקשורים למפלגת 'פועלי ציון'. זאת קבוצה מצומצמת ללא סיכויי הישרדות מעבר לדור האבות. היעד העיקרי לפעילות צריך להיות המוני הדור הצעיר המתבולל. 'ההתבוללות מתקדמת במהירות מדהימה, והיא עוד תגבר עם יציאת אמריקה מהשפל והתחזקות הדמוקרטיה. הדור הצעיר הזה, המחוסר תודעה דתית או אתנית, גם אינו קשוב למסרים הציוניים המסורתיים... זאת נוכל לעשות רק אם נהיה אמריקנים לגמרי בגישתנו. דברים אלה משקפים את דרכי החשיבה של סרני, שהיה בעצמו אינטלקטואל מתבולל". (רימר, עמ' 177-178).

אנצו חשש מנהירת הנוער היהודי לסוציאליזם ולקומוניזם, ובשיחה עם עורך בטאון 'פועלי ציון' ציין את תוכניתו להתמודד עם 'ההתבוללות האדומה': "אני מומחה לביסוס מרקסיסטי של הציונות". לשאלתו האם הוא מרקסיסט, השיב אנצו כנעלב: 'מה אתה חושב, שאני אידיוט?' ופרץ בצחוק של הנאה". (בונדי, עמ' 229).

"הבדלי הגיל בין אנשי-הצמרת של תנועת הפועלים ובין אנצו לא היה גדול, אך הוא היה שייך לדור אחר. גולדה שהייתה מספר חודשים עמו בשליחות חשה בכך ושאלה מדוע תמיד משבצים את אנצו להרצאות בפני נוער ואותה לא. היא הייתה מבוגרת ממנו רק בשש שנים והיא תמיד מוזמנת לאירועים עם צעירים כאורחת הכבוד. 'אכן, נוסף על הקסם האישי, שמשך אחריו תמיד שובל של חסידים וחסידות, היה כוחו בראש וראשונה בגילוי-הלב שבו דיבר אל הנוער על בעיות המפעל הציוני בעשותו אותם שותפים ללבטיו. כאשר שמעה גולדה מאירסון, שגדלה במילווקי והכירה היטב את יהדות אמריקה, את אנצו מדבר על הפרובלמטיקה הערבית בארץ, נחרדה. היא חששה שהצעירים האמריקאים ייבהלו, שיתעוררו בהם פקפוקים בעצם המפעל הציוני. אחרי שנים הודתה, שאנצו צדק: 'גילוי-הלב לא גרע, כי אם להיפך. אולי זה הדבר שמשך אותם'". (בונדי, עמ' 241).

'המאורעות' של 1936 בארץ ישראל גרמו לצעירים שהושפעו מהתעמולה הקומוניסטית לשאול שאלות קשות על יחסי יהודים וערבים, ואנצו ענה בהתאם להשקפת עולמו שלא תאמה את הקו הפוליטי המקובל. הוא טען שהארץ שייכת גם ליהודים וגם לערבים, והעלה את רעיון הכללת המדינה היהודית בפדרציה ערבית כלל אזורית. בבה אידלסון, שליחת ההסתדרות לנשים החלוצות כתבה: " אין אספה שלא יעמידו לפני עשרות שאלות אשר תוכנן - מה יהיה עם הערבים? הסברתי שלא גזלנו ולא ניצלנו; שלא אנו 'די שרעקליכע גזלונים' (הגזלנים הנוראים) וכו'. מרגישה שכל הוויכוח בכיוון שניתן על ידי גרינברג וסרני ואשר בו המשיכו את הסברתם הכניס בלבול ואי בהירות בתפיסת עניינינו וזה רע, רע מאוד. לצערי הייתי צודקת כאשר כתבתי לכם על הנזק הרב שהביאו דבריהם". (רימר, עמ' 186).

אנצו החליט על רכישת חוות הכשרה בת 140 אקרים, עם נחל, בריכת שחיה, חדר אוכל גדול, כרגיל, תוך הימור כספי גדול שהוכיח את עצמו במבחן הזמן כעסקה מצוינת. בחוות קרים רידג' (גוש חלב) קיים סמינריון קיץ עם זלמן רובשוב שזכה להצלחה רבה.

רובשוב (לימים הנשיא זלמן שז"ר), קישר בין אנצו לאמונה היהודית אף על פי שהגיע כאנצו מרקע סוציאליסטי. הקשר שלו לשורשיו התבטא בהוספת השם חיים, ובכך שאיית לעתים את שמו בסגנון היידי: ענצו, והשתדל ללמוד יידיש. כשטייל עם עורך ביטאון 'פועלי ציון' ברחוב בניו יורק שאל אותו: אם הציונות תובס, למי תצטרף, לקומוניסטים או לאגודות ישראל? העורך ענה ללא היסוס שלי'אגודת ישראל', ואנצו טפח על שכמו ואמר 'עכשיו אני יודע שאתה ציוני טוב'. משה בלינסון נפטר בנובמבר 1936 מהתקף לב ואנצו חש בדידות, ושאל לו קשר עם חבר קרוב ומורה דרך.

כבוס שילם מעט מאוד ודרש הרבה מאוד, אך מעצמו דרש יותר מכולם. "עובדי המשרד החליטו פעם ללמד לקח את אנצו, המתנהג כרוזן ומתייחס אליהם כאל עבדים: כשנכנס למשרד עמדו דום, הרימו את היד בברכה פשיסטית וקראו במקלה: 'איל דוצ'ה'. אנצו לא הניד עפעף, ענה ב'צ'או' ידידותי והתיישב מאחורי השולחן כאילו לא קרה דבר. כולם כעסו עליו וכולם עשו את רצונו". (בונדי, עמ' 243).

הציות היה בהחלטות חשובות אך גם בנושאים אישיים: אחד מהצעירים שנשבו בקסמו היה ג'ו קריידין, לימים מומחה הרכב של 'קול ישראל'. הוא החליט שג'ו קריידין צריך להתחתן והתנדב למצוא לו כלה. יום אחד הציג בפניו בחורה בשם רות ואמר 'זאת היא, תתחתן איתה'. השניים נבוכו, שוחחו ביניהם, מצאו שפה משותפת ונישאו.

בניו יורק חגג במסעדות האיטלקיות והתיידד מיד עם כל המלצרים. עם ראש העיר פיורלו לה גוורדיה, הייתה פגישה רוגשת של שני איטלקים גוצים מדברים בידיים ובטונים גבוהים, אחד לתוך חברו, ושניהם בעת ובעונה אחת. שליחותו של אנצו נמשכה 15 חודשים ותורמתו התבטאה בעיקר בהשפעתו על מספר אנשים שנשבו בקסם אישיותו, ובקשרי ידידות אישיים שחיו בזיכרונם של צעירים אלה עוד שנים אחרי מותו הטראגי בשבי הגרמני. סרני עצמו חשב לחזור לאמריקה לניסיון שני, "וייתכן שהפעם היה מוצא את הדרך אל המוני הנוער היהודי, אולי במסגרת ארגונית אחרת, אבל הדבר לא ניתן לו, למרבה הצער. וכך מצטיירת שליחותו כאפיזודה סוערת, שהאירה את השמים הקודרים של הציונות האמריקנית כעין כוכב שביט, אך לא הביאה לתפנית המיוחלת". (רימר, עמ' 198).

את ליל הסדר האחרון החליטו לערוך בחוג מצומצם, רק לחברי הקומונה שהתגוררו עמם בדירה המשותפת, ועם חמישה או שישה אורחים מבחוץ. אך אנצו הזמין כבדרך אגב את כל מי שפגש על פני ניו יורק, והתברר כי יגיעו יותר ממאה איש. עדה בישלה ביצים בכמות עצומה והחברים קנו מצות. באו גולדה, ורובשוב ורבים אחרים שישבו על הרצפה "אכלו מה שאכלו, ערב מטורף, לא-מתוכנן, מהנה וזכור שנים רבות". (בונדי, עמ' 253).

הרומן הגדול שכתבתו לא הסתיימה

לאחר השליחות בארצות הברית חזרו עדה והילדים ארצה, ואילו אנצו נישאר בלונדון כדי לאסוף חומר למחקר על השתלשלות המעורבות של הבריטים במזרח התיכון. עבודת המחקר "תולדות האימפריאליזם הבריטי במזרח התיכון" לא פורסמה מעולם.

אנצו צפה ש'גבעת ברנר' יהא הקיבוץ הגדול בארץ, וכאשר נקב במספר של אלפיים חברים עורר גיחוך כללי. חבר תנועה סיפר על המפגש שלו עם אנצו, שהגיע בשליחות מהארץ לקבוצת ההכשרה בהולנד: "טיילנו יחד ברחוב הולנדי טיפוס, מצוחצח היטב, טובל בעצים ופרחים, עם הרבה ירק. ואז הוא אמר לי: 'אתה רואה, בעוד שלושים שנה גבעת ברנר תיראה כך'. אני חשבתי אותו למשוגע! בשבילי קיבוץ, ארץ ישראל, היה אוהלים, חמורים ומדבר - ... ומעניין שהוא צדק ולא אני". (ליבליך, עמ' 296).

הדודה ארמלינדה הילוותה כסף שנועד לבניית בית ספר אזורי, ושלחה חומרי לימוד שניתנו לה על ידי חברתה של מריה מונטסורי, המחנכת האיטלקית בעלת שיטות חינוך מתקדמות.

הקיבוץ החל לשמר את התוצרת החקלאית העודפת לימי מחסור, וכך הפך פרויקט השימור למפעל שעדה עמדה בראשו. היה זה התפקיד הראשון שבו הוכיחה לחברי הקיבוץ שיש לה אישיות וכוחות משל עצמה. האחות לאה, בעלה וילדיה עלו ארצה והתגוררו בבניין סמוך לקיבוץ. ההורים התלבטו ובסוף עלו ארצה, והדודה ארמלינדה סירבה כי חשה כאיטלקייה. אנצו היה ה'נציב העליון לענייני האיטלקים' בארץ, חש אחריות לקליטתם של חלוצים ובורגנים, וטיפל בעצמו בכל אחד ואחד מהם.

עם האחות לאה ומשפחתה בגבעת ברנר. צילם חנן בהיר

המצב באירופה חייב את חזרתו, ובהולנד כתב על האימה שחש: "אני גר במלון 'אמריקן' החדש, בחדר גדול ומרווח. אילו החברים היו יכולים להיות כמה ימים בסביבה זאת בוודאי היה להם כחלום נעים. הסביבה יפה, החיים נוחים ואין קושי להשיג את אשר ארצה להנאתי, ובכל זאת הכול נראה מחוסר ערך: אני בתוך גולה הרוסה. בוודאי תיזכר שנת 1939 כאחת השנים הגורליות בהיסטוריה של עמנו. ב-1933 עוד אפשר היה לקוות, להאמין לחיות באשליה. עכשיו חלף הכול: פליטי פולין מביאים בשורת חורבן גמור ליהדות במרכז ההיסטורי האחרון. לכל יהודי פנים של חיה נרדפת המחפשת מקלט מכוחות איתנים, אשר גמרו אומר לחסל שם ישראל מן העולם". (בונדי, עמ' 281).

לבתו הגר כתב: "בוודאי את חושבת על האבא המוזר הזה, אשר תמיד נוסע ותמיד נמצא בין אנשים. אולי אני טעיתי בזה שלא ניסיתי אף פעם לתת לכם להבין את המקור הנפשי לפעולתי. כשתגדלי, ואולי אני לא אהיה יותר אתך, תביני פעם מדוע אבא שלך נסע כל-כך הרבה והיה תמיד בין אנשים זרים עד שלא מצא לפעמים זמן להיות ולדבר אתכם. כשליח עם עני ומדוכא, שאף אחד אינו אוהב אותו, הולך אבא שלך ממקום למקום לחפש עזרה ומשען כדי שנוכל לבנות לנו מולדת חדשה". (בונדי, עמ' 282).

חנה, הגר ודניאל

אנצו חלם כל חייו לכתוב את יצירת המופת שתשקף את דורו, ותספר את תולדות משפחתו הרומאית על רקע התקופה הסוערת בין שתי מלחמות העולם. הטרגדיה שארעה ליהדות איטליה גרמה לו לזנוח את הכתיבה המחקרית, ולחזור לחלום הספרותי. הוא כתב סצנות שלמות תוך כדי נסיעה באוטובוס, אך מעולם לא היה לו זמן להתקדם עם הכתיבה כיוון שהחיים

עצמם תבעו את כל כוחותיו: "כאשר רואים מה שהצליח אנצו לדחוס לתוך פחות מארבעים שנות חיים – ללמוד פילוסופיה, לכתוב מחקרים על מרקס הצעיר, על האימפריאליזם הבריטי במזרח התיכון ועל מקורות הפשיזם האיטלקי, להיות חלוץ בארץ-ישראל בשנות רעב ומאבק על זכות עבודה, לייסד ישוב קולקטיבי בניגוד להחלטת המוסדות הלאומיים שנעשה קיבוץ הגדול ביותר בארץ, להראות לנוער היהודי בגרמניה את הדרך לארץ-ישראל בתקופה הגורלית של עליית היטלר לשלטון, להניח יסוד לעליה ההמונית של יהודי עירק, לעבוד בשירות האינטליג'נס הבריטי בין האיטלקים במצרים, לקחת חלק במחתרת האנטי-פשיסטית, לנדוד על-פני העולם, להכות שרשים בארץ, לאהוב אנשים, ספרים ואוכל, לעבוד כעיתונאי, גזבר, פועל חקלאי, מדריך-נוער, סוכן חשאי, שליח והיסטוריון, להיות איש-משפחה, לאסוף ידידים לאורך כל דרכיו – מבינים כי את הרומן הגדול כתב לא בעט אלא חי אותו בסערה. חייו היו מעשה האומנות, והכתיבה הוטלה על אחרים". (בונדי, עמ' 11).

סוגיית ערביי ארץ ישראל

אחייניתו של אנצו, בתה של האחות לאה סיפרה: "לאנצו הייתה השקפה מיוחדת על היחסים עם הערבים. כשהגיע תורו לשמור, סירב לקבל רובה, וביקש תחתיו מקל. למרות אירועי העבר היו לו ידידים בכפר זרנוגה השכן. באחת השבתות הראשונות לאחר בואנו, הוא ניצל את מזג האוויר הנעים כדי להביא קבוצת ילדים מחברת הנוער וצעירים אחרים לביקור בכפר.

אנחנו, שבאנו מרחוק, לא הבנו את משמעות הדבר: הייתה זו פעם ראשונה שיהודים נכנסו בשלום לכפר ערבי לאחר המאורעות. אנצו פגש כמה חברים, שעמם התנשק והתחבק, להפתעתנו, שכן לא הכרנו את מנהגי המזרח. בפתח בית הקפה, בכיכר הכפר, ערבי קרא עיתון. 'ראה, אמר לי מופתע אחד הנערים, 'ערבי קורא עיתון!'. אותו ערבי, לא רק שידע לקרוא אלא גם הבין עברית ואמר: 'ראה, ערבי גם יודע לקרוא עיתון דברי!'. (דה-מלאך, עמ' 47).

אנצו הזדהה עם הקו של 'פועלי ציון שמאל' שהקימו את 'אחוות הפועלים', ארגון פועלים יהודי-ערבי משותף, ועמדתו הייתה מנוגדת לעמדתו של ברל

כצנלסון. זה בא לגבעת ברנר ב-1930 ונאם במשך ארבע שעות רצופות בקולו המיוחד, על התנגדותו ל'אחוות הפועלים' בנימוק שיש לדאוג קודם כל לצרכים הלאומיים. אנצו ענה לו במשך שעה וחצי, אך לא שכנע את חבריו לקיבוץ שכינו אותו 'ברית-שלום' ניק' בלעג. התבטאויותיו בהן השווה בין הלאומנים הערבים ובין מאצ'יני וגאריבלדי, עוררו זעם. באחד מהוויכוחים הרבים אמר: "אני רואה שיש עכשיו ידידים שדנו אותי למוות". הוא סולד מכוח לא מפני שהוא פוחד חלילה, אלא מפני שלפעמים לא לירות זה מעשה רבולוציונרי יותר מאשר לשלוח כדור לפני הזמן". (בונדי, עמ' 270).

מצד שני יהודה רימר כתב: "עמדותיו לא היו עקביות תמיד. למשל, הוא תמך כעבור כמה שנים ברעיון הטרנספר, והביע אותו בצורה בוטה במיוחד. וראו על כך: שמואל דותן. המאבק על ארץ ישראל, תל אביב, הוצאת משרד הביטחון 1986 (מהדורה חמישית), (עמ', 415 הערה 40)". (רימר, עמ' 187).

שליחות במצרים

לאחר שאיטליה הצטרפה למלחמה לצידה של גרמניה הנאצית, עצרו הבריטים את כל בעלי הנתינות האיטלקיות, ובהם את אנצו. חיים ויצמן דאג לשחרורו, ואנצו שלא כעס על המעצר אף ביקש להתגייס לצבא הבריטי כדי להילחם באויב המשותף. הוא העריך שיוכל לתרום למאמץ המלחמתי אם יורשה לפעול בקרב בני המושבה האיטלקית במצרים, ובקרב השבויים האיטלקיים שהוחזקו שם. משה שרת המליץ לבריטים לסמוך עליו, וציין את כישוריו האינטלקטואליים יוצאי הדופן.

אנצו הגיע למצרים בספטמבר 1940 אך הבריטים לא מיהרו לנצל את יכולותיו, והוא ניצל את שפע הזמן הפנוי ללימוד השפה הערבית. "הפגישה עם בני השכבה השלטת במצרים – מושחתים, שבעים, שבויים בעולם של תככים פנימיים ורדיפת בצע – מצד אחד, ועם ההמון הגדול – נבער, עלוב, פטליסטי – מצד שני, והאהדה הגלויה או המוסווית שרחשו רוב הערבים להיטלר, הרחיקו את חזון אחות-העמלים העתיד לפתור את בעיית האזור... כשחזר אמר 'הייתי במצרים כמה חדשים, ועלי לומר שלבי הצטנן כלפי הערבים. אני מעריך אותם עכשיו פחות מאשר קודם'". (בונדי, עמ' 293).

לאנצו היו וויכוחים מרים עם הבריטים על האופן שבו יש לפנות לבני העם האיטלקי. לדעתו הם טעו בכך שפגעו בכבוד האיטלקי: "לשווא חיכה, כשהקשיב לנאומו של צ'רצ'יל, לפנייה ישירה אל העם הגרמני ואל העם האיטלקי, שיהיו בעלי הברית מחר. כדי לרסק את החיה הנאצית יש לגייס את אירופה כולה, וגם האיטלקים והגרמנים, מעל ומעבר למשטריהם החולפים". (בונדי, עמ' 312). ה-V של צ'רצ'יל ביטא לגביו 'ויטוריה', ונדטה אבל יותר מכל ויטה - חיים. "אנחנו פלוגות ניצחון החיים על הזוממים להשמידנו".

בסופו של דבר אישרו לו לערוך עיתון בשפה האיטלקית, ולשדר לשטחים שתחת השלטון הפשיסטי. אנצו פנה אל העם, מעל לראשי השלטון הפשיסטי, וניסה להפריד בינו ובין מנהיגיו. שרת שראה אותו נואם כתב בזיכרונותיו: "היה זה מחזה מרומם ומעורר התרגשות. איש קטן-קומה זה, פנים כהים ונוצצים, שוב אותה גחלת לוהטת, סגור יחיד בחדר קטן וקולו נישא על גלי החלל למרחקים, אל אותה ארץ אשר כל נימי נפשו מתוחות ודרכות אליה. ראית לפניך מעין לפיד שנדלק פתאום בחשכה ומצית שלהבת-יה העתידה להקיץ ארץ שלמה מתרדמתה, להקים אומה שלמה על רגליה". (בונדי, עמ' 306).

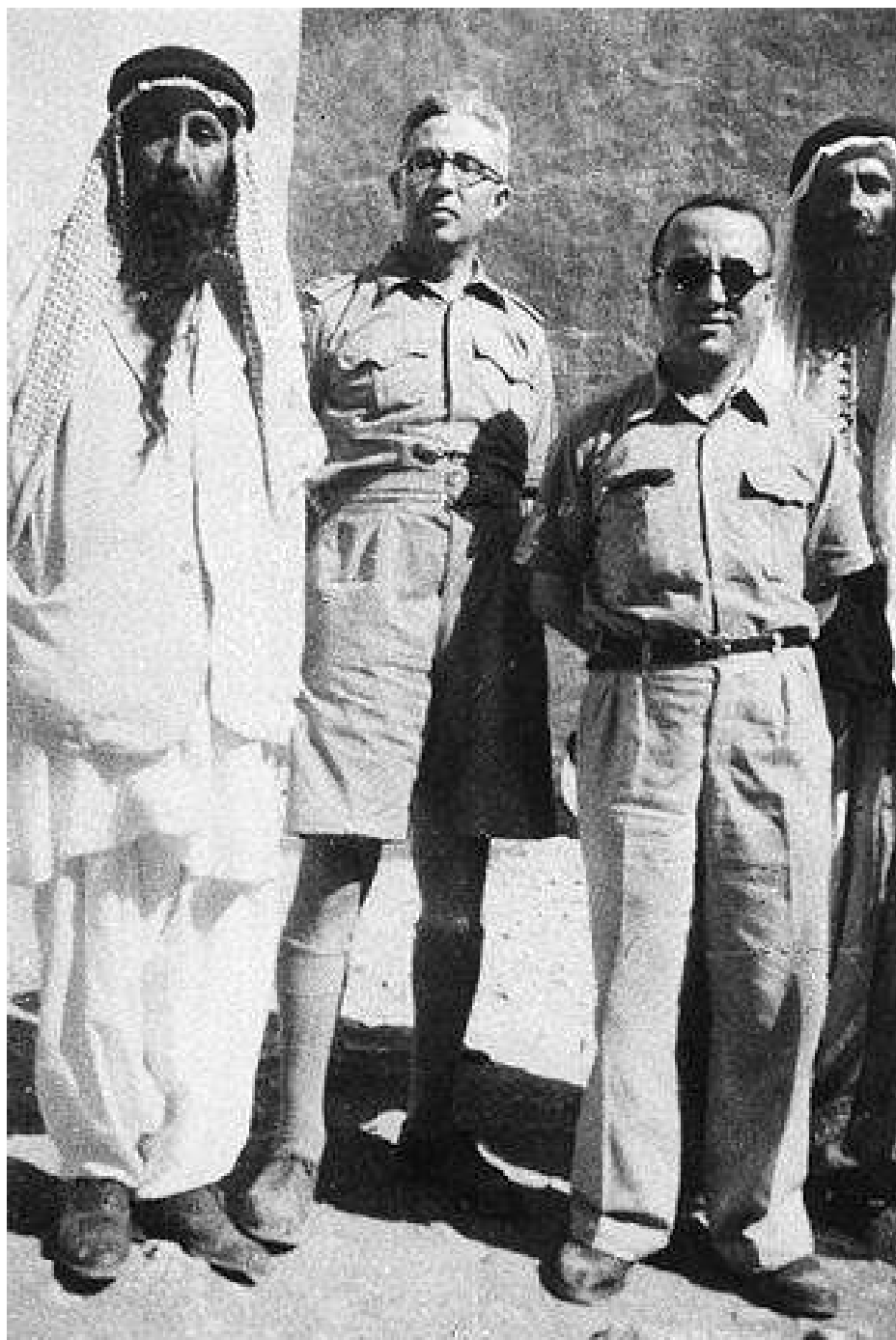
עצמאותו של אנצו, מסריו שלא תאמו את הקו הרשמי של הבריטים, הלשנות של מתנגדים פוליטיים ותככים גרמו לפיטוריו. כשהבריטים ראו שאין בכוונתו לעזוב את מצרים, ובדעתו להמשיך בעבודתו בלעדיהם, דאגו

שהמצרים יאסרו אותו בעילה שקרית כלשהי. משה שרת פעל לשחרורו ובדצמבר 1941, שב ארצה אל שבט הסרנים שקיבל אותו בזרועות פתוחות.

שליחות בעירק

ב-1 באפריל 1941 פרץ בעיראק מרד במהלכו נתפס השלטון על ידי קבוצת קציני צבא פרו-נאצים בראשות רשיד עאלי אל-כילאני. ההסתה וההתנכלויות כלפי יהודים גברו, ובערים הגדולות נערכו הפגנות שלא פעם הסתיימו בפגיעה ביהודים. ביוני פרצו פרעות אלימות במיוחד שכונו ה'פרהוד'.

חלק מהצעירים החלו להתארגן להגנה עצמית. במרס 1942 יצא לעירק שאול מאירוב (אביגור), איש הגנה ותיק שעמד בראש המוסד לעליה ב', גוף קטן שהוקם בשנת 1934 ועסק בהעפלה. אביגור חיפש מישהו שירכז את הפעילות בעירק ושמו של אנצו עלה. התעוררו ספקות לגבי אופיו המוחצן והתנהגותו הבולטת שהם ניגוד גמור להתנהלות רצויה של סוכן חשאי, אך הוחלט כי כישוריו המיוחדים יחפו על כך. אנצו, שכינוי המחתרת שלו היה 'אהוד' יצא לדרך באפריל 1942.

בעת השליחות בעירק

אחד הדברים הראשונים שאנצו עשה בהגיעו לעירק היה לדאוג לתרגום לערבית של המאמר 'הוא אמר לה' של יוסף חיים ברנר שנכתב לאחר הפרעות ברוסיה וקרא להגנה עצמית. אנצו וחבריו השביעו את הצעירים שהתגייסו להגנה, לאור נרות דולקים על ספר תנ"ך, להגן על יהודי עיראק, להקדיש את עצמם למטרה ולא להירתע גם ממוות. לראשונה זרם נשק בכיוון ההפוך, מהארץ לעיראק, וחבריו של אנצו ראו בהתנהלותו נסיגה מהפציפיזם שלו. השהות בין יהודי עיראק שחייהם התרכזו מסביב המשפחה גרמה לאנצו לחוש את הנתק ממשפחתו: "החורף בבגדאד היה קשה, הקור חדר לעצמות, החדר במלון היה חסר חמימות: אנצו התגעגע הביתה, לכל ידידו בעיראק היה מספר על עדה, על הילדים, על ההורים, על מימו, 'אחי הקומוניסט', והיה קורא באזניהם קטעים מהמכתבים מן הבית". התגאה במחמאות שעדה קיבלה מעולי עיראק שהגיעו לקיבוץ גבעת ברנר. "כאן בעיראק אף לא היה

מקום לפלירט, לאפיזודה קטנה, כאלה שצצו וחלפו בשנים הקודמות בהתאם לחופש שלקח אנצו לעצמו, אך הייתה גם סיבה רעיונית להתנזרות, כפי שאמר לאחד מחבריו: 'עכשיו כאשר משמידים יהודים בעולם, אני גמרתי עם נשים'". (בונדי, עמ' 346).

עדה וילדיהם

שמריה גוטמן, איש נען, הארכיאולוג של מצדה, חלק עמו את העבודה יחד עם פרופ' גדעון מר, מומחה למחלות טרופיות, יליד רוסיה ותושב ראש-פינה, ששירת בצבא הבריטי כמומחה לביעור מלריה. בנעוריו היה מר שלישו של טרומפלדור, והיה אף הוא הרפתקן ציוני. (הערה מספר 3). שלושתם האמינו כי אנשי מדע חייבים לחיות במרכז העניינים ולא להסתגר במגדלי-שן. אנצו המשיך ללמוד ערבית והתעמק בתולדות האזור עד שהידע שלו היה רב יותר משל רוב תושבי האזור.

כשמשה דיין ביקר בעירק, אנצו הפציר בו לנצל את שהותו בבגדאד ולבקר במוזיאון לעתיקות. תוך כדי סיור במוזיאון דיבר אנצו על מסופוטמיה העתיקה ושגשוגה העצום, על מפעלי ההשקיה ועל הנסיגה התרבותית שבאה לאחר מכן. הצביע בהתלהבות על הכתובות הנדירות מתקופת חמורבי. "למשה דיין, 'בור ועם-הארץ, בן איכרים מנהלל', כפי שהגדיר את עצמו אחרי שנים, קשה היה אז להבין, מה מעניין ומלהיב כל-כך בעתיקות". (בונדי, עמ' 336).

אנצו ביקר את שבטי היזידים וגילה עניין בדתם המיוחדת. שמריה גוטמן שקל לשתף אותם, כמי שהיו אף הם קורבנות של האלימות הקנאית האסלאמית, בהברחת יהודים, אך הם היו מנותקים מדי, ואפילו לא ידעו כי בעולם מתחוללת מלחמת עולם.

בארץ היה ידע מועט על קהילת יהודי כורדיסטן, ואנצו נסע אליהם כדי לגלות עולם חדש: "שעה וחצי נסיעה במכונית ממסול, דרך הרים נפלאים,

אתה נכנס בדרך המובילה לתורכיה בין שני קירות סלעים לתוך ואדי, כולו ירוק, כולו בוסתנים, עצי תפוח, אגס, שזיפים, רימונים. מקום נהדר. נכנסתי לכפר, כעין רפובליקה יהודית עצמאית שאינה מתערבת עם אחרים, והלכתי מיד למוכתר. כמעט כולם מדברים עברית, והתחילו להתנפל עלינו בעניין העלייה: איך אפשר לעלות? מתי אפשר? כאשר ראיתי את הדבר, השתוקקתי מאוד לקחת את כל הכפר ולהעביר אותו לארץ ישראל, אם רק לא יקלקלו אותם כאן". (בונדי, עמ' 341).

לאחר זמן ביקש לחזור ארצה, אך שאול אביגור התנגד כי לא נמצא לו מחליף ברמתו. שניהם הלכו ברחוב בעת שהתקיימה הפגנה של לאומנים שצעקו 'יהוד', 'יהוד', עם אגרופים מורמים. "שאול השתתק, ואנצו הגיב לפי דרכו: הוא דקלם, תוך כדי הליכה, פרקים מתוך 'הקומדיה האלוהית' לדאנטה, שליוותה אותו כל חייו כמו שספר תהילים מלווה כל יהודי ירא-שמיים". (בונדי, עמ' 346).

גם כשסיים את שליחותו המשיך ללוות ולסייע למחתרת בעירק ובקליטת העולים החדשים שהגיעו.

השליחות האחרונה

כאשר החל המשבר בתנועת הפועלים, שסופו בפילוג הגדול, היה אנצו בין אלו שסברו שהוא מיותר ומסוכן: הוא זכר היטב את לקח הפילוג בתנועת הפועלים ערב עלייתו לשלטון של מוסוליני, ונחרד מההשוואה ההיסטורית. אנצו כאב את העיסוק בזוטות בעת שבאירופה מתרחשת טרגדיה נוראית. באחת הוועידות סיפרו שלושה פליטים מפולין על ממדי שואת היהודים: "בחוץ שרקה סערה, גשם זלעפות טופף על גג-הפח, ומועקה איומה ירדה עליהם. היו שמיררו בבכי, היו שחשו בחוסר-האונים או בנקיפות-המצפון על שהם כאן, במקום מבטחים, בשעה שמשפחותיהם וידידיהם הולכים אל המוות, והיו שהתחזקו בהחלטתם לצאת לאירופה, בכל דרך אפשרית, כדי לנסות ולהציל את מי שעדיין אפשר להציל". (בונדי, עמ' 366). אנצו היה בין אלו שהחלטה גמלה בליבם לצאת ל'שם'.

בקיץ 1942 הציע משה שרת לבריטים הצעה שיזם אליהו גולומב, האיש המרכזי בהגנה, להצניח כוחות יהודים אל מעבר לקווי האויבים הנאצים והפשיסטים. היו מועמדים רבים שהיו מעוניינים להתגייס למשימה המסוכנת, והיה רצון לשלוח יחידות קומנדו יהודיות אך הבריטים הסתייגו. האנגלים התמהמהו והתלבטו, כי לא רצו לקלקל עוד יותר את יחסיהם עם הערבים, וסברו כי בשל האנטישמיות באירופה לא רצוי שצבאם יהיה מזוהה עם לוחמים יהודים. בהגנה ניסו ליצור קשר עם האמריקנים והצבאות החופשיים של צרפת, פולין וצ'כוסלובקיה אך נכשלו, ונותרה רק האופציה הבריטית שהתממשה רק כאשר מצבם הצבאי החמיר. כאשר אנצו שמע על כליאתם של יהודי רומא וצפון איטליה במחנות ריכוז, ידע שעליו לעשות מעשה ומיד. חבריו ידעו כי בדעתו להגיע לדרום איטליה ששוחררה בינתיים, אך לא ידעו על תכניתו להגיע לשטח הכבוש עדיין על ידי הגרמנים בצפונה של המדינה. לפני יציאתו פגש כמה מחבריו הקרובים וגילה להם את האמת. הם פקפקו בהגיון שבתכנית ובהצלחתה, אך סמכו על תושייתו, והדרך שבה ידע לצאת מכל סבך. עדה הגישה קפה ועיניה היו אדומות, ובפעם ראשונה בשמונה-עשרה שנות נישואיהם ניסתה למנוע את יציאתו, אך אנצו היה כאחוז דיבוק, ודבר לא הזיז אותו ממטרתו. השליחות לאיטליה הכבושה ביטאה שני מרכיבים באישיותו: "הוא היה יהודי והוא היה איטלקי. הוא אהב את העם היהודי והוא אהב את האיטלקים. הוא בנה את ביתו בארץ-ישראל ונשאר קשור לנופי איטליה. כבן לדור שלאחר ההתבוללות הייתה שיבתו אל היהדות - כמו אצל הרצל, כמו אצל טרומפלדור - מעשה של בחירה, ביטוי לרצון, לכמיהה: הוא הלך לארץ

ישראל בעקבות קול שקרא לו, אבל חלק מליבו נשאר באיטליה, אליה חזר שוב ושוב בקביעות של ציפורי נוד". (בונדי, עמ' 12).

בן גוריון סיפר במרירות, בגיל שמונים וארבע, עשרים וחמש שנה אחרי השליחות, כיצד הסתירו מפניו את דבר שליחותו של אנצו. הוא היה מודע לקשר של אנצו ליהודי איטליה אך סבר שהמחיר היה כבד מדי: "הייתי עושה הכול כדי לא לתת לו לצאת. לא הייתה לאנצו תמורה, לא היה עוד איש כזה, הוא היה יחיד במינו". (בונדי, עמ' 378). אבי שילון תהה בספרו "אפילוג" האם בן גוריון ראה באנצו כאחד מהמועמדים לרשת אותו: "בשנות החמישים ייעד את הרמטכ"ל יגאל ידין לתפקיד. את דיין תיאר כאמור בהזדמנויות רבות כבעל תכונות להנהגה, והיו זמנים שהצביע גם על חיים צדוק, שר הפיתוח בממשלת אשכול ואיש השוטרים העבריים בימי היישוב. בערוב ימיו אף קונן על שאלמלא נלכד אנצו סרני בידי הנאצים כשיצא לשליחות מטעם היישוב, יוכל היה להיות מנהיג". (שילון, עמ' 213).

במפקדה בקהיר שררה התנגדות לשליחותו. הסיבה שאנצו העלה לנסיעתו - שאינו מוכן לשלוח אנשים למשימה כה מסוכנת בלי ללכת בעצמו - פגעה במפקדי המבצע האחרים. הם טענו כי לעתים קל יותר לצאת לביצוע מאשר להיות אחראי לחיי אנשים, והוחלט להביא את הנושא להחלטת ברל, בן גוריון וטבנקין. משה שרת שכיהן כראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, הגיע לקהיר בדרכו ללונדון, ואנצו הסביר לו את החשיבות של נסיעתו. שרת טען לאחר מכן כי אי אפשר היה לעמוד בפניו, הוא נכנע, הסכים לשליחות, ובתוקף תפקידו לא היה צורך בהתייעצויות נוספות. בזמן האימונים וההתארגנות מצא אנצו זמן למבצע יוצא דופן: חיילים, בהם לובה אליאב, סיפרו לו כי בת קיבוץ מהגליל, שעברה משבר נפשי בשל גילוי נסיבות לידתה, הגיעה למצרים והייתה לנערת ליווי של החיילים הבריטים. הם לקחו את הנערה בכוח לביתו של אחד מאנשי הקהילה היהודית, ושם אנצו ניהל עמה שיחות נפש ממושכות עד אשר ריפא את נפשה. כשהסכימה לחזור, דאג להבריחה ארצה במדי חיילת בריטית. את סיומו המוצלח של המבצע חגגו החברים במועדון 'גרופי', ואנצו לימד אותם לאכול ספגטי כדרך האיטלקים.

במסיבת פרידה שערכו לו יהודי קהיר הראה אנצו לכל המסובים את תמונותיהם של עדה והילדים, סיפר עד כמה הם נפלאים, וחש נקיפות מצפון על אהבות מימים עברו. הוא נסע עם כמה שליחים בכרכרה דרך הרחובות הליליים של קהיר, ושר שירים איטלקיים בקולי קולות.

ביבליוגרפיה

מחברת: רות בונדי
שם הספר: 'השליח' חייו ומותו של אנצו סרני
ההוצאה: עם עובד - ספריית אפקים

מקום ההוצאה: תל אביב
שנת ההוצאה: 2004
קיצור: בונדי

מהספר "אורות שכבו"
אתר משה שרת ומורשתו
דברים באזכרה בגבעת-ברנר ב"ח בשבט תש"י, פברואר 1950, כחמש שנים לאחר הוצאתו להורג בידי
http://www.sharett.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?ID=880900_sharett_new&dbid=bookfiles&act=show&dataid=224
קיצור: משה שרת

עורך/כים: ענר זאב
שם הספר: סיפורי קיבוצים: סיפורם של ארבעים קיבוצים
מקום ההוצאה: רעננה
שם ההוצאה: ישראל. משרד הביטחון. ההוצאה לאור
שנת ההוצאה: 1998
קיצור: ענר
כתבתו של עמנואל רוזן, אולפן שישי, ערוץ 2 פורסם ב-7.1.11
<https://www.mako.co.il/news-channel2/Friday-Newscast/Article-84f8acf8ad16d21004.htm>
קיצור: רוזן
מחברת: עדה סרני-פיינברג
שם הספר: כל מה שאני
הוצאה לאור: אלון שדה - דפוס ברעם
שנת ההוצאה: 2017
קיצור: עדה

המחבר: נפתלי אונגר
שם הספר: מרגוט
שם ההוצאה: הוצאת ספרים מ. ניומן
מקום ההוצאה: תל אביב
שנת ההוצאה: תשל"ד
קיצור: מרגוט

מחבר/ים: יעקב זק
שם הספר: רעיון וכסף - רוח וחומר: הסיפור של קרן הקיבוץ המאוחד
שם ההוצאה: יד טבנקין - המרכז המחקרי, רעיוני, תיעודי ומוזיאלי של התנועה הקיבוצית
שנת ההוצאה: 1999
קיצור: רעיון וכסף

מחבר/ים: יהודה רימר
שם הספר: מעולם השפע להגשמה חלוצית: "החלוץ" בצפון אמריקה 1933-1953
שם ההוצאה: יד טבנקין - המרכז המחקרי, רעיוני, תיעודי ומוזיאלי של התנועה הקיבוצית
שנת ההוצאה: 2009
קיצור: רימר

עורך/כים: אניטה שפירא
שם הספר: מדינה בדרך: החברה הישראלית בעשורים הראשונים
מאמר מאת עמיה ליבליך: הקיבוץ על סף האלפיים: חלום וגלגוליו
מקום ההוצאה: ירושלים
שם ההוצאה: מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
שנת ההוצאה: תשס"א - 2001
קיצור: ליבליך

מחבר/ים: יואל דה-מלאך
שם הספר: מגבעות טוסקנה למרחבי הנגב (זיכרונות 1924-2006)
מקום ההוצאה: ירושלים
שם ההוצאה: הוצאת ספרים אריאל
שנת ההוצאה: 2007

קיצור: דה-מלאך

מחבר/ים: אבי שילון
שם הספר: בן-גוריון: אפילוג
מקום ההוצאה: רעננה
שם ההוצאה: עם עובד
שנת ההוצאה: תשע"ג - 2013
קיצור: שילון

מחבר: שאול אביגור
שם הספר: עם דור ההגנה - פרשות ודמויות
ההוצאה: מערכות - משרד הביטחון
שנת ההוצאה: תשל"א - 1970
קיצור: מאירוב

הערות

הערה מספר 1:

"הקרב על הקרקעות: הגזבר בן ה-97 הפך לחלום הבלהות של קק"ל ולתקווה של הקיבוצים".
כתבו של יורם גבזון, פורסמה בעיתון 'הארץ' ב-24.4.2011
<https://www.themarker.com/realestate/1.630862>

הערה מספר 2:

'כסניה פמפילובה, רות המואבייה החדשה'
כתבתה של רות בקי קולודני שהתפרסמה בעתון הארץ ביום 25.5.12
hemarker.com/news/1.1716438

הערה מספר 3:

פרופ' גדעון מר, מומחה בעל שם עולמי למחלת המלריה הוא סבם של ג'וליאנו מר שנרצח בג'נין וכן ליהודה המוזיקאי רן עפרון.

הערה מספר 4:

על גרי סן ניקנדרו ראה ויקיפדיה:
%95%D7%93%D7%99_%D7%A1%D7%9F_%D7%A0%D7%99%D7%A7%D7%A0%D7%93%D7%A8%D7%95

לעיון נוסף:

על עדה סרני:

גיבורה בלתי נשכחת? לשאלת מקומה של עדה סרני בזיכרון הקיבוצי.
לילך רוזנברג-פרידמן
פורסם בקתדרה, 137 (2011), עמ' 147-179.

https://lisa.biu.ac.il/files/lisa/shared/Lilach_R_Freidman_LR.pdf

ראיון עם עדה סרני שפורסם ב-21 ביוני 2015 במדור לתיעוד בע"פ במכון אברהם הרמן ליהדות זמננו ביהודה העברית בירושלים. ראיינה ננה שגיא.

<https://www.youtube.com/watch?v=wtQkQyaHFuo>

על סרני אמיליו (מימו) וכסניה הגדולה והקטנה

"עשה מאמץ לצאת ממעגל הקסמים של הל'ני'זם שלך".

כתבתה של נעמי דה-מלאך שפורסמה בעיתון 'הארץ' ב-7.8.18.

<https://www.haaretz.co.il/literature/prose/.premium-1.6360006>

על אנצו סרני

מאמר של ג'ודי באומל-שוורץ: אנצו סרני - האציל שהפך לצנחן. פורסם ב'ילקוט מורשת'.

https://yesod.biu.ac.il/files/yesod/shared/ntsv_srny_-_htsyLshhpk_ltsnkhno.pdf

תכניתו של יצחק נוי - שידורים מיוחדים ביכאן רשת ב' ששודרה ב-9.12.17

http://www.magnetradio.com/documentary/anco_serni101217.mp3

תנועת "הבריחה" באירופה:

מסע הניצולים אל מבטחים

(1944-1948)

מבוא והבהרת המונחים:

"העפלה", "עליה ב' " ו-"הבריחה"

ליקט וערך: ארי ליפנסקי

ההעפלה (המכונה **"עלייה בלתי-לגאלית"** ו**"עלייה ב' "**) הייתה התנועה לכניסה בלתי חוקית של יהודים לארץ ישראל בדרכי הים והיבשה וב-1947 גם בדרך האוויר, אשר אורגנה על ידי היישוב העברי בתקופת המנדט הבריטי משנת 1934 ועד הקמת מדינת ישראל ב-1948. אומנם כניסתם של יהודים לתחומי הארץ באופן בלתי חוקי ובלתי מאורגן התגברה מאז תום מלחמת העולם הראשונה, כאשר הונהג ממשל צבאי בריטי, אך **ההעפלה המאורגנת החלה ב-1934**. כונתה גם **"עלייה ב' "**, **משום שנעשתה בד בבד עם העלייה החוקית** שנמשכה באותה עת על פי תקנות ההגירה החמורות שנקבעו על ידי ממשלת המנדט הבריטית אשר חילק כמות מוגבלת של אשרות כניסה אשר נקראו "סרטיפיקטים". המושג **"העפלה"** מתבסס על שירו של ליון קיפניס "המעפילים".

בין השנים 1944-1948 התפתח באירופה מבצע הצלה אדיר שמטרתו הייתה להעביר מאות אלפי ניצולי שואה ויהודים מאירופה המזרחית אל חופי ארץ ישראל. **בין השנים 1944-1948 התקיימה פעילות ענפה מאורגנת לאיסוף ניצולים באירופה לקראת עלייתם ארצה - המכונה בשם הכולל "הבריחה"**.

תנועת "הבריחה" לא הייתה רק פעולה לוגיסטית של העברת בני אדם מנקודה א' לנקודה ב'. היא הייתה מבצע רוחני ולאומי גדול - ביטוי לכמיהה של העם היהודי לעצמאות ולמולדת לאחר השואה הנוראה. תנועת "הבריחה", שפעלה בשלהי מלחמת העולם ה-2 ואחריה, **דאגה להברחתם של כ-300,000 פליטים יהודים ממזרח אירופה**.

הנסיבות ההיסטוריות להקמת התנועה

בסיום מלחמת העולם השנייה, מאות אלפי יהודים נותרו ללא בית ומשפחה באירופה. רבים מהם שרדו את השואה ונמצאו במחנות עקורים באירופה המערבית, בעוד אחרים נותרו במזרח אירופה תחת השלטון הסובייטי החדש. המצב הפוליטי והחברתי במזרח אירופה לא נתן תקווה ליהודים לחידוש חיים נורמליים, ואנטישמיות חדשה החלה לפרוח.

בנסיבות אלו נולדה התובנה כי הפתרון היחיד הוא הגירה המונית ליעד שיוכל להעניק תקווה ועתיד - ארץ ישראל. אולם הדרך לא הייתה פשוטה: המנדט הבריטי הגביל את העלייה היהודית, והדרכים הישירות היו חסומות.

מנהיגי תנועת הבריחה

אבא קובנר - האיש

שהצית את הניצוצ

אבא קובנר (1918-1987) היה הדמות המרכזית בהקמת תנועת הבריחה. הוא נמנה עם מקימי המחתרת היהודית בגטו FPO ועם מפקדיו של ארגון הפרטיזנים "קבוצת

המאבק. בתום המלחמה, היה בין מייסדי "תנועת הבריחה" אשר סייעה בהעפלתם של מאות אלפי ניצולי

שואה. אבא קובנר מעיד במשפט אייכמן 1961

קובנר, שהיה מפקד ארגון הפרטיזנים המאוחד FPO בגטו וילנה, הבין כי המלחמה נגד הנאצים אינה הסתיימה עם השחרור. עם שחרורה של ורשה הצטרפו אליהם גם שרידי הלוחמים מגטו ורשה. אבא קובנר עמד בראש המסגרת הארגונית הראשונה של הבריחה. כך עד חודש מאי הגיעו לרומניה 2,000 פליטים. קובנר היה איש רב פנים: משורר, לוחם, מנהיג ומארגן. אחרי השחרור היה קובנר ממייסדי תנועת ה'בריחה' והרוח החיה של 'חטיבת שרידי מזרח אירופה', התארגנות על-מפלגתית של זרמים ציוניים שונים שקראה לאחדות הכוחות מתוך לקח השואה ונוכח הסכנות שעודן צפויות לעם היהודי.

אבא קובנר העיד ב-משפט אייכמן ב-1961 בירושלים.

יצחק "אנטק" (שם

הקוד) צוקרמן - צוקרמן

היה מראשי ההתנגדות היהודית בגטו ורשה ב-1943, במסגרת ארגון ŻOB (Jewish Combat

Organization) תחת

השם "אנטק", הוא

שימש כקשר בין לוחמי

הגטו לבין כוחות ההתנגדות הפולניים וביצע פעולות רכישת נשק והברחת לוחמים. לאחר המלחמה, הצטרף לרשת הבריחה (בריחה) וסייע בהעברת ניצולי שואה לארץ ישראל. בארץ הקים עם רעייתו (צ'קה לובטקין) את קיבוץ לוחמי הגטאות ואת מוזיאון בית לוחמי הגטאות, שמוקדשים לזכר לוחמי הגטאות ולשואה.

צוקרמן מייצג את רוח ההתנגדות היהודית — לא רק כקורבן, אלא כמי שפעל נגד הזרם, ארגן, וקונן להישרדות אנושית ולכבוד בזמנים הקשים.

צביה לובטקין – נולדה בעיירה ביטן במזרח פולין (אז חלק של האימפריה הרוסית) בשנת 1914. הצטרפה בגיל צעיר לתנועת הנוער הציונית-סוציאליסטית דרוז

לימים „פרייהייט“, והייתה פעילה בהכשרתם החלוצית. עם פלישת גרמניה ורוסיה לפולין הפכה לפעילה במחתרת היהודית. הייתה ממייסדות ארגון יהודי לוחם (איי"ל) בגטו ורשה ביולי 1942, ולקחה חלק פעיל במרד הגטו באפריל 1943. כשהגטו נסגר והלוחמה בעיצומה – היא נמלטה דרך תעלות הביוב עם קבוצת לוחמים בסוף המרד. לאחר שחרור אירופה סייעה בארגון „שארית הפלטה“ – ארגון סיוע ליהודים ששרדו את השואה. עלתה לארץ ישראל ב־1946, והייתה בין מייסדי קיבוץ לוחמי הגטאות. עדה במשפט אדולף אייכמן בירושלים בשנת 1961.

אשר בן נתן (ארתור) – מנהל אזור אוסטריה

אשר בן נתן היה מהדמויות המרכזיות בניהול פעילות הבריחה באזור אוסטריה. בראש הבריחה באוסטריה עמד אשר בן נתן (ארתור), שליח המוסד לעלייה ב', את המחנה בגנאדנוואלד ניהל סמי הלוי, איש הבריגדה שנשאר באירופה אחרי פרוקה.

בן נתן, שליח המוסד לעלייה ב', היה אחראי על תיאום המורכב של העברת אלפי פליטים דרך שטח אוסטריה. תפקידו כלל התמודדות עם הבירוקרטיה הצבאית של כוחות הכיבוש, ארגון מחנות מעבר, וחיבור בין שליחי ארץ ישראל לבין מנהיגי הניצולים המקומיים.

מנהיגים נוספים

תנועת הבריחה כללה מנהיגים רבים נוספים, רובם ניצולי שואה ולוחמים לשעבר שהפכו למארגנים ומפקדים. לוחמים בנאצים ופרטיזנים שאליהם הצטרפו שליחים מארץ ישראל: חיילים יהודים ששירתו בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה ושליחי ההגנה והמוסד לעלייה ב' שהגיעו מהארץ, והם שהיו בסופו של דבר למפקדי המבצע בשנים 1944-1948.

בין המנהיגים הבולטים היו:

שאול אביגור – שאול אביגור, ממפקדי ההגנה, המוסד לעלייה ב', וקהילת המודיעין הישראלית.

בשנות ה־30 ו־40 נטל חלק פעיל בארגון ההגנה ובהקמת הזרוע המודיעינית שלו, בשם SHAI. הוא עסק בפעולות של העלאת יהודים – (Aliyah Bet) הברחת יהודים לארץ במהלך המנדט הבריטי. בתקופת מלחמת

העצמאות שימש כיד ימינו של דוד בן־גוריון בתחום הביטחון וההגנה. לאחר קום המדינה, בשנת 1953 מונה ראש "לשכת הקשר" (Lishkat Hakesher), הידועה גם כ־נוע"ם (Nativ), ארגון שמטרתו שמירה על קשר עם יהודים במזרח אירופה ובהמשך בברית המועצות. הוא כיהן בתפקיד זה עד 1970. לאורך השנים זכה להוקרה על תרומתו לביטחון המדינה ולחברה בישראל, וב־1973 הוענק לו פרס ישראל על תרומתו המיוחדת למדינה.

- **סמי הלוי** – איש הבריגדה היהודית שניהל את מחנה גנאדנוואלד
- **אנשי המוסד לעלייה ב'** – שליחים מארץ ישראל שהגיעו לתאם את פעילות ההעפלה
- **מנהיגים מקומיים** – ניצולי שואה שהפכו למארגנים של קבוצות מהאזורים השונים

חיים לזר-ליטאי – ההיסטוריון והמארגן

(צילום חופשי מויקיפדיה)

חיים לזר-ליטאי (1914–1993), לוחם במחתרת בגטו וילנה וחבר "הפועלים המאוחדים", היה לדמות מרכזית בהעברת פליטים ממזרח אירופה מערבה ובהמשך לתיעוד מפורט של פועלי "הבריחה". ספריו הפכו למקורות יסוד להבנת ההיקף והמורכבות של המפעל, והוא שילב חזון ציוני עם יכולת ארגונית ותודעת זיכרון היסטורי.

שולמית

קישיק-כהן – "האמא של

הבריחה" בלבנון

שולמית כהן-קישיק (1917–

2017), שפעלה בכינוי

"הלנה", סייעה להעברת

מאות פליטים יהודים דרך

גבול לבנון-ארץ ישראל,

לעיתים תוך הברחת מסמכים

ואמצעים, כשהיא מסכנת את חייה פעם אחר פעם. דמותה

מדגישה את תרומתן החיונית של נשים ברשתות

"הבריחה". (צילום חופשי מויקיפדיה)

יהודה ארזי – "האיש בעל אלף

התחפושות" (1907–1959),

(צילום חופשי מויקיפדיה)

נולד בלודז', גליציה. עלה ארצה ב-

1923. היה מראשי ההגנה וממייסדי

המוסד לעלייה ב'. נודע בתעוזתו

ובהשגת תעודות, נשק ואוניות

להעפלה. שירת במשטרת המנדט

והקים רשת מודיעין חשאית שסייעה

להעפלה ולהברחת נשק לארץ. בימי מלחמת העולם

השלב הראשון: הבריחה מרומניה דרך היבשה

השלב הראשון של הבריחה התרכז בהוצאת יהודים מרומניה, זרימתם ההמונית של יהודים אל רומניה לא התמצתה בנדידת הפרטיזנים של אבא קובנר. מבחינה מספרית היו אלה למעשה מיעוט. 17,000 יהודים מצ'כוסלובקיה, מאוקראינה ומהונגריה ניצלו והגיעו לרומניה.

המצב ברומניה היה קשה במיוחד. הבריחה מרומניה כונתה בשם "ברחת הרעב" כי המצב הכלכלי בה היה קשה ממש, גם בהשוואה לשאר ארצות אירופה, שגם בהן היה קשה.

נתיב רומניה-אוסטריה: בשלב הזה, בדרכי היבשה הוציאה הבריחה מרומניה כ-30,000 יהודים דרך יוגוסלביה והונגריה לאוסטריה, ארץ המעבר.

השלב השני: הבריחה הימית מרומניה

כאשר נסגרו הגבולות היבשתיים, החלה תנועת הבריחה לפתח נתיבים ימיים. כאשר נסגר הגבול מערבה הבריחה החלה לצאת דרך הים. כך יצאו מרומניה (דרך נמל בורגס בבולגריה) כ-20 אלף שורדים, בארבע אוניות, מהם 15 אלף מעפילים בשתי האוניות הגדולות שנקראו ה"פאנים".

נמל בורגס בבולגריה הפך לנמל מוצא מרכזי מרומניה. ליציאת אוניות אלה קדמה עבודה יצירתית, נועזת ונחושה של פעילי הבריחה מול ממשלות רומניה, בולגריה להשגת אישורי היציאה הדרושים.

השלב השלישי: נתיבים דרך איטליה

איטליה הפכה לנתיב מרכזי נוסף, במיוחד לאחר השחרור. ארגון "הבריחה" הוקם כדי להבריח יהודים מאזורי הכיבוש הסובייטיים באירופה למערב אירופה, ובין מדינות שהיו בשלטון הבריטים במערב אירופה. במסגרת ארגון זה הגיעו עשרות אלפי פליטים לאיטליה.

הנתיב האיטלקי כלל:

- מעבר הפליטים מאוסטריה לצפון איטליה
- ריכוז במחנות מעבר באיטליה
- הפלגה מנמלים איטלקיים בים התיכון

הנמלים העיקריים להעפלה

נמלים במזרח הים התיכון

נמל בורגס, בולגריה: זה היה הנמל המרכזי ביותר ליציאה מרומניה. מכאן יצאו האוניות הגדולות ביותר, כולל ה"פאנים" המפורסמים.

השנייה פעל באירופה להצלת יהודים. לאחר המלחמה פעל באיטליה ובנתיבי ההעפלה, תוך הפעלה של רשתות מורכבות ושיתופי פעולה עם אנשי הבריגדה היהודית. לאחר קום המדינה פעל במערכת הביטחון והונצח באתרים ובספרים על ההעפלה.

מנהיגים אזוריים/מקומיים – איטליה וצרפת

אנצו סרני – תשתית החלוצית

והקשרים באיטליה

אנצו סרני (1905–1944), ממייסדי קיבוץ גבעת ברנר ושליח תנועת העבודה, הניח עוד קודם לסיים המלחמה יסודות ארגוניים וקשרי-שטח באיטליה שסייעו לאחר מכן להפיכת נמלי איטליה לנתיב מרכזי ב"בריחה". אף שנתפס והוצא להורג בדכאו לאחר צניחתו בעיראק, פעלו ממשיכיו ברוחה

של דרכו.

עדה סרני – מנהיגות ההעפלה ברומא ובנמלי איטליה

עדה סרני (1905–1997) הנהיגה לאחר המלחמה את מערך העלייה ב' ברומא ובצפון איטליה, תיאמה מחנות מעבר, תעודות והפלגות, ושיתפה פעולה עם גורמי "הבריחה", הצבא האמריקאי וארגוני סעד. היא הייתה דמות מפתח בפרשות איטלקיות מרכזיות של ההעפלה.

תיאום לוגיסטי במחנות צפון איטליה

לאון קובן Leon Kubowitzki, 1896–1966 שפעל מטעם מסגרות יהודיות בינלאומיות, תרם לתיאום לוגיסטי בין מחנות העקורים בצפון איטליה לגורמי "הבריחה" ולכוחות הכיבוש, סייע בהשגת ציוד ומסמכים ובגיבוש נתיבי יציאה דרך גנואה ולה-ספציה.

רשתות המעבר בצרפת

אנדרה בלוך André Bloch, 1914–2000 מן הפעילים בתנועות הנוער הציוניות בצרפת, סייע בארגון צירי מעבר מהגבול השווייצרי וממזרח צרפת אל דרום צרפת. פעילותו תרמה לריכוז אלפי פליטים במחנות באזור מרסיי לקראת יציאתם לאניות.

ז'אק ליפשיץ – חיבורים ועמדות סיוע בדרום צרפת

ז'אק ליפשיץ (1901–1973), האמן יליד ליטא שפעל בצרפת, ניצל קשרים חברתיים וקהילתיים בדרום צרפת כדי לסייע במעקפים לוגיסטיים, בגיוס תמיכה ובחיבור בין חוליות "הבריחה" בצרפת לנקודות היציאה הימיות.

נתיבי הבריחה הראשיים

תנועת הבריחה פעלה בשלושה שלבים עיקריים, כל אחד עם נתיבים ויעדים שונים:

- מחנות באוסטריה (כמו גנאדנוואלד)
- מחנות בגרמניה בשטחי הכיבוש המערבי
- מחנות בצפון איטליה

רשתות תחבורה:

- רכבות (כשהיה אפשר)
- משאיות צבאיות ואזרחיות
- הליכה רגלית למרחקים ארוכים

תעודות זהות ומסמכים:

- זיוף תעודות
- השגת ויזות ואישורי מעבר
- יצירת זהויות חדשות לניצולים

האתגרים והקשיים

אתגרים לוגיסטיים

קשיי התחבורה: אירופה לאחר המלחמה הייתה הרוסה. רשתות הרכבות נפגעו, הדרכים היו פגומות, והתחבורה האזרחית כמעט לא פעלה. העברת מאות אלפי בני אדם בתנאים כאלה הייתה משימה כמעט בלתי אפשרית.

קשיי אספקה: מזון, מים, תרופות, לינה - כל אלה היו נדירים ויקרים. התנועה נאלצה לפתח מערכות אספקה יעילות תוך התמודדות עם השוק השחור והקיצוב הממשלתי.

אתגרים פוליטיים

יחסים עם הכוחות הכובשים: בריטניה התנגדה להעפלה בגלל המדיניות הרשמית של הספר הלבן. ארצות הברית לא התנגדה בגלוי אך לא תמכה באופן רשמי. ברית המועצות הסתייגה מכל פעילות שעלולה לפגוע באינטרסים שלה.

יחסים עם ממשלות מקומיות: כל מדינה הייתה עם בעיות משלה. רומניה רצתה להיפטר מהיהודים אך לא בצורה שתיראה כגירוש. איטליה הייתה הרוסה ולא יכלה להתמודד עם פליטים רבים.

אתגרים הומניטריים

מצבם הבריאותי של הניצולים: רבים מהמעפילים היו חולים, חלשים ותת-מזונים. המסע הארוך והמפרך החמיר את מצבם.

טראומת השואה: הניצולים סבלו מטראומה קשה. רבים לא בטחו בסמכות כלשהי, פחדו מאסיפות וממעברי גבול, וזקוקים היו לטיפול נפשי מיוחד.

נמלים ברומניה: למרות שהעדיפו להשתמש בנמל בולגרי מסיבות פוליטיות, היו גם יציאות מנמלים רומנים.

נמלים איטלקיים

נמלי צפון איטליה:

- **לה ספציה (La Spezia)** - נמל מרכזי בחוף הליגורי
- **גנואה** - נמל החשוב ביותר בצפון איטליה
- **ונציה** - שימש גם להעפלה מסוימת

נמלי דרום איטליה:

- **בארי** - בחוף האדריאטי
- **ברנדיזי** - נמל קטן יותר בדרום
- נמלים בסיציליה

נמלים ביוון

מספר נמלים יווניים שימשו כנקודות מוצא, במיוחד לאחר המלחמה האזרחית ביוון.

המבנה הארגוני של תנועת הבריחה

שיתוף הפעולה הבינלאומי

תנועת הבריחה לא יכלה להצליח ללא שיתוף פעולה רחב בין גורמים שונים:

ארגונים יהודים מארץ ישראל:

- המוסד לעלייה ב'
- ההגנה
- הבריגדה היהודית
- הפלמ"ח

ארגונים בינלאומיים:

- ג'וינט (הוועדה היהודית האמריקנית המשותפת להפצה)
- ארגוני עזרה יהודיים מארצות הברית

גורמים ממשלתיים:

- שיתוף פעולה עם ממשלות מקומיות (לעיתים בתמורה לכסף או שיקולים פוליטיים)
- ניצול בקרעים בין הכוחות הכובשים (בריטיים, אמריקנים, צרפתים, סובייטיים)

הלוגיסטיקה הפנימית

מחנות מעבר: נוצר רשת של מחנות מעבר במקומות אסטרטגיים:

מבצעים מפורסמים

פרשת ה"פאנים"

פרשת העפלה מפורסמת נוספת הייתה פרשת ה"פאנים" - "פאן יורק" ו"פאן קרסנט" - שתי אוניות המעפילים הגדולות ביותר ששלח המוסד לארץ. אוניות הסוחר הללו נרכשו על-ידי המוסד בארצות-הברית, ונועדו להעלות כ- 15 אלף מעפילים מרומניה.

המבצע של ה"פאנים" היה מורכב ביותר: שלטונות רומניה הקומוניסטית, בברכת ברית-המועצות, הסכימו ליציאתם של 50 אלף יהודים מרומניה - בתנאי שהאוניות יפליגו מנמל בולגרי ולא מחופי רומניה.

הבריטים התנגדו למבצע: הבריטים לחצו לעצור את הפלגת האוניות בטענה שמדובר בקנוניה סובייטית להחדיר לארץ-ישראל אלפי סוכנים קומוניסטים, ואף גייסו את תמיכת הממשל האמריקני.

מבצעי הבריגדה היהודית

הבריגדה היהודית, שהשתתפה בלחימה נגד הנאצים, הפכה לאחר המלחמה לגיבוי חשוב לתנועת הבריחה. חיילי הבריגדה, שרבים מהם נשארו באירופה לאחר פירוק היחידות הלוחמות, הצטרפו לפעילות הבריחה והביאו עמם ידע צבאי, ארגוני ולוגיסטי חיוני.

ההשפעה על העלייה לארץ ישראל

מספרים והיקפים

הפליטים נדדו בין גבולות והרים, ממחנה עקורים אחד למשנהו בגרמניה ובאוסטריה, אל נמלי ההעפלה בחוף ים התיכון, שמהם הפליגו לחוף מבטחים בארץ ישראל.

המספרים מדברים בעד עצמם: כ-300,000 פליטים הועברו במסגרת תנועת הבריחה, רובם הגיעו לבסוף לארץ ישראל.

השפעה על החברה הישראלית

מרבית העולים שהגיעו מאירופה היו ניצולי שואה, והמאמר עוסק בשני היבטים עיקריים בסיפור קליטתם. ההיבט החומרי - התבססותם הכלכלית, מקומות ההתיישבות העיקריים וצורות ההתיישבות האופייניות. והיבט התרבותי - כיצד קיבלה החברה הישראלית את ניצולי השואה, ומה היתה תגובת הניצולים למפגש זה.

הקשר לנושאים פוליטיים אחרים

קשר לארגוני נקם

פעילי הבריחה היו מקושרים גם לארגוני נקם. הקבוצה הגדולה ביותר של נוקמים פעלה בראשותו של אבא קובנר. הקבוצה תכננה להרעיל את בארות המים בגרמניה ובכך להביא למותם של מיליוני גרמנים בנקמה על רצח 6 מיליוני היהודים.

ההנהגה הציונית התנגדה לפעולות נקם: הנהגת היישוב בראשותו של בן גוריון הזדעזעה מהרעיון. בן גוריון הורה לשליח ההגנה באירופה, נחום שדמי, לפקח על קבוצת הנקם מקרוב.

הקשר למדיניות הבינלאומית

תנועת הבריחה הייתה קשורה גם להתפתחויות הפוליטיות הבינלאומיות. המלחמה הקרה שהתפתחה השפיעה על נתיבי הבריחה ועל הגישה של המעצמות השונות לבעיה היהודית.

מורשת תנועת הבריחה

מורשת ארגונית

על מפעל אדירים זה לא היה ידוע הרבה עד שכמעט נשכח. בעשור האחרון יש מי שמחזירה עטרה ליושנה ומעלה על נס את מאות אלפי ה"בורחים" ואת מאות פעילי "הבריחה" - והלוא היא ד"ר מירי נהרי, יו"ר עמותת הבריחה.

ההכרה בחשיבות תנועת הבריחה גדלה עם הזמן. הבנת ההיקף והמורכבות של המבצע, וההבנה שללא תנועת הבריחה מאות אלפי יהודים לא היו מגיעים לארץ ישראל.

מורשת ערכית

תנועת הבריחה מייצגת כמה ערכים מרכזיים:

- **אחריות הדדית:** הניצולים לא נזנחו אלא זכו לעזרה מסודרת ומקיפה
- **גבורה אזרחית:** פעילי הבריחה סיכנו את עצמם למען אחרים
- **חדשנות ויצירתיות:** פתרון בעיות מורכבות בדרכים לא שגרתיות
- **תקווה:** מתוך החורבן צמח כוח חדש שהוביל להקמת המדינה

סיכום

תנועת הבריחה הייתה אחד המבצעים המרשימים ביותר בהיסטוריה היהודית המודרנית. מבחינת ההיקף,

המורכבות והמשמעות ההיסטורית, היא מייצגת נקודת מפנה בהיסטוריה הציונית והיהודית.

הצלחתה של התנועה נבעה משילוב של כמה גורמים:

- **מנהיגות איכותית:** דמויות כמו אבא קובנר ואשר בן נתן שידעו לתכנן, לתאם ולהוביל
- **מחויבות עמוקה:** המניע הערכי והלאומי שהניע את הפעילים
- **גמישות ויצירתיות:** היכולת להסתגל לנסיבות משתנות ולמצוא פתרונות חדשים
- **שיתוף פעולה רחב:** הצלחה ליצור רשת של שותפים וגורמי עזרה

תנועת הבריחה לא רק הצילה מאות אלפי יהודים - היא גם יצרה בסיס דמוגרפי לקיום מדינת ישראל. הניצולים שהגיעו בעקבות הבריחה הפכו לאבני יסוד של החברה הישראלית הצעירה, והביאו עמם ניסיון, ידע ומחויבות שתרמו לבניין המדינה.

המורשת של תנועת הבריחה ממשיכה להשפיע עד היום. היא מזכירה לנו את הכוח שטמון באחריות הדדית, בסולידריות ובנכונות לעשות עבור אחרים דברים שנראים בלתי אפשריים. בעולם שבו מיליוני פליטים מחפשים מקלט ותקווה, הלקח של תנועת הבריחה רלוונטי יותר מתמיד.

תנועת הבריחה

המסמך להלן עובד ונערך על ידי ארי ליפנסקי ב-22.10.2025 על בסיס הערך על תנועת הבריחה בויקיפדיה בעברית אשר עובד לאחרונה ב-12.09.2025.

תנועת הבריחה הייתה התארגנות **ציונית**, שהייתה אחראית להגירה הבלתי-חוקית של כשלוש מאות אלף ויותר **ניצולי השואה** בדרכם לארץ ישראל בשלהי **מלחמת העולם השנייה** ולאחריה, בין השנים 1944–1949^[1] **המעפילים** נדדו משטחי **ברית**

המועצות באסיה ומזרח אירופה מערבה למרכז **אירופה ולדרומה** אל ארצות הים התיכון שם חיכו אוניות המעפילים במגמה להגיע לארץ ישראל.

הבריחה החלה באופן ספונטני על ידי שורדי השואה עצמם, ולאחר מכן הצטרפו אל המפעל גופים נוספים: **המוסד לעלייה ב'**, **ההגנה**, **מתנדבי היישוב לצבא הבריטי**, **הג'וינט**, פלוגות הסעד של הסוכנות היהודית, ועוד. הבריחה הפכה לאחד הגורמים החשובים במאבק להקמתה של **מדינת ישראל**.

מקורה ולידתה של תנועת הבריחה היא בפועלם של חברים **בתנועות הנוער** החלוציות והציוניות בחתירתם לעלות לארץ ישראל.^[2] מפעל זה הוא ייחודי לשארית הפליטה ששרדה, ייחוד זה המעוגן בלעדית במה שקרה בשנות **השואה בפולין** וברחבי **אירופה** תחת השלטון הנאצי.

ראשית ההתארגנות

תנועת הבריחה נוסדה **בפולין** על ידי אנשי מחתרת ו**פרטיזנים יהודים**. הניצנים הראשונים להתארגנות יהודית קהילתית החלו להופיע ב**לובלין** בסוף שנת 1944, מייד לאחר שחרורה של פולין מידי **גרמניה הנאצית**. בין המייסדים הבולטים היו **יצחק (אנטק) צוקרמן**, סגן מפקד המרד בגטו ורשה, **צביה לובטקין** וחבריהם, **אבא קובנר**, מנהיג קבוצת פרטיזנים וה**פרטיזן** אברהם לידובסקי, ממנהיגי מרד גטו **ברנוביץ'** והפליטים ה"אסיאתים".^[3] פליטים אלו היו ראשוני השבים מ**ברית המועצות**^[4] במסגרת הסכמי הרפטריאציה, לפיהם פולנים שברחו לברית המועצות בזמן המלחמה יכולים היו לחזור אליה. הרפטריאנטים תרמו רבות להפעלתן של התחנות בדרך הבריחה ולשיקום גרעינים מאורגנים של **תנועות הנוער הציוניות** והחלוציות בפולין. אותן קבוצות החלו בפעילות עזרה וסעד, וחיפוש דרכים לעזיבת אירופה **ועלייה לארץ ישראל**.^[5] הם היוו גרעין לתנועת "האיחוד" שהתפשטה בכל ריכוזי **יהדות פולין**, והתרחבה עם התקדמותו של **הצבא האדום** מערבה.

ב-2 בינואר 1945 הכריזו השורדים בלובלין על הקמת תנועת הבריחה. לא ידוע מי טבע את המונח "בריחה", אך נראה כי הוא התייחס גם ליציאה מאירופה, שהפכה לבית הקברות היהודי הגדול, וגם לבריחה אל ארץ ישראל,

שהשורדים קיוו שתהיה ארצם. אבא קובנר קרא ליציאה מיידית לארץ ישראל ולנקמה תוך כדי כך, ואילו יצחק צוקרמן קרא להנהגה להישאר בפולין כדי ליצור את התשתית לסיוע לניצולים שיגיעו מן המחנות, היערות והמחבואים ולא לעסוק בנקמה. אבא קובנר יצא ב-1945 בראש קבוצה של פרטיזנים במסע דרומה, במטרה להגיע לארץ ישראל דרך רומניה וטורקיה. דרך זו לא צלחה ומבחינה מספרית עברו בה מעט שורדים. אבא קובנר הבין שדרך זו לא מתאימה ופנה מערבה ל**איטליה**. שם פגש את חיילי **הבריגדה היהודית** וסיפר על מצבם הקשה של היהודים בארצות מזרח אירופה. הוא המשיך לארץ ישראל, בה פגש את **נתן אלתרמן**, שכתב בעקבות הפגישה את השיר "**אמא כבר מותר לבכות**". 17,000 יהודים מ**צ'כוסלובקיה**, **מאוקראינה** ו**מהונגריה** יצאו לדרך אל ארץ ישראל לכיוון רומניה. מספר הפליטים שם הלך וגדל. מאוחר יותר מרומניה המשיכו מסלולי הבריחה אל **מחנות העקורים בגרמניה**, **אוסטריה** (לעיתים דרך הונגריה) ו**איטליה**.

הקבוצות הנודדות היו שונות זו מזו בהרכבן: מעטות היו הומוגניות, שבהן החברים היו מתנועה אחת, ורובן הגדול היו קבוצות הטרוגניות – שחבריהן לא הכירו איש את רעהו עד למפגש של חציית ה**גבול**. לקבוצות היה מדריך אחד או יותר. אחד המדריכים שימש כמפקד והיה נפגש עם חברי הקבוצה, מוסר להם תעודות מזויפות, נתן הוראות ומזהיר מפני עבירות בטיחות כגון: החזקת תמונות מכשילות, תעודות סובייטיות, מדליות למיניהן ונשק.

המוסד לעלייה ב' החליט ליטול תחת חסותו מפעל זה, שהיה יצירתם של פעילי **התנועות הציוניות-החלוציות** ושלה שליחים שלו לארצות אירופה השונות, ליטול חלק בפעילות. רוב שליחי המוסד לעלייה ב' נשלחו לארצות מהן עלו בעבר, בהן הכירו את השפה והתרבות המקומית.^[6] שליחי המוסד לעלייה ב' קיבלו את ניהול הבריחה והביאו אתם ארגון, קשרים מוסדרים בין הארצות השונות ובעיקר כסף. בכל ארץ היה שליח המוסד מפקד הבריחה, וכן היה מפקד בריחה אחראי על אירופה כולה, שתאם ותכלל את פעולות הבריחה בארצות השונות.

אנטישמיות

ה**אנטישמיות** בפולין לא החלה עם הפלישה של גרמניה בשנת 1939 ולא הסתיימה עם סיום המלחמה. ב-11 וב-12 באוגוסט 1945 נערך **פוגרום קרקוב**^[7] ובימים הבאים פרצו פרעות בערים אחרות: בז'שוב, טארנוב, ביטום, ראדום, וצ'נסטוחובה. ידוע במיוחד **פוגרום קיילצה** ב-4 ביולי 1946. גם כאן הייתה עלילת דם בטענה שיהודים, שגרו בפאתי העיר ב"קיבוץ" של הבריחה, חטפו ילד נוצרי לשימוש בדמו למטרות פולחן. 42 שורדי שואה נרצחו ו-80 נפצעו מתוך 143 היהודים בעיר. הפוגרום היה אירוע מכונן מבחינת הבריחה והיציאה של שורדי שואה מפולין.^[8] מעריכים את מספרם של שורדי שואה שנרצחו

שנשארו אתם גם בקפריסין ונפרדו מהם רק כשהגיעו לארץ.
ניירות מזויפים

ערך מורחב – זיוף תעודות בפעילות תנועת

הבריחה

הבריחה זייפה תעודות בממדים עצומים. השורדים, שלרובם לא היו כלל ניירות, נדרשו לחצות בנדודיהם בנתיבי אירופה גבולות רבים, בין ארצות ובין אזורי שליטה של בעלות הברית. במעבר מארץ אחת לזו הבאה אחריה נזקק הפליט לפעמים לשלוש, ארבע תעודות שונות, המזהות אותו כאדם שונה, עם מטרת מסע אחרת ועם ארץ יעד שונה, בהתאם לדרישות ולחוקים הנהוגים באותה מדינה.^[14] קשה להעריך את היקף פעילות הזייפנות. תנועת הבריחה העבירה כ-300,000 פליטים יהודים ברחבי אירופה, כשכל פליט עבר מספר גבולות בדרכו לארץ ישראל, ונדרש להציג ניירות שיניחו את דעתם של שומרי הגבולות.

הוקמו "מסגרות", שם הקוד למעבדות הזיוף, בהן יוצרו החותמות והוטבעו על טפסים אמיתיים או מזויפים. "המסגרייה" הראשונה הוקמה בשנת 1945 ב**קרקוב**. לביצוע הזיופים גויסו יעקב שווארץ ואריה באואר.^[15] דוד שיף, איש הבריחה בוורשה, היה אחראי לנושא המנהלי-לגאלי של מועמדים לעלייה ד', עלייה עם היתרים. בפועל, ניהל ממשד זה את הטיפול בהשגת דרכונים פולניים ודרכונים אחרים לפי הצרכים. שיף התמחה בזיוף חתימות של שגרירים, קונסולים ודיפלומטים נציגי ארצות שונות.

מחנות העקורים

בגרמניה, באוסטריה ובאיטליה הוקמו על ידי אונר"א בעידוד בעלות הברית מחנות עקורים,^[16] שמטרתם הייתה לעזור לכעשרה מיליון עקורים מארצות אירופה השונות לחזור הביתה לארצם ולביתם. המסלול העיקרי של מסע שורדי השואה בדרכי הבריחה היה מצפון מזרח – הארצות תחת השליטה הסובייטית – לכיוון ארצות הטרנזיט של מרכז אירופה, אוסטריה וגרמניה, ומשם לכיוון דרום מערב, אל איטליה וצרפת, שם חיכו אוניות המעפילים. בדרכם חנו השורדים במחנות עקורים, לפעמים בכמה מחנות שונים בדרך. מחנות העקורים התרכזו בגרמניה ואוסטריה ומעט גם באיטליה, באזורי השליטה של הבריטים והאמריקנים. חלק מהמחנות היו מחנות ריכוז שהוסבו להיות מחנות עקורים, למשל, ברגן בלזן. כ-250,000 פליטים יהודים שהגיעו מברית המועצות, מפולין, מצ'כוסלובקיה, מהונגריה ומרומניה שכנו במחנות הללו וחיו בהם בצפיפות גדולה. המדיניות של הבריטים הייתה להחזיר פליטים יהודים חזרה לארצות המוצא שלהם, גם אם בכוח ובניגוד לרצונם של השורדים.^[17] הבריטים פעלו נגד היהודים גם ביבשה בדרכי הבריחה^[18] וגם בים נגד אוניות

על ידי פולנים בשנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם מעל ל-1,000 איש.^[9]
ילדים בבריחה

ערך מורחב – ילדים בתנועת הבריחה

ילדים יהודים עברו בתקופת המלחמה שנים של סבל נורא: הם איבדו את הוריהם, את בני משפחתם, ביתם, וקהילתם, וחיו בחד מתמיד תוך התמודדות עם אכזריות ושנאה, עם בדידות ורעב, קור ומחלות. רבים נשארו לבדם. מתוך כ-1,300,000 ילדים יהודים שהיו באירופה לפני המלחמה נותרו בחיים כ-150,000.^[10] הטיפול בילדים והעלאתם לארץ דרשו התארגנות מהירה, מתואמת ויעילה. אריה גולדברג (לוי שריד), שליח מקיבוץ יגור הצליח להביא לשיתוף פעולה של כלל הגופים הפועלים, בהם נציגי תנועות הנוער השונות, נציגי המפלגות והגופים הציונים.^[11] הוסכם כי

"יש לאתר את הילדים – הן נשארו לנו כה מעטים מהם – לאסוף אותם, לטפל בהם ולהביאם למקום בטוח לארצם, לארץ ישראל, שם יגלדו פצעייהם ושם יחיו לבטח".

הוקם ארגון "הקואורדינציה הציונית לגאולת ילדים", שמטרתו הייתה לאתר, לחלץ ולפדות ילדים שהוסתרו כנוצרים בזמן המלחמה מהמנזרים או מהמשפחות הנוצריות. הפעילות של איתור ואיסוף הילדים ממסגרות נוצריות הייתה מורכבת וקשה במיוחד.^[12]

הבריחה הקימה בתי ילדים, שהעניקו טיפול שכלל הן את המרכיבים הפיזיים והן את המרכיבים הרגשיים-נפשיים: טיפול רפואי, מזון, כסות ומחסה, כמו גם התמודדות עם פחדים, כעסים, סיוטים וחשש מפני העתיד. צריך היה להקנות הרגלי התנהגות, להתחיל להשלים לימודים שנזנחו במשך שנים דבר ממה שמאפיין ילדות נורמלית לא היה לילדים אלה.

מעל ל-50 בתי ילדים ובהם כ-3,800 ילדים הוקמו על ידי הוועד היהודי. ביולי 1947 רשומים ברשימות "עליית הנוער" של הסוכנות היהודית 36,000 ילדים המועמדים לעלייה. הם היו מרוכזים ב-130 בתי ילדים ונוער ב-13 ארצות ברחבי אירופה. בפולין הקימו תנועות הנוער הציוניות יותר מ-17 קיבוצי הכשרה לנוער גילאי 16–21, על פי דגם קיבוצי ההכשרה מלפני המלחמה.^[13]

את העבודה עם הילדים עשו בעיקר שורדי שואה צעירים שפעלו כמדריכים, ושליחים מהארץ, חיילי הבריגדה, ושליחי המוסד לעלייה ב'. כשאפשר היה יצאו הילדים בדרכי הבריחה, תמיד בקבוצה שהם הכירו ובליווי מדריך או מדריכה שהם הכירו. יחד הם עברו גבולות ועברו מארץ אחד לזו הבאה אחריה. לפעמים נשארו הילדים בבית ילדים בדרך, בעיקר בגרמניה ובאיטליה, מספר חודשים ואף שנים כשהם מחכים לתורם לעלות על אוניות המעפילים. ילדי כל קבוצה עלו לאונייה עם המדריכים,

המעפילים.^[19] מפקדת הבריחה בגרמניה באזור הבריטי הייתה רינה (רגה) גוברין, שורדת שואה שהייתה אחראים על כ-35,000 פליטים שורדי שואה. בין היתר היא הייתה אחראית על מעפילי האוניה [אקסודוס](#), שהובאו לגרמניה לאזור המבורג.

המצב במחנות שבשליטה אמריקאית היה שונה. שם נתן הנשיא טרומן הנחיה לא להחזיר פליטים בניגוד לרצונם. יותר מכך בהנחיתו ועל פי המלצות [דו"ח הריסון](#), הוקמו מחנות נפרדים ליהודים, עניין ששיפר באופן דרמטי את מצבם במחנות. החלק הדרומי של גרמניה היה נתון לשליטה אמריקנית. באזור גדול ביותר זה, היו עשרות מחנות עקורים, במיוחד באזור העיר [מינכן](#). במחנות אלה הייתה פעילות ענפה של שורדי השואה בתחום עזרה הדדית ושיקום, הודות לסיוע ארגונים של [יהדות ארצות הברית](#), כמו [הג'וינט](#), וכן בעזרתם של ארגונים כלליים כמו [נציבות האו"ם לפליטים](#). פעילי [הסוכנות היהודית](#) וה'[הגנה](#)' יכלו לפעול כאן בקלות יחסית. ארגונים יהודיים נוספים דוגמת [הבריגדה היהודית](#) היא "החטיבה היהודית לוחמת" בצבא הבריטי, שהורכבה מאנשי היישוב בארץ ישראל וארגון [אורט](#), הפעילו במחנות תוכניות הכשרה מקצועית ולימודי עברית כדי לעזור לפליטים לשקם את עצמם ולרכוש תעסוקה.

הניצולים התארגנו במסגרות ציבוריות ובעזרת חיילים אמריקאיים הוקם במינכן "[הוועד המרכזי של היהודים המשוחררים](#)" שייצג כ-175,000 פליטים באזור הכיבוש האמריקאי. ועדים נוספים נתארגנו ב'[ברגן-בלז](#)' ובאזורי הכיבוש באוסטריה ובאיטליה. כמו כן נתארגנו במחנות [בתי ספר](#), ישיבות, תיאטרות ו'[תנועות נוער](#)' והוצאו גם [עיתונים](#). גם הפעילות המפלגתית התעוררה מחדש. הבריחה דאגה שבשטחי הכיבוש הסובייטי לא יקלטו שורדים יהודים, בעיקר משום שהתנאים שם היו גרועים וגם משום שהסובייטים סירבו להכיר בכך שמצבם של הפליטים היהודיים שונה ממצב שאר הפליטים.

צבאות בעלות-הברית שהוצבו בגרמניה ובאוסטריה לא ראו את פעילות הבריחה בעין יפה, והמנגנון האדמיניסטרטיבי הבריטי תקף בחריפות את כניסת היהודים לתחומם. למעשה לא היו היהודים [הפליטים](#) היחידים שחתרו ממזרח למערב. חוץ מבני ארצות המזרח שביקשו להימלט מן המדינות שלבשו צביון [קומוניסטי](#) (וביניהם שיעור ניכר של משתפי פעולה עם [הנאצים](#)), הגיעו לגרמניה גם מיליוני תושבים גרמנים שגורשו או נמלטו מארצות המזרח והבלקן. עם זאת, התנגדותו של הצבא ותלונותיו על הקשיים בטיפול בפליטים כוונו בעיקר כלפי היהודים, דבר שהוביל לעימות חמור. עוין במיוחד היה הגנרל האמריקאי [ג'ורג' פטון](#), שעמד בראש המחנה השלישי בבואריה. הוא ראה בפליטים היהודים "תת אדם", סירב לאפשר ליהודים

הבאים להיכנס למחנות ולהקציב להם מנות מזון ולא נרתע מלהורות על גירושם אל מעבר לגבול. בכך התעלם מהפצרותיו של הממונה עליו, הגנרל [אייזנהאואר](#). לפיכך, עוד באוקטובר 1945 הוחלף פטון.

החטיבה היהודית הלוחמת – הבריגדה

[מלחמת העולם השנייה](#) הסתיימה והחיילים שגויסו למלחמה רצו להשתחרר ולחזור הביתה. כך גם המתנדבים מארץ ישראל, שרבים מהם שירתו 3–5 שנים בצבא הבריטי שבחלקן לחמו נגד הצבא הנאצי. 18,760 חיילים מארץ-ישראל נמנו כחיילים בצבא הבריטי יום הניצחון, מהם כ-8,000 באיטליה.^[20]

החטיבה מנתה 5,500 איש, סמל החטיבה היה [מגן דוד](#), ודגלה הדגל הלאומי, כחול לבן. שמה הרשמי היה "החטיבה היהודית הלוחמת" – חי"ל, אך היא כונתה "[הבריגדה היהודית](#)" ובקיצור "הבריגדה". הבריגדה, אליה צורפו יחידות התובלה, הוצבה בעיר טרביזיו, שבצפון איטליה במפגש הגבולות איטליה, יוגוסלביה ואוסטריה. למעשה התגייסה לפעילות למען שורדי השואה.

[משה בייסקי](#), ניצול שואה, לימים שופט בבית המשפט העליון סיפר על המפגש המרגש עם חיילי הבריגדה. הוא מתאר כיצד פתאום נשמעת דפיקה בדלת, ונכנס חייל אנגלי, שלתדהמת כולם התברר שעל שרולו סמל מגן דוד. את ההתרגשות אי אפשר היה לתאר במילים. החוויה של השורדים הייתה שיש לאן ללכת, שיש מטרה וכוון.^[21] המפגש בין החיילים היהודיים, שמגן דוד על שרולם, לבין שורדי השואה היה מרגש וחזק לשני הצדדים. החיילים החלו לפעול למען השורדים עוד לפני שהמוסדות בארץ והג'וינט הגיעו לעזרתם. בהתחלה הם פעלו באופן ספונטני ובהמשך באופן מאורגן. מכוניות החי"ל נסעו בדרכי אירופה, אספו פליטים במחנות העקורים והבריחו אותם מארץ לארץ אל איטליה. הם עזרו לשורדים להתארגן במחנות העקורים, הקימו מחנות של הבריגדה, שכרו וילות איטלקיות ופתחו בהן הכשרות לצעירים ובתי ילדים.^[22] הם יצרו תנועת "חתונות". חיילים "נשאו לאשה" שורדות שואה במחנות בגרמניה, והבנות יכלו לנסוע באופן חוקי אל ארץ ישראל, כנשות חיילים החוזרות לבייתן. ההוראות הצבאיות הבריטיות אסרו על נישואין לנשים בנות ארץ אויב. עניין זה סודר ול"כלות" הכינו "תעודות" מתאימות. במחנות התקיימו כשלושים עד ארבעים חתונות ליום וכ-700 בנות עלו כך, לגאלית, לארץ ישראל.^[23]

שלטונות הצבא הבריטי הבינו מה עושים חיילי הבריגדה וכבר בקיץ 1945 העבירו את החטיבה לארצות השפלה, לבלגיה ולהולנד. המחשבה הייתה כי משם החיילים לא יוכלו לפעול למען השורדים. לא כך היה והבריגדה המשיכה לפעול ביצירות, בנחישות ובאומץ. במאי 1946 החליטו הבריטים על פרוק הבריגדה ושחרור החיילים לארץ. 130 חיילים התנדבו להישאר באירופה

בתום מחזור אימונים הושבעו החניכים מול דגל הלאום והתנ"ך בטקס סודי רב רושם^[29] והתחייבו לנקודות הבאות:

1. ללחום לעליית שארית היהודים באירופה לארץ-ישראל בכל הדרכים והתנאים שיקבעו על-ידי ההסתדרות הציונית העולמית.
2. להגן על חייהם, שלומם וכבודם של אחי היהודים בכל מקום הימצאם ובהתאם להוראות הממונים ומתוך נכונות למלאן בדייקנות וללא היסוס.
3. לשמור על טוהר הנשק, על סודיות הארגון ולהקדיש את חייו למלחמה הציונית-חלוצית למען תיכון עצמאותו המדינית של עם ישראל בארץ ישראל.

בנובמבר 1947 התקיים בפראג הכינוס האירופאי השני של ההגנה בהשתתפות 24 מפקדים. בכינוס נמסר על צמיחתה של שכבת מפקדים מקומית, שאנשיה יוכלו למלא חלק מתפקידיהם של השליחים הארץ-ישראליים. נמסר כי בגרמניה, באוסטריה, בצרפת. בהונגריה ברומניה ישנם 5,990 טוראים מתאמנים ו-902 בסגל פיקוד. כולם רואים עצמם כצבא מילואים להגנה בישראל.^[30] בצרפת התבססה פעילות ההגנה על המשך המחתרת היהודית מתקופת המלחמה, וחבריה הצטרפו כגוף שלם להגנה. הקשר הוקם על ידי דוד שאלתיאל. בנובמבר 1947 הגיע מספר חברי ארגון ההגנה בצרפת ל-1,600 איש.^[31]

פעולות הבריחה בארצות שונות

פעולות הבריחה בברית המועצות

בשנת 1945 נחתם הסכם השני, העיקרי, בין ממשלת ברית המועצות לבין ממשלת פולין בקשר ל**רפטריאציה**, חזרה הביתה, של פולנים שברחו בזמן המלחמה מפולין לברית המועצות, ביניהם גם היהודים.^[32] לפי הסכם זה חזרו לפולין כ-180,000 פליטים יהודים. כבר בראשית פעולות ה"בריחה" בפולין, נתנו הפעילים את הדעת על החשת יציאתם של יהודים משטחי **ברית המועצות** ובשלהי 1944 השכילו עשרות מבין חברי תנועות הנוער הציוניות להגיע ביוזמתם לשטח פולין העממית. בראשית צעדיה הסתפקה התנועה בשיגור שליחים מיוחדים לעידוד חברים ומכרים לעזיבה מיידית של ברית המועצות. הרפטריאנטים, בחוזרם לפולין נתקלו באנטישמיות קשה ורובם יצאו בדרך לארץ ישראל במסגרת תנועת הבריחה. תושבי **ליטא**, **לטביה**, **אסטוניה** ומזרח פולין, אזורים שהפכו לחלק מברית המועצות, לא יכלו לצאת משם מאז סתיו 1945 דאגו במרכז הבריחה בפולין להקמת רשת הבריחה מ**לטביה**, מ**ליטא** ומ**בלארוס**. היציאה משם הייתה לא חוקית מאחר שיהודי ארצות אלה לא נכללו בהסכם הרפטריאציה. בגלל הסכנה הגדולה של היציאה

והמשיכו לפעול במסגרת הבריחה למען שורדי השואה. מאחר שמספר כה גדול של חיילים לא יכלו לערוך בלי שתהיה תגובה חמורה על כך הוכן מבצע "**הכפילים**".^[24] כל אחד מהחיילים שהתנדבו להישאר, אחרי שלוש וארבע שנות היעדרות מהארץ, בחר לו "כפיל" מבין שורדים צעירים, ללא קעקוע של מספר על זרועם. השורדים – הכפילים – קיבלו את זהותם ותעודותיהם של החיילים ועלו ארצה עם שאר הלוחמים שחזרו לביתם, לארץ. ה"מוכפילים" קיבלו זהות של שורדי שואה וכך המשיכו לפעול. סיפוריהם ופעילותם מעוררים השתאות והערכה רבה.

ההגנה באירופה

בתחילת יולי 1946 הזמין **בן-גוריון** את **נחום (קרמר) שדמי** והציע לו לצאת לאירופה ולהקים מעין ארגון **הגנה באירופה** במחנות, כדי להכשיר צעירים שורדים לפעילות צבאית או טרום צבאית מאורגנת.

הנושא הראשון היה הדאגה לביטחונם של הניצולים במהלך נדודיהם בדרכים ובמחנות. השורדים היו עקורים ומוקפים בשונאים. האנטישמיות לא חוסלה עם נפילת הנאצים והשורדים סבלו מהתנכלויות רבות. המשימה הייתה להכשיר שורדים לנושא הביטחון במחנות. למשל, באירוע שקרה במחנה סמוך למינכן נמנע פוגרום בפליטים היהודיים על ידי פליטים פולנים, רק עקב התערבות מהירה של כוחות צבא אמריקניים. המצב בו יהודים תלויים לביטחונם בטוב לבם או בזמינותם של אחרים לא התאים לתפיסות של מפקדי ההגנה.^[25]

הנושא השני היה החשש מפעילות אלימה ולא שקולה מצד הניצולים, עקב רגשי זעם, עלבון או יאוש. המטרה של הקמת ארגון מעין צבאי במחנות הייתה להפנות את הכעס והרצון לנקם לכיוונים מבוקרים, אחראיים וחיוביים, להיות "לוחמים" בארגון צבאי יהודי.^[26]

הנושא השלישי היה הכנת עתודה של צעירים שיהפכו, עם עלייתם ארצה, לכוח לוחם. שדמי נעזר בחיילי הבריגדה, במיוחד ב"כפילים", חיילי הבריגדה שהתנדבו להישאר באירופה. בהמשך יגיעו לאירופה שליחים נוספים של ההגנה כדי לארגן מערכי אימונים מקצועיים ומורכבים יותר.

מטה ההגנה נקבע בפריז, שם התקיימו תנאים נוחים לפעילות מחתרית של התנועה הציונית. עיקר הכשרת של הניצולים, בעיקר צעירים, הייתה אימון קדם צבאי במסווה של פעילות צופים ואגודות ספורט. הם עסקו באימוני ספורט, בתרגילי סדר ויצאו למסעות אתגריים. היו מחנות בהם החניכים התאמנו גם בקפא"פ (קרוב פנים אל פנים), א"א (אימוני שדה) ואימונים בנשק חם.^[27]

תוכנית הלימודים שמה דגש על לימוד עברית, תולדות ישראל וידעת הארץ, כמו גם על חגי ישראל ותולדות היישוב וההגנה.^[28]

של השורדים מפולין. תוך שלושה חודשים עברו כ- 70,000 יהודים, את הגבול לצ'כוסלובקיה במסלול קורדובה-נאחוד.^[35]

בפולין הייתה פעילות ענפה ביותר של אנשי הקואורדינציה באיסוף ילדים מבתי נוצרים, ממנזרים ומן הרחובות. הוקמה תשתית רחבה של בתי ילדים ודרכים להעבירם הלאה אל מחוץ למדינה.

באוגוסט 1945 הגיע לפולין איסר בן צבי, כשליח "המוסד לעלייה ב" של ארגון ההגנה. אחריו הגיעו יוחנן כהן וצבי נצר.^[35]

פעילות הבריחה בצ'כוסלובקיה

בדברי הימים של הבריחה תירשם צ'כוסלובקיה כארץ מעבר ידידותית ואוהדת. המדינה, הנמצאת בהצטלבות דרכים גאוגרפית ופוליטית חשובה, הוותה גשר בין המשטרים הקומוניסטיים במזרח לבין שלטונות הכיבוש במערב, והפכה לארץ מפתח של הגירת היהודים למערב. לאחר פוגרום קיילצה הצטופפו בצד הפולני של הגבול הצ'כי אלפי פליטים. בעקבות פגישה בין נחום גולדברג ושר החוץ הצ'כי יאן מסריק החליטה ממשלת צ'כיה לפתוח את הגבול באופן ליגאלי לפליטים היהודים, והבריחה מצידה התחייבה שהיהודים העוברים בצ'כיה לא ישהו בה יותר מ-48 שעות.^[36] הממשלה העמידה לרשות הבריחה רכבות והקימה מחנה צריפים עבורם בעיר נאחוד. לפי דיווחי הממשלה הצ'כית עברו בצ'כיה בשנת 1946 רבבות ניצולים יהודים מדי חודש. ממשלת צ'כיה סיפקה את הכלים הלוגיסטיים, אך ביצוע המשימה היה כולו על שכמ הבריחה ונתגלה ככרוך בבעיות ארגוניות שלא שוערו מראש. הפעילים "התמחו" בפעילות מחתרטית ולא בטיפול סוציאלי, וכעת היה עליהם לדאוג להמוני הפליטים למזון ולביגוד, לפתור בעיות בריאות ולספק צורכי היגיינה בסיסים. תוך חודש מצליחה הבריחה ליצור עורק מתואם להעברת יהודים לאורך אלפי קילומטרים מהרפובליקות שבדרום רוסיה, דרך פולין לצ'כיה, לגרמניה, לאוסטריה ולאיטליה.

התעוררה בעיה כשאחד הגשרים בנתיב מרכזי של העברת הפליטים התמוטט. פעילי הבריחה חיפשו, ללא הצלחה, דרכים חלופיות. לבסוף נתן אפרים דקל, מפקד הבריחה באירופה באותה עת, הוראה להקים את הגשר מחדש ומאז נקרא הגשר באופן רשמי "גשר אפרים" וכך סומן במפות.

אלחנן גפני היה השליח של המוסד לעלייה ב', מרים פוקס, שורדת, ניהלה את מעבר הגבול הבלתי לגאלי בעיר נאחוד בו עברו עשרות רבבות שורדים. היא הייתה אז בת 17. מנחם שרון, שורד שואה, פעל במעבר הגבול בנאחוד כמתרגם ליוונית.^[37]

פעילות הבריחה ברומניה

בגלל מעמדה הגאופוליטי המיוחד מילאה רומניה תפקיד חשוב בתולדות תנועת הבריחה. במהלך המלחמה רומניה

הלא חוקית מגבולות ברית המועצות, נוהלה פעילות הבריחה בברית המועצות מפולין. אחת הדרכים למעבר לפולין הייתה התחזות כחייל פולני. בסוף מלחמת העולם השנייה נתקבל צוו מטעם נשיאות הסובייט העליון, לפיו זכאי כל חייל בצבא פולין העממית וכן כל פעיל לשחרורה של פולין לקבל אזרחות פולנית. גברים יהודים, פעילי בריחה, יצאו מפולין לבושים במדי צבא פולני ונושאים תעודות מזויפות של אנשי צבא החוזרים להביא את משפחותיהם מאסיה התיכונה.

מרכז הבריחה בפולין הקים את "עדת המזרח", שתפקידה היה לעסוק במעברי הגבול הבלתי לגאליים מברית המועצות לפולין. פרק זה, למרות שלא עברו בו הרבה שורדים, הוא מהדרמטיים והמסוכנים ביותר, פליטים יהודים נורו, נהרגו ונפצעו, נעצרו ונשפטו, חלקם לשנים רבות בגולאגים בסיביר.^[33] בראש הוועדה עמד שליח המוסד צבי נצר, (אחדות עבודה) ועמו דוד מלר, שלמה מן (השומר הצעיר), יהודה קופילביץ' (בית"ר) ואליעזר רובינשטיין (השומר הדתי). הוועדה היא ביטוי ברור לתפיסה של איחוד ופעילות למען עם ישראל כולו.

• מרכזי הפעולות היו הערים וילנה ולבוב.

בפברואר 1946 נתפסו ונעצרו מספר פעילים בגבול ברית המועצות-פולין, כשבידיהם תעודות וחותמות סובייטיות מזויפות, דולרים ורשימת כתובות. הם נשפטו ונידונו למאסר של 10 עד 5 שנים. מעגל המאסרים התרחב ונצר הורה לשמואל יפה (מולקה) וליעקב ינאי (יאקה), הפעילים המרכזיים של הבריחה בוילנה, להפסיק את פעילות ולהגיע לפולין. על הרכבת לפולין הם נעצרו ונשפטו ל-20 שנה בסיביר. מולקה לא שרד ומת בגולאג. יאקה, שוחרר אחרי 10 שנים והגיע ישראל בשנת 1957, במסגרת פעילות "נתיב". דוד פומרנץ שנשפט ל-10 שנים מת במחנות בגולאג. פעילות ה"בריחה" בברית המועצות הופסקה.

פעולות הבריחה בפולין

בפולין עברו הפליטים שורדים רבים, יותר מבכל ארץ אחרת. לפיכך, סיפור תנועת הבריחה הוא ברובו סיפור הבריחה מפולין. בחודשי החורף והאביב של 1945–1946 הוכנו והוכשרו לאורך הגבולות הדרומיים והמערביים עשרות דרכי מעבר ו"נקודות" כדי שישמשו להכנת קבוצות היוצאים לדרך.

עם סיום המלחמה בסתיו 1945 לא עלה מספר היהודים בפולין על 70,000. לאחר הסכם הרפטריאציה בקיץ 1946 הגיעו לפולין מברית המועצות כ-170,000 יהודים נוספים. האנטישמיות, במיוחד לאחר פוגרום קילצה, גורמת לזרם היוצאים מפולין להפוך לשיטפון. התחילה פעילות מואצת של הבריחה. פרשת הבריחה אחרי פוגרום קילצה^[34] שעיקרה עצימת עין של השלטון ליציאה

ובצעדות מוות 600,000 מתוך 800,000 יהודי הונגריה.^[41]

בתום המלחמה נדמה היה שרוב היהודים שנשארו בחיים הזדהו עם השאיפה הציונית להקמת מולדת לעם היהודי, אך ממדי העזיבה באמצעות הבריחה לא תאמו את הציפיות לעזיבה המונית. בגלל מיקומה הגאוגרפי של הונגריה אפשר היה לפרוץ נתיבי בריחה לכל הכיוונים. עם השחרור החלו להגיע להונגריה קבוצות גדולות של יהודים מפולין, מאוקראינה ומצ'קוסלובקיה. בהמשך הועברו פליטים רבים לרומניה ואחר-כך לכיוון מערב לאוסטריה. הבריחה בהונגריה כללה איש נקודות ריכוז, לוויה משאיות ורכבות, והובלה של קבוצות בהליכה ברגל במעברי הגבול. לפי רשימותיו של שליח הבריחה עברו בהונגריה כ-65,000 יהודים, כולל יהודים הונגרים, במהלך השנים 1945–1946.^[42]

הונגריה הייתה ארץ מעבר חשובה בין המזרח למערב ואנשי הבריחה בה, בעיקר בוגרי תנועות הנוער הציוני, תרמו רבות לפעילות זו באומץ, בנחישות ובתחבולות. שליח המוסד לעלייה ב' היה יצחק איילון.

פעילות הבריחה באוסטריה

אוסטריה וגרמניה היו ארצות המעבר של הבריחה, בשנים 1945–1948 עברו דרך אוסטריה קרוב ל-180,000 ניצולים יהודים מברית המועצות, פולין, רומניה, הונגריה וצ'כוסלובקיה, במחנות העקורים בדרכם לנמלי העלייה באיטליה ובצרפת.^[43] ראשונים להגיע אל השורדים היו חיילי הבריגדה היהודית, שהצליחו להעביר שורדים רבים לאיטליה. בהמשך הבריטים, שגילו פעילות זו, הוציאו את חיילי הבריגדה מאוסטריה וסגרו את הגבול האיטלקי.

הזרימה הגדולה של פליטים-שורדים דרך וינה חייבה הקמת מסגרת רשמית לקשר עם שלטונות הכיבוש. הוקמה "הוועדה הבינלאומית לעזרה לפליטים יהודים", C.A.J.R - Committee for Assistance to Jewish Refugees^[44] למעשה הארגון היה המצאה של הבריחה, לכאורה השותפים בו היו נציגים של הפליטים, של הממשלה האוסטרית, של הצלב האדום. היו לו אפילו מדים. מטרת הארגון, בהתאם לתקנון, הייתה טיפול בפליטים יהודיים. למעשה פעלה הוועדה, כמובן, בהתאם להוראות פעילי הבריחה.^[45] מחנה העקורים העיקרי של הפליטים היה בווינה בבית החולים ע"ש רוטשילד, שהועמד לרשות הוועדה על-ידי שלטונות הצבא האמריקאי. רוב הזמן היה מלא המחנה מעבר לגדותיו והיו תקופות שמחנה שהוכן עבור 1,000 איש הכיל 8,000 שורדים.^[46] ב-1947 הגיע לווינה זרם גדול של בורחים מרומניה. המחנות בווינה היו גדושים ותנועת הבריחה פעלה להעביר את השורדים לאזור זלצבורג, למחנות בזלצבורג עצמה ובסאלפלדן וגנאדנוואלד, קרוב למעברי הגבול לאיטליה. חלק מהשורדים הועברו, למרות הקשיים

הייתה לארץ מעבר עיקרית לפליטים יהודיים שברחו מארצות הכיבוש. רומניה, השוכנת לחוף הים השחור, יכלה לשמש שער יציאה לארץ ישראל. ב-1944 יצאו מרומניה לארץ דרך קושטא (איסטנבול) שמונה אוניות מעפילים.^[38]

בתקופה השנייה של הבריחה, באוגוסט 1944, התרחשה ברומניה הפיכה אנטי-נאצית שהעבירה אותה למחנה בעלות הברית. הגופים הציוניים וארגונים יהודיים אחרים יצאו מן המחותרת והחלו בפעילות מסועפת. לצנחנים שהגיעו לרומניה בזמן המלחמה הצטרפו כבר בשלהי 1944 שליחים נוספים מהארץ. בוקרשט הוקמה "ברית הארגונים החלוציים" והחלה פעילות אינטנסיבית להקמת מסגרות מעבר והכשרת בתי ילדים לקראת עלייה. ברומניה היו כ-80,000 יהודים. מצבם הכלכלי היה קשה מאוד, על גבול הרעב. הממשלה הרומנית הבינה שאת זרם הפליטים היהודים שרוצים לעזוב את הארץ קשה לעצור. אחרי מגעים עם שליחים מן הארץ קיבלה הממשלה הרומנית החלטה לשתף פעולה עם הבריחה, שתאפשר ליהודים – וליהודים בלבד – לצאת מרומניה. הבריחה מרומניה כונתה בשם "בריחת הרעב" כי המצב הכלכלי בה היה קשה ממש, גם בהשוואה לשאר ארצות אירופה, שגם בהן היה קשה.^[39] בשלב הזה, בדרכי היבשה הוציאה הבריחה מרומניה כ-30,000 יהודים דרך יוגוסלביה והונגריה לאוסטריה, ארץ המעבר. בשלב השלישי, נסגר הגבול מערבה והבריחה החלה לצאת דרך הים. כך יצאו מרומניה (דרך נמל בורגס בולגריה) כ-20 אלף שורדים, בארבע אוניות, מהם 15 אלף מעפילים בשתי האוניות הגדולות שנקראו ה"פאנים".^[40] ליציאת אוניות אלה קדמה עבודה יצירתית, נועזת ונחושה של פעילי הבריחה מול ממשלות רומניה, בולגריה וטורקיה, מול הנהלות הנמלים של ארצות אלה ומשטרת הגבולות של רומניה ושל בולגריה. שליחי המוסד לעלייה ב' היו משה אגמי, זאב-וניה הדרי (שישב בטורקיה) ושייקה דן.

מרומניה יצאה מספר פעמים רכבת שמטרתה הייתה להחזיר רומנים לארצם. על הרכבת פיקד יעקב שמטור, שניצל, ביוזמה וביצירתיות, את ההזדמנות להציל יהודים. הרכבת נקראה על שמו רכבת שמטור.

פעילות הבריחה בהונגריה

לרעיון הלאומי-ציוני היו רק חסידים מעטים בקרב יהודי הונגריה, למרות שבה צמחו שני ענקי הציונות המודרנית הרצל ומנדאו. לפני המלחמה עמדו בראש הקהילות יהודים עשירים בעלי מגמה אנטי ציונית ואליהם הצטרפו רוב הרבנים. תגובת המוסדות היהודים לשמועות ולמידע על המתרחש בפולין הייתה "אצלנו זה לא יקרה", אך המכה, כשהגיעה, הייתה אכזרית ביותר. בשנה האחרונה למלחמה נרצחו במחנות ריכוז, בגטאות

ברגן-בלזן. הבריטים הקשו מאוד על כניסת יהודים לברלין וסמו את העברתם של השורדים לאזור האמריקאי, בתחילה השורדים אף היו במחנות סגורים בגדר תיל והבריטים אף החזירו שורדים, בניגוד לרצונם ובכוח, אל הארץ ממנה הגיעו.^[51] בראש מרכז הבריחה באזור הבריטי בגרמניה עמדה רגה (רינה) גוברין, שורדת שואה, בוגרת מחנות ריכוז וצעדת מוות, מפולין.

אחד המבצע המרשימים היה העברת 5,000 שורדים^[52] מגרמניה לצרפת, שהיו מיועדים לפליג באוניה אקסודוס. ביוני 1947 עברו הפליטים את הגבול חלקם עם ניירות מזויפים, שבחלקם השתמשו יותר מפעם אחת אחרי שהנירות הועברו הלך וחזור. חלקם בשירות של מכונות משא, 30–40 מכונות בשיירה, בתור ציוד מכוסה בברזנט וחלקם ברכבות. מבצע העברת שורדים ל'אקסודוס' היה כולו לא לגאלי, חשאי וערך כשבוע בלבד. סיפור משעשע על משלחת הסוכנות היהודית שעזרה לבריחה ואף העמידה לרשותה כ-18 משאיות, שנרשמו על שם הסוכנות, ששהייתה גוף רשמי. לימים יקבלו משאיות אלה את המספר 29.11.47 – יום החלטת האו"ם על הקמת המדינה. בגרמניה היה מספר גדול של בתי ילדים שהגיעו בדרכי הבריחה ושהיו בבתי הילדים שם טיפלו בהם במסירות ובאהבה עד שיגיע תורם לעלות על אוניות המעפילים.

פעילות הבריחה באיטליה

באופן כללי הושיט העם האיטלקי את עזרתו ליהודים בזמן המלחמה ואף לאחריה, ולאחר המלחמה שרדו כ-36,000 מתוך כ-45,000 יהודי איטליה. פעולות ההצלה של הבריחה היו בעיקרן הברחת יהודים מארצות שכנות לתוך איטליה והטיפול בהם עד להגעתם למחנות לקראת העלייה לאוניות המעפילים. האחריות על מחנות אלה והכנת השורדים לעלייה לאוניות הייתה של תנועת ההעפלה. פעילות זו קיבלה עזרה מוסרית ומעשית מצד רובו של העם האיטלקי. הסיוע התבטא בהעברת מידע על תנועות הצבא הבריטי בגבולות, בהלנת פליטים, שעברו במעברי האלפים בדרכים קשות, ובהסתרתם מפני האנגלים במידת הצורך.^[54]

דרך הבריחה אל איטליה הייתה לא קלה. ההליכה רגלית מיגעת במעברי האלפים בשלג דרשה מפעילי הבריחה, בנוסף לכושר גופני, תבונה ויצירתיות. המעברים היו ברובם בסביבות מעבר הברנר שליד העירה מורנו ומעבר הקרימל שליד העירה סאלפלדן. רוב העוברים בטרנספורטים היו חסרי תעודות, או בעלי תעודות מתוצרת עצמית. בכנס הבריחה שהתקיים בינואר 1946 נמסרו מספרים אלה: במודנה היו 4,000 פליטים, במסטרה, ליד ונציה – 2,000 פליטים, במחנה בסנטה מריה שהו 5,000 פליטים. בצפון נמצאו כ-10,000 פליטים, שהועברו בהמשך לדרום. בהכשרות – כ-2,000

שהערים הצבא האמריקאי, לאזור השליטה האמריקאי בגרמניה. שלטונות הצבא האמריקאי, שהופתעו מזרם הפליטים הגדול, ניסו מספר פעמים לסגור את כניסת השורדים לאוסטריה, אך מפקדי הבריחה התחייבו להוציא מאוסטריה את רובם וגבולות הכניסה לאוסטריה נפתחו מחדש. בקיץ 1946 בגבול הצרפתי העבירו אנשי הבריחה במשאיות לאיטליה, דרך האזור השליטה הצרפתי. לפעמים הם לבשו מדים של הבריגדה היהודית, היו מצוידים בתעודות מזויפות של אונרר"א ובחותמות מזויפות של הצבא האמריקאי. ליצירתיות לא היה גבול. לאחר חודשים של הברחות ללא בעיות, החליטו הצרפתים למנוע כניסה של אנשי בריחה לאזור שליטתם. הבריחה ניסתה לפרוץ את הגבול בדרכים שונות, משאיות מכוסות ברזנטים כשהפליטים הם "סחורה", רכבות משא בהם פליטים בתוך קרון סגור, הליכה ברגל – ללא הועיל הצרפתים סגרו את הגבול באופן כמעט הרמטי.^[47] פרשת ה-500 נועדה לפתוח את הגבול הצרפתי ולאפשר המשך העברת שורדים-פליטים בדרך זו.^[48] המבצע אכן הצליח. הבריחה דרך אוסטריה נמשכת עד 1949 ונעשה מאמץ רב להוציא קבוצות של תנועות הנוער הציוניות מארצות מזרח אירופה בטרם ירד מסך הברזל. עם הקמת המדינה התרוקנו המחנות כששערי מדינת ישראל נפתחו לעולים באופן חוקי.^[49]

בראש הבריחה באוסטריה עמד אשר בן נתן (ארתור), שליח המוסד לעלייה ב'.^[53] את המחנה בגנאדנוואלד ניהל סמי הלוי, איש הבריגדה שנשאר באירופה אחרי פרוקה ואת אזור זלצבורג ניהל אבא גפן, שורד שואה שהגיע בדרכי הבריחה מליטא.

פעילות הבריחה בגרמניה

גרמניה הפכה למקום ריכוז עיקרי של פליטים יהודיים. בסוף 1947 הגיע מספרם ל-250,000, רובם באזור האמריקאי^[50] וברלין שימשה נקודת בריחה מרכזית של פעילות הבריחה. הפליטים הגיעו לגרמניה מאוסטריה ומצ'כיה. בגרמניה היו מחנות עקורים רבים כולל בתי ילדים ובתי חולים לפליטים היהודיים. ואחד מתפקידיה העיקריים של הבריחה היה הברחת השורדים להמשך הדרך לארץ לאיטליה ולצרפת. המעבר לצרפת נעשה בעיקר דרך בלגיה, באמצעות אשרות מעבר בלגיות.^[50] פעמים רבות מצליחה הבריחה להשתמש באותה אשרה מספר פעמים במעברי גבול שונים. למשל, כאשר קבוצה עברה עם אשרת מעבר קבוצתית, בה היו רשומים שמות חברי הקבוצה, המזויפים, כמובן, שוטר הגבול, שקיבל סיגירות אמריקאיות או בקבוק וודקה, לא חתם על הרשימה ואפשר היה להשתמש בה שוב, ממעבר גבול אחר.

באזור השליטה של הבריטים מצב השורדים היה קשה. עם תום המלחמה היו באזור הבריטי של גרמניה כ-30,000 יהודים במחנות עקורים, בעיקר במחנה העקורים

נערים ונערות וילדים נוספים טופלו בבתי ילדים לפעוטים שהיו באיטליה עם השחרור, או הוברחו אליה על יד הבריחה.^[55]

פעילות הבריחה בצרפת

מחנה במרסיי, 1946

פעולות הצלה משמעותיות בצרפת בוצעו על-ידי פעילי התנועה הציונית בשנות המלחמה בתנאי מחתרת ותוך סיכון מתמיד. המחתרת היהודית, [Armee Juive](#), הייתה בקשר עם המחתרת הצרפתית.^[56] לאחר המלחמה נהגה [צרפת](#) כלפי היהודים. הבריטים פנו אל הצרפתים פעמים רבות בדרישה לא להרשות לבריחה ולהעפלה לנהל בה פעילות, אך הצרפתים לא שעו לפניית אלה והתחמקו מהן בדרכים דיפלומטיות. [ממשלת צרפת](#) התעלמה מאלפי הפליטים שהסתננו לגבולותיה כמעט מדי יום מגרמניה, אוסטריה וארצות אחרות, איפשרה את כניסתם של כ-20,000 פליטים שהיו מיועדים לעלות על אוניות המעפילים. היא הרשתה ל-14 אוניות מעפילים להפליג מחופיה.

צרפת העניקה מדי פעם בפעם כמה מאות ויזות לילדים יהודיים, כך שיוכלו לשהות בה מספר שנים. היא אף נתנה ויזות לניצולים מפולין.^[57] יחסם האנושי של הצרפתים התגלה שוב כאשר מגורשי האוניה "יציאת אירופה" (אקסודוס) הגיעו בשלוש משחתות בריטיות לנמל [בדרום צרפת](#), הצרפתים לא נענו לבקשת הבריטים להוריד את הפליטים מהאוניה בכוח, למרות הלחץ הבריטי הכבד.^[58] בצרפת התקיימה פעילות ענפה של [ההגנה באירופה](#) שהתבססה על המשך המחתרת היהודית הצרפתית מתקופת המלחמה. [דוד שאלתיאל](#) הקים קשר עם המחתרת היהודית כבר בפברואר 1945 וחבריה הצטרפו להגנה באירופה כגוף אחד שלם. נעשתה עבודה אינטנסיבית עם בני נוער במחנות במרסיי, לקראת העלייה, והוקם בית-ספר לאימוני ההגנה סמוך לעיר ליון. בנובמבר 1947 הגיע מספר חניכי ההגנה בצרפת ל-1,000.

ההעפלה

ערך מורחב – [העפלה](#)

תנועת הבריחה, שהיא פרק העלייה ביבשה ותנועת ההעפלה שהיא פרק העלייה בים, מהוות פרק מפואר בתולדות ההיסטוריה המודרנית של עם ישראל. זהו פרק של אומץ ויזמה ותחבולות ואהבת המולדת. זהו פרק שמספר את סיפור החזרה לחיים של שורדי השואה ומסעם לארץ ישראל. שתי התנועות קשורות זו בזו ובלי התנועה האחת לא הייתה יכולה להתקיים התנועה האחרת. השורדים לא היו יוצאים למסע אל חופי הים התיכון אם לא היו מחכות שם אוניות המעפילים, והאוניות לא היו מחכות בנמלי איטליה וצרפת אם לא היו מגיעים לשם שורדי השואה.

פעילות ההעפלה כללה את רכישת האוניות, בעיקר בארצות הברית, באיטליה וברומניה, והכשרתן לשאת את המעפילים. פעילי ההעפלה ניהלו את המחנות בהם חיו הפליטים לעלות אל האוניות. הם הדריכו את הפליטים לקראת העלייה לאוניה ולקראת המסע והמפגש האפשרי עם האוניות הבריטיות. עיקר הפעילות הייתה השטת האוניות אל ארץ ישראל. פעילות זו נשאו על גבם אנשי [הפלי"ם](#), פלוגות הים של הפלמ"ח ואתם [הגדעונים](#).

הבריחה וההעפלה היו תנועות חשאיות, לא לגאליות, ללא ישות מדינית שעמדה מאחורי פעילותן. [הספר הלבן](#) הבריטי לא איפשר ליהודים להיכנס לגבולות הארץ באופן חוקי, מלבד למכסה קטנה ביותר של מקבלי סרטיפיקטים. הבריטים נלחמו בתנועות אלה ביבשה ובים. הם הבינו שכל פליט יהודי בדרכי הבריחה באירופה הוא מעפיל פוטנציאלי והם ניסו לעצור את הפליטים במסעם לארץ כבר באירופה, תוך לחץ על הממשלות לא לאפשר ליהודים לצאת מגבולן. הבריטים נלחמו באוניות המעפילים בים והצליחו לעצור את רובן, עם הגעתן למים הטריטוריאליים של פלשתינה-א"י. רוב אוניות המעפילים אכן נתפשו, חלק מהמעפילים הועברו למחנה המעצר בעתלית, וברובם הועברו, באוניות גירוש, לקפריסין למחנות מעצר. מחנות המעצר בקפריסין נסגרו רק בשנת 1949.

ההיבט המדיני של הבריחה וסיומה

ככל שחלף הזמן התברר כי הבריחה חרגה מעבר למתכונתה המקורית. תנועתם הבלתי פוסקת של מאות אלפי [ניצולי השואה](#) לכיוון מרכז אירופה ודרומה והתקבצותם במחנות עקורים, יצרה בעיה בינלאומית. מחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה עלו על גדושתם. כ-250,000 פליטים המתו בתנאים קשים שנתיים אחרי המלחמה עלו תמונות קשות שהעולם התקשה לשאתן. בן-גוריון הכריז כי הפתרון לפליטים היהודיים במחנות ובדרכים הוא אחד – לאפשר להם לחיות במדינה משלהם. ושאין להם עתיד אלא בארץ ישראל.^[59]

טענת הממשלה הבריטית, שאירופה היא שיצרה את בעיית העקורים היהודיים ולפיכך עליה למצוא לבעיה פתרון בגבולותיה, לא התקבלה. בעקבות דו"ח הריסון

- איכנולד, י. (1989). **בדרכים ובגבולות**. תל אביב: מורשת
 - **יהודה באואר** (1970). **הבריחה**. תל אביב: **ספריית הפועלים**
 - גפן, א. (1961). **פורצי המחסומים**. תל אביב: יסוד
 - דקל, א. (1958). **בנתיבי הבריחה**. א', ב'. צה"ל: **מערכות**
 - דרור, צ. (1988). **בנתיבי הצלה**. תל אביב: **הקיבוץ המאוחד**
 - כהן, י. (1995). **עוברים כל גבול: הבריחה**. תל אביב: **זמורה בית**
 - **לזר ליטאי, ח.** (1986). **פרקי בריחה**. תל אביב: **בית ז'בוטינסקי**
 - קלס, ש. (1994). **בדרך לא סלולה**. ירושלים: **האוניברסיטה העברית**
 - קמחי, ג' (1955). **דרכי סתר: נדידת עם בניגוד לחוק**. תל אביב: מורשת
 - לוי אריה שריד (1997). **במבחן הענות והפדות: התנועות החלוציות בפולין בשואה ולאחריה 1939–1949**, הוצאת **מורשת בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'**.
 - אשר בן נתן, דוד שיף (עורכים) (1998). **הבריחה – תנועת הבריחה מאירופה לארץ ישראל 1945–1948**. **משרד הביטחון – ההוצאה לאור**.
 - מירי נהרי, (2023) **הבריחה הביתה**, הוצאת עמותת מורשת הבריחה.
 - רוני קריצ'מן (דקל) ומירי נהרי (נצר), (2020) **אלבום הבריחה, יציאת אירופה 1944–1949**, תל אביב, הוצאת **מורשת הבריחה**
 - חנה ויס ומירי נהרי, (2021), **בנתיבי הבריחה – מעברי האלפים ברגל**, הוצאת מורשת הבריחה.
 - אהרון חוטר ישי, (1999), **הבריגדה ושארית הפליטה**, אגוד החיילים המשוחררים, תל אביב.
 - חיים גורי, (2015), **חותם הזיכרון**, מוסד ביאליק, הקיבוץ המאוחד, עמ' 3–17
 - מירי נהרי, לעזור לאחי אני בא, **סגולה – מגזין ישראלי להיסטוריה**, מרץ 2023, עמ' 48–59
- קישורים חיצוניים**
- **אתר עמותת מורשת הבריחה** – עמותת שמטרתה לתעד, לשמר, להציג ולהנחיל את מורשת תנועת הבריחה
 - **הבריחה - מסעם של ניצולי השואה לקראת חיים חדשים**, באתר בית הספר המרכזי להוראת השואה, יד ושם
 - **הבריחה**, סרט העוקב אחר הפליטים בדרכם לאיטליה, באתר **ארכיון שפילברג**
- שביקר המחנות העקורים כשליח של הנשיא טרומן והמליץ, בין השאר, על העלאת 100,000 עקורים יהודים לארץ ישראל מייד, הקים בוין את **הוועדה האנגלו-אמריקנית** (1946). בין תפקידיה היה עליה להמליץ על פתרון לפליטים היהודים באירופה. אחת מהמסקנות של הוועדה הייתה כי רובם של היהודים מאמין כי ישראל היא המקום היחיד בו יוכלו לבנות חיים חדשים, וההמלצה הייתה לאפשר להם לחזור לארץ אבותיהם.^[60]
- ועדת אונסקו"פ** (1947) שהוקמה על ידי האו"ם והורכבה ממדינות שאין להן קשר לנושא, ביקרה גם היא במחנות העקורים בגרמניה. חברי הוועדה התרשמו שיש לאפשר לשרידי השואה לעלות לארץ ישראל והמליצו לאו"ם על חלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות. הבריחה היוותה, אם כן, גורם לחץ על דעת הקהל העולמית להצביע בעד הקמת מדינה יהודית. לדעת **יהודה באואר** הבריחה הייתה אחד הגורמים העיקריים שהכריעו לטובת הקמת מדינת ישראל.
- משמעותה הציונית ההיסטורית של הבריחה הייתה התהוות של כוח לוחץ אשר לא נתן לעולם לפסוח על תביעת היהודים לחיים. (ח. הופמן) בשעה של משבר בארץ ישראל, בעת שהישוב בכוחותיו הדלים ניצב מול סכנה קיומית, קם לו צבא מילואים איתן בגולה, מאות אלפים שלא הסתפקו בהפגנות ובמתן תרומות כסף, אלא היו מוכנים להקריב את חייהם ולהשתתף במאבק על הקמתה של המדינה.
- שבט יהודי שלם עמד הכן לעלייה ולהעפלה ארצה.^[61]
- הכרזת העצמאות** של **מדינת ישראל** במאי 1948 סייעה את **המנדט הבריטי** על ארץ ישראל ואפשרה את הקמתו של **בית לאומי לעם היהודי**. תושבי מחנות העקורים עלו לישראל **בעלייה ההמונית** ומקצתם למדינות אחרות. באותה שנה מונה **מאיר ספייר** למפקד האחרון של ארגון הבריחה והמוסד לעלייה ב' ולקראת סופה של השנה הסתיימה, רשמית, תנועת הבריחה. חלק מהיהודים שנשארו במזרח אירופה עלו במשך השנים לישראל במסגרת **העליות השונות** לאחר הקמת המדינה.
- ראו גם**
- **הממשלה הבריטית נגד תנועת הבריחה**
 - **נשים בתנועת הבריחה**
 - **צבי נצר**
 - **אשר בן נתן**
 - **אפרים דקל**
 - **אמא, כבר מותר לבכות?**
 - **מרדכי סורקיס**
 - **שאל אביגור**
- לקריאה נוספת**
- **אבראל, א.** (1976). **פתחו שערים**. תל אביב: **ספריית מעריב**

12. אפרים דקל, שרידי חרב, משרד הביטחון, 1963, עמ' פרק ה"קואורדינציה" לגאולת ילדים. 77-73
13. אפרים דקל, שרידי חרב, מערכות, 1963, עמ' 16
14. יוחנן כהן, עוברים כל גבול, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 62
15. יוחנן כהן, עוברים כל גבול, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 212-213
16. החזרה לחיים במחנות העקורים, 1945-1956, באתר www.yadvashem.org
17. יהודה באואר, הבריחה, מורשת וספרית הפועלים, 1970, עמ' 85
18. Steven Wagner, British Intelligence and the 'Fifth' Occupying Power: The Secret Struggle to Prevent Jewish Illegal Immigration to Palestine, Intelligence and National Security 29, 2014-09-03, 698-
[doi: 10.1080/02684527.2013.846730](https://doi.org/10.1080/02684527.2013.846730)
19. אביבה חלמיש, אקסודוס, הסיפור האמיתי, עם עובד, 1990, עמ' פרק שביעי. הקרב, 75-96
20. יהודה סלוצקי, תולדות ההגנה, עם עובד, 1973, עמ' 997
21. עורכת דניאלה די נור, המפגש, הארכיון לתולדות ההגנה, עמ' 27
22. אהרון חוטר ישי, הבריגדה ושארית הפליטה, אגוד החיילים המשוחררים בישראל, 1999, עמ' 249-264, פרק הבריחה
23. אפרים דקל, בנתיבי הבריחה, מערכות, 1958, עמ' 428
24. כרמי פתאל, עורך, הכפילים, תל אביב: הוצאת איגוד החיילים המשוחררים בישראל, 1990, עמ' הספר כולו
25. יהודה סלוצקי, ספר תולדות ההגנה, עם עובד, 1973, עמ' 1070
26. יהודה סלוצקי, ספר תולדות ההגנה, עם עובד, 1973, עמ' 1069-1070
27. משה יפהר, פלוגות הפלמ"ח באיטליה, המרכז לתולדות כוח המגן ע"ש ישראל גלילי ואיגוד החיילים המשוחררים בישראל, עמ' 65
28. משה יפהר, עורך, פלוגות הפלמ"ח באיטליה, המרכז לתולדות כוח המגן-ההגנה ע"ש גלילי ואיגוד החיילים המשוחררים בישראל, 1993, עמ' 61-63
29. משה יפהר, עורך, פלוגות הפלמ"ח באיטליה, מרכז לתולדות כוח מגן-ההגנה ע"ש ישראל גלילי

- אל תפחידונו או הבלתי ליגאליים, דוקודרמה המציגה את מסעם של מעפילים ארצה, באתר ארכיון שפילברג
- אריאל שנבל, הזקן בן ה-104 שהציל מאה אלף איש – ונעלם, בעיתון מקור ראשון, 26 בינואר 2018
- על פליטים שהגיעו לאיטליה לאחר השואה בעזרת הבריחה, באתר יד ושם
- הבריחה הבייתה, סרט על תנועות הבריחה וההעפלה, העוקב אחר סיפורם האישי של 3 גברים בני משפחה אחת.
- מירי נהרי, ההגנה בתנועות הבריחה - אימונים צבאים של שורדי השואה, בין המערכות, 8 באפריל 2021
- מירי נהרי, שליחי המוסד לעליה ב' בתנועות "הבריחה", מבט מל"מ, 93, פברואר 2023, עמ' 48
- אפרכסת - אמיר אורן מארח את מירי נהרי, ראיון באתר יוטיוב עם בתו של צבי נצר הבריחה, באתר ההעפלה והרכש
- 'טרסה' (tarasa)-סיפורים ועדויות של שליחים, פעילים ושורדים בדרכי הבריחה

הערות שוליים

1. אפרים דקל, בנתיבי הבריחה, ישראל: הוצאת מערכות, 1958, עמ' 16
2. חיים לזר, בית"ר בשארית הפליטה, ישראל: מוזיאון הלוחמים הפרטיזנים – מכון ז'בוטינסקי, 1997, עמ' 7
3. שלמה קלס, בדרך לא סלולה, תולדות הבריחה, 1944-1948, מורשת, 1994, עמ' 30-36
4. אפרים דקל, בנתיבי הבריחה, מערכות, 1958, עמ' 23-25
5. יהודה באואר, הבריחה, מורשת-בית העדות ע"ש מורדעי אנילביץ' וספרית הפועלים, 33-34
6. צביקה דרור, בנתיבי הצלה, הקיבוץ המאוחד, 1988
7. יוחנן כהן, עוברים כל גבול, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' פרק שישי, שורשי האנטישמיות בפולין, 156-158
8. יהודה סלוצקי, תולדות ההגנה, תל אביב: עם עובד, 1973, עמ' 1016, 1046
9. יהודה סלוצקי, תולדות ההגנה, תל אביב: עם עובד, 1973, עמ' 1015
10. אפרים דקל, שרידי חרב, משרד הביטחון, 1963, עמ' 12
11. יוחנן כהן, עוברים כל גבול, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 238

- ואיגוד החיילים המשוחררים בישראל, 1993, עמ' 69–71
30. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1083–1084
31. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1081
32. יוחנן כהן, **בין גבולות בין הרים**, זמורה-ביתן, 1995, עמ' 119
33. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, זמורה ביתן ומשואה, 1995, עמ' 222–228
34. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, ביתן-זמורה ומשואה, 1995, עמ' 337
35. בן נתן, אשר, שיף, דוד. (1998). **אלבום הבריחה: תנועת הבריחה מאירופה לארץ ישראל 1945–1948**. עמ' 34
36. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הבטחון, 1998, עמ' 48
37. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הבטחון, 1998, עמ' 46
38. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 59
39. אבא גפן, **פורצי המחסומים**, יסוד, 256
40. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, 1998, עמ' 63
41. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, 1998, עמ' 67
42. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, 1998, עמ' 71
43. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, 1998, עמ' 75
44. אבא גפן, **פורצי המחסומים**, תל-אביב: יסוד, 1961, עמ' 139
45. אבא גפן, **פורצי המחסומים**, יסוד, 1961, עמ' 133–139
46. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הבטחון, 1998, עמ' 77
47. אשר בן נתן, **החוצפה לחיות**, משרד הביטחון, 2002, עמ' 45–46
48. אבא גפן, **פורצי המחסומים**, יסוד, 1961, עמ' 221–225
49. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הבטחון, 1998, עמ' 81
50. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 92
51. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1098, עמ' 92
52. בארתור בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 93
53. אשר בן נתן, **החוצפה לחיות**, פרקי חיים, משרד הביטחון, 2002, עמ' 21–73
54. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 107
55. אשר בן נתן ודוד שיף, **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 111
56. אפרים דקל, **בנתיבי הבריחה**, מערכות, 1958, עמ' 284
57. אפרים דקל, **בנתיבי הבריחה**, מערכות, 1958, עמ' 289–290
58. אפרים דקל, **בנתיבי הבריחה**, מערכות, 1958, עמ' 289
59. יהודה סלוצקי, **תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1041
60. יהודה סלוצקי, **תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1065
61. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1066

קטגוריות:

- [הבריחה](#)
- [ההעפלה](#)
- [ניצולי השואה באירופה לאחר השואה](#)
- [ארגונים ציוניים](#)
- [ההגנה](#)
- [הבריגדה היהודית](#)
- [מחנות עקורים](#)
- [פעילי המוסד לעליה ב'](#)
- [משברי מהגרים](#)
- ערכים קשורים
- [מחנות העקורים מחנות שהקימו בעלות הברית המערביות באזורים בהם שלטו בגרמניה, אוסטריה ואיטליה לאחר השואה](#)
- [נשים בתנועת הבריחה](#)
- [פרשת ה-500](#)

המוסד לעלייה ב'

המסמך להלן עובד ונערך על ידי ארי ליפנסקי ב-22.10.2025
על בסיס הערך על תנועת הבריחה בויקיפדיה בעברית אשר
עובד לאחרונה ב-01.07.2025.

תחילת הפעילות ועד מלחמת העולם השנייה למרות שבאופן רשמי "המוסד לעלייה ב'" (בהמשך המוסד) נוסד ב-29 באפריל 1939 על ידי קבוצת אנשים חברי [הקיבוץ המאוחד](#),^[8] הוא פעל למעשה כבר בשלהי 1938. הסיבות להקמתו היו החמרת האיסורים [הבריטיים](#) על עלייה חוקית לארץ ישראל, מול ההכרה כי יש לחלץ יהודים מאירופה לפני שתפרוץ מלחמה. המוסד הוקם על בסיס [תנועת ההעפלה](#) שהייתה קיימת לפניו. תנועת ההעפלה הושתתה בתחילת דרכה על עליית בדד של מעפילים שהגיעו ארצה כ**תיירים** או בדרכים אחרות. החל משנת 1934 החלה ההעפלה לפעול דרך הים בספינות מעפילים, שהראשונה בהן הייתה הספינה [נוכב](#) שהביאה 50 מעפילים מ**מצרים** בינואר 1934.

ב-29 באפריל 1939 זימן [שאול אביגור](#) ללונדון את אנשי מנגנון ההעפלה לפגישה שהפכה למעשה לכינוס היסוד של המוסד תחת פיקודו. בפגישה נוכחו [יהודה ברגינסקי](#), [זאב שינד](#), צבי יחיאלי, ויוסף ברפל. בפגישה זו הותוו דפוסי העבודה במוסד. נקבע כי פעולות ההעפלה והבריחה יתבצעו בפיקוד ההנהלה של אביגור וברגינסקי, וההנהלה תשב בפריס. הוחלט לצרף את [שמריה צמרת](#), [פינו גינצבורג](#) ומשה אוורבך.^[9] סגנו באירופה היה [זאב וניה הדרי](#) ובארץ [דוד \(דוידקה\) נמרי](#), שהיה אחראי על הורדת המעפילים ושימש קצין המבצעים. גזר המוסד היה [פינו גינצבורג](#) ("ברג") שפעל ב**ז'נבה**. תחילה התרכזה פעילות מטה המוסד ב**אתונה**, ומאוחר יותר עבר המרכז ל**פריז**. מעל המטה היה ועד ציבורי שפעל בארץ ישראל והורכב מנציגי **מפא"י**, **העובד הציוני**, **הפועל המזרחי** ו**השומר הצעיר**. עם הפילוג במפא"י פרש אחד ממייסדי המוסד לעלייה ב', [יהודה בראגינסקי](#), ממפא"י ל**סיעה ב'** וכך הייתה נציגות גם ל**תנועה לאחדות העבודה**.

בשנים הראשונות ליסודו נחל המוסד הצלחה מסוימת ולפני [מלחמת העולם השנייה](#) הצליח להביא ב-50 הפלגות למעלה מ-20 אלף עולים. עם פרוץ המלחמה, כמעט ושותקה פעילות המוסד וב-1944 הגיעו מ**רומניה** 11 ספינות.

לאחר מלחמת העולם השנייה

ערך מורחב – [תנועת הבריחה](#)

ביוני 1945 התווה אביגור את כיווני הפעולה של המוסד בפני מזכירות הוועד הפועל של [ההסתדרות](#). האתגר הראשון היה לחדש את

המוסד לעלייה ב'

מדינה

[ישראל](#)

משרד ראשי

[אתונה](#)

יושב ראש

[שאול אביגור](#)

תקופת

29 באפריל 1939 –

הפעילות

1951 (כ-11 שנים)

התמונה לעיל היא נחלת הציבור: האוניה נקשרה לרציף והצטרפה ל"צי הצללים", Original Image Name: האוניה אקסודוס קשורה לרציף, Notes: נתקבל מ: א. הציוני, נוסח הקרדיט: אוצר תמונות הפלמ"ח The Palmach Photo Gallery

המוסד לעלייה ב' היה זרוע של ארגון [ההגנה](#) ששימש כגוף המארגן מטעם הנהגת ה**יישוב** של [ההעפלה](#)^{[1][2]} של [תנועת הבריחה](#)^{[3][4]} העלייה [היבשתית ממדינות ערב](#)^[5] ו**מפעל הרכש**^{[6][7]}. הבטוי "עלייה ב' מתייחס לעלייה בלתי לגאלית. פעילות המוסד התרכזה מחוץ לגבולות הארץ, הייתה חשאית ובלתי חוקית עקב חוקי המנדט הבריטי. הפעילות הסתיימה בשנת 1952.

אוניית המעפילים "[מורדי הגטאות](#)", מאי 1947

הקשר עם הקהילות היהודיות וריכוזי הפליטים באירופה. הוא דרש לאייש את בסיסי ההעפלה ביוון, באיטליה ובצרפת ולרכוש ספינות גדולות.^[10] הבריחה, בדרכי היבשה, הייתה הפרק הראשון של העלייה לארץ וההעפלה בדרכי הים הייתה הפרק השני. התנועה האחת לא הייתה יכולה להתקיים בלי האחרת.

אביגור היה מעורב אישית במנוי השליחים של המוסד לתנועת הבריחה ובקביעת היעדים לפעולה, אך דבק בהאצלת סמכויות וחופש פעולה לגבי אופן ביצוע המשימות.^[11] עם סיום ההערכות היו למוסד עשרות שליחים ב-22 ארצות על פני ארבע יבשות.^[12] בראש השלוחה באיטליה עמד **יהודה ארזי**, אחריו **עדה סירני** אחריה משה זקימוביץ ואחריו **נחום שמיר** (וקסמן), **ברומניה** – **משה אגמי**,^[13] הממונה על השלוחה ביוון היה לוי שבט-שוורץ ואחריו יאני אבידוב, שעבר באביב 1947 ל**צפון אפריקה**. מפקד מרכז הבריחה ב**פולין** היה **איסר בן צבי** (שמעון) 1945 אחריו **צבי נצר** (אלכסנדר), 1945–1948.^[14] ב**כנסולובקיה** המפקד היה **אלחנן גפני**, ביוגוסלביה – אפרים שילה (יורם),^{[15][16]} בהונגריה – יצחק איילון,^[17] ב**אוסטריה** מפקד הבריחה היה **אשר בן נתן** (ארתור).^[18] כדי לתאם ולתכלל את פעילות הבריחה בארצות אירופה קבע שאול מפקד שיהיה אחראי על המרחב כולו. הראשון היה **יחיאל דובדבני**, שהיה יו"ר מרכז הגולה בשנת 1945, אחריו **מרדכי סורקיס** בשנים 1945–1946. **אפרים דקל** היה מפקד הבריחה באירופה בשנים הסוערות ביותר 1946–1947. **מאיר ספיר** – מפקד הבריחה באירופה 1947–1948, החליף את שאול כאשר חזר לארץ.^[19] המוסד התאפיין בהקפדה חמורה על ביטחון וחשאיות. עיקר התקשורת בבריחה בין מפקדים הייתה פנים אל פנים במפגשים חשאיים. מסמכים מסווגים הועברו באמצעות שליחים, ולא בתקשורת רדיו.^[20] בשל החשאיות הרבו אנשי הבריחה להשתמש במילות קוד. למשל, לכל שליח היה שם קוד. מאחר שרוב השליחים היו חברי קיבוצים מילות קוד רבות באות מעולם החקלאות: מרכז בריחה נקרא "ועדה חקלאית", קבוצת מטיילים – "מחסן", זהובים (פולניים) – "זרעים", קורונה (צ'כית) – "קישואים", העיר שטטין – "חזיר", קודובה – "נגב", וקלאצ'קו – "כפר". ואלה דוגמאות בלבד.^[21] ממשלת בריטניה עקבה אחר פעילות המוסד גם ביבשה, בפעילות תנועת

הבריחה, וגם בים אחרי אוניות המעפילים, לפעמים עוד בהיות האוניות בנמלי היציאה. **משה סנה** עבר ל**פריז** במסגרת תפקידו החדש כראש האגף המדיני של **הסוכנות היהודית** באירופה וראש "המחלקה לעלייה נוספת ונדידה", דהיינו עלייה ב' והבריחה, עם פירוק **תנועת המרי העברי**.^[22] בתחילת דצמבר 1947, הוא התפטר מתפקידו כממונה על ההעפלה עקב החלטת הנהלת הסוכנות ובניגוד לדעתו, לקבל את התכתיב האמריקני בפרשת **הפאנים** ולמנוע את הגעתן של שתי ספינות המעפילים **פאן יורק** ו**פאן קרסנט** מרומניה בתואנה שהן שורצות סוכנים סובייטיים, . העפלה חודשה מאיטליה רק באוגוסט 1945. מחידוש ההעפלה, הפלגתה של **הספינה דל'ן** ועד להקמת המדינה במאי 1948 – הצליח המוסד להפעיל 65 הפלגות שנשאו יותר מ-70 אלף עולים מארצות שונות, **משוודיה** בצפון, **רומניה/בולגריה** במזרח ו**אלג'יריה** בדרום. אוניות המעפילים המוכרת ביותר של המוסד היא "**אקסודוס**" ("יציאת אירופה תש"ז", 1947). מאבקם של מעפיליה נגד גירושם חזרה לאירופה התפרסם בעולם כולו, העלה על סדר היום את בעיית **הפליטים היהודים**, והיווה אחד מהגורמים שדרבנו את מסירת בעיית ארץ ישראל לדיון **האו"ם** ולהקמת **מדינת ישראל**. **הגדעונים**, מפעילי קשר גדעון, היו אנשי הקשר האלחוטי של ההגנה. ההגנה העבירה לפיקודו של המוסד את אנשי **הפלי"ם** ואתם את הגדעונים. הגדעונים שמשו כאנשי קשר אלחוטי חשאי את מרכזי הבריחה, אך עיקר פועלם היה בהעפלה. על כל אונות מעפילים היה לפחות גדעוני אחד שהיה אחראי על הקשר בין האוניה לבין נמל השילוח ובהמשך, בין האוניה לבין הנמל בארץ. **תנועת הבריחה** העבירה כ-300,000 פליטים ברחבי אירופה ברגל, במשאיות, לפעמים 'בתור ציוד', מכוסים ב**ברזנט** וברכבות, דרך גבולות באופן בלתי-לגאלי. לצורך מעברי הגבול הקימה הבריחה מערכת מסועפת של מעבדות זיוף, שנקראו 'מסגריות'.^[23] ב'מסגריות' זייפו תעודות, מסמכים ואישורים שונים: אישור לנשיאת נשק, אישור לכניסה לאזור מסוים, תעודת זהות ועוד. לשורדים רבים היו מספר תעודות זהות שונות לפי הצורך, באזורים שונים בדרך. ליוצאים מפולין זהות יוונית הייתה אחת מהחשובות ביותר. האו"ם אישר ליוונים לחזור לארצם אחרי המלחמה, אנשי הבריחה זיהו את ההזדמנות והרבה שורדים הפכו ליוונים.^[24] פרק חשוב

בפעילות "הבריחה" היה איתור ואיסוף לדים, רובם יתומים. הילדים נאספו הממחבאים, ממחנות, או הגיעו מן היער. פעילות מיחדת נעשתה במסגרת 'הקואורדינציה'. הייתה הצלת ילדים יהודים שנמסרו למנזרים או למשפחות נוצריות. הבריחה הקימה וניהלה בתי ילדים והילדים יצאו, יחד עם המדריכים שלהם, לדרך אל ארץ ישראל. הם עברו ארצות וגבולות. לפעמים המסע ארך אף יותר משנה. בבתי בילדים טיפלו בהם ברמה הפיזית-בריאותית, ילדים רבים היו במצב רפואי קשה, ברמה הנפשית, ילדים רבים היו עם בעיות רגשיות והתנהגותיות קשות וגם ברמה האקדמית. היו ילדים, שהתחבאו ביער, או שהיו במחנות ולא ידעו אפילו קרוא וכתוב. היו ילדים, ממנזרים למשל, שלמדו אך לא ידעו מאומה על יהדותם.

המוסד ארגן את העפלה אווירית מעיראק ואיטליה **במצע כנף**, בו העפילו 150 מעפילים, 100 מעיראק ו-50 מאיטליה.^[25] כמו כן התקימה העפלה שנקראה, "**עליה ד**". העפלה זו התקיימה עם דרכונים מזויפים. לפעמים הדרכונים שמשו יותר מאדם אחד. השורד הגיע ארצה והתעודה חזרה לאירופה עם האונייה להביא שורד אחר.

פעילות במדינות האסלאם

מ-1943 ועד 1949, המוסד בשיתוף עם הסוכנות היהודית והמחלקה הערבית של הפלמ"ח פעל במדינות ערב, בעיקר בסוריה ובעיראק, להעלות מעל ל-5,000 יהודים לישראל, בדרך היבשה. פעולות אלה אורגנו על ידי סירים של הפלמ"ח. בראש השלוחה בסוריה עמד **מנשה הראל**, ובראש השלוחה בעיראק עמדו **שלמה הלל** ו**עזרא כדורי**. העולים, שרובם היו בני נוער, נקלטו בקיבוצים.

בשנת 1947 עלו ממרוקו ומאלז'יר כ-1,500 עולים, רובם בספינות המעפילים 'יהודה הלוי', הפורצים, ו'שיבת ציון'. הספינות ניסו להתחמק מהבריטים, אך ניתפשו והגיעו לקפריסין.^[26]

רכש מחו"ל

ערך מורחב – **עסקת הנשק הצ'כוסלובקית-ישראלית**

המוסד עסק ברכש צבאי בחו"ל, שנועד לשמש את ההגנה ובהמשך את צה"ל **במלחמת העצמאות**.^[27] סגנו של שאול אביגור, **אהוד אבריאלי** נשלח בתום המלחמה לאירופה לסייע להעפלה ורכש נשק. אבריאלי היה מעורב בהמשך בקידום **עסקת הנשק הצ'כוסלובקית-ישראלית** שהייתה המקור העיקרי לנשק של

ההגנה וצה"ל במלחמת העצמאות. במסגרת עסקה זו נרכשו **בצ'כוסלובקיה** עשרות מטוסים, כ-50,000 רובים, כ-6,000 מקלעים וכ-90 מיליון כדורים. העברה מוקדמת של חלק מהנשק בוצעה במסגרת **מצע חסידה** כדי לספק נשק ל**מבצע נחשון** לפריצת הדרך לירושלים עוד לפני הקמת המדינה.

בנוסף עסק המוסד ברכש של אוניות שימשו כאוניות מעפילים. אוניות נרכשו בעיקר בארצות הברית, קבוצת זאב שינד, ובאיטליה.^[28]

לאחר הקמת המדינה

עם הקמת **מדינת ישראל**, שימש "המוסד לעלייה" (האות ב' נמחקה) כחברת נסיעות שעסקה בהובלת זרם העולים שזרם ארצה ובסוף 1948 היא הפכה לחברת ספנות 'שוהם', ששמה שונה לאחר מכן ל'**צים**' (ללא קשר למוסד החשאי **נתיב**, שארגן עליה מארצות ה**גוש הקומוניסטי** ול**מוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים** שקיבל את האחריות הממלכתית על העלאת יהודים מארצות מצוקה ב**מזרח התיכון** ו**צפון אפריקה**).

ב-1952 פורק המוסד ופעליו התפזרו, חלקם חזרו לקיבוציהם ורבים מהם הצטרפו לזרועות כוחות הביטחון.

ראו גם

מצע מבוכה

לקריאה נוספת

אריה ל. אבנרי, **המאבק בספר הלבן והקמת המוסד לעליה ב'**, בתוך שורשים; קבצים לחקר הקיבוץ ותנועת העבודה. תל אביב ג (תשמ"ב) עמ' 213–245

אריה בועז, **עלום ונוכח בכל – סיפור חייו של שאול אביגור**, פרק שמיני: המוסד לעליה ב', עמודים 106–130, **משרד הביטחון – ההוצאה לאור**, 2001.

זאב וניה הדרי **פליטים מנצחים אימפריה**, קיבוץ מאוחד-כתר, תל אביב, תשמ"ה

יהודה בראגינסקי **עם חותר אל החוף; חמש עשרה שנה בשירות עליה ב'**, **הוצאת הקיבוץ המאוחד**, תשכ"ה

יצחק אבנרי, **ההסתדרות הציונית והעלייה הבלתי ליגלית לארץ ישראל**, מראשית הכיבוש הבריטי ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה, **אוניברסיטת תל אביב**, 1979

מרדכי נאור, **ביום, ביבשה וגם באוויר – מבט חדש על ההעפלה**, הוצאת **ספריית יהודה דקל והמועצה לשימור אתרי מורשת בישראל**, 2015.

12. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, משרד הביטחון, 2002, עמ' 189
13. [בכירי 'המוסד לעליה ב' לאחר מלח"ע ה-2](#)
14. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, "הבריחה" פולין 1946–1945, תל אביב: זמורה-ביתן, 1995, עמ' 129
15. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1095
16. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 1094
17. [קיבוץ מעגן | דף הבית](#)
18. אשר בן נתן, **החוצפה לחיות, פרקי חיים**, משרד הביטחון, 2002, עמ' 24 - 74
19. אשר בן נתן ודוד שיף (עורכים), **הבריחה**, משרד הביטחון, 1998, עמ' 16
20. דניאל רוזן, **הגדעונים**, ירושלים: העמותה להנצחתחלי הקשר והתקשוב, 2017, עמ' 9
21. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 461-462
22. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, משרד הביטחון, 2002, עמ' 191
23. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 221
24. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, ביתן-זמורה ומשואה, 1995, עמ' 59-60
25. [בעקבות מבצע מייקלברג](#), **אתרים** 57, אפריל 2017
26. [העפלה מצפון אפריקה](#)
27. [מרשת 'גדעון' לרשות התח"ל](#), אתר הפל"ים
28. עדה סירני, **ספינות ללא דגל**, עם עובד, 1975

- [אברהם יבין](#), שלמה דרך (עורכים), **סיפורו של דוידקה, דוד נמרי - מפיו ועליו**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ד
- [דליה עופר](#), דרך בים: עלייה ב' בתקופת השואה, 1939–1944, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 1988
- יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, הוצאת עם עובד, 1973
- מירי נהרי, **שליחי המוסד לעליה ב' בתנועת הבריחה**, מבטמל"מ, כתב עת לעיני מודיעין וביטחון מבית המרכז למורשת המודיעין, גיליון 93, 2023

קישורים חיצוניים

- מדיה וקבצים בנושא [המוסד לעליה ב'](#) בוויקישיתוף
 - [המוסד לעליה ב'](#), דף שער בספרייה הלאומית
 - [סיפורן של אוניות המעפילים](#) באתר [עמותת חיל הים](#)
 - [זאב צחור](#), 'המוסד לעליה ב' – מקור הסמכות', [קתדרה](#) 39, אפריל 1986, עמ' 178-163
 - [המוסד לעליה ב'](#), באתר הפל"ם ההעפלה והרכש
 - [הבריחה](#), במסגרת הסכת עולמי עם [יצחק נוי](#), [תאגיד השידור הישראלי - כאן](#)
- #### הערות שוליים
1. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, ישראל: משרד הביטחון, 2002, עמ' 183
 2. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, תל אביב: עם עובד, 1973, עמ' 174
 3. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, ישראל: עם עובד, 2002, עמ' 188
 4. יהודה סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, עם עובד, 1973, עמ' 174
 5. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, 2002, עמ' פרק 10, העליה היבשתית
 6. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, משו 2002, עמ' פרק 13 הרכש הצבאי וצהל 244-225
 7. [המוסד לעליה ב'](#), באתר palyam.org
 8. זאב צחור, המוסד לעליה ב' הסמכות [דרושה הבהרה]
 9. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, 2002, עמ' 114
 10. אריה בועז, **עלום ונוכח בכל**, משרד הביטחון, 2002, עמ' 188
 11. יוחנן כהן, **עוברים כל גבול**, זמורה-ביתן ומשואה, 1995, עמ' 22

לקט תמונות של אניות מעפילים

האניה אקסודוס בנמל חיפה

קטגוריות:

- [פעילי המוסד לעליה ב'](#)
- [ההעפלה](#)
- [הבריחה](#)
- [יחידות ההגנה](#)
- [ציונות](#)
- [משוברים קודמים](#)
- [משוב על הערך](#)
- [ערכים קשורים](#)

- [תנועת הבריחה ההתארגנות ציונית](#)
- [ההעפלה התנועה להעלאת יהודים לארץ ישראל](#)
- [נגד חוקי המנדט הבריטי בשנים 1934 - 1948](#)
- [נשים בתנועת הבריחה](#)

NLI: 987007578951105171 •

LCCN: n50073740 •

SUDOC: 100553672 •

VIAF: 148895877 •

WorldCat עם 148895877 VIAF) •

דברי סיכום מאת יואב גד:

תם ונשלם ונסגר "המעגל המרובע" הכולל את השליחים והבריגדה היהודית, ההעפלה, "הבריחה" והמוסד לעליה ב' אשר סיומו בתקומת מדינת ישראל עם הכרזת העצמאות ביום ה' באייר, תש"ח 14.5.1948

עמותת "הכשרות החלוץ בגרמניה (1933-1947) - דור המשך"
הוקמה בנובמבר 2021 במטרה להנחיל לציבור ובמיוחד באמצעות פעילות חינוכית לדור הצעיר את מורשת החלוצים בגרי הכשרות החלוץ הציוניות, הנספים והשורדים. העמותה פועלת לחקור ולתעד את קורות חייהם, ללקט עדויות בשת"פ עם עשרות מזיאוניס וחוקרים אודות תקופת ההכשרה הציונית בגרמניה לפני השואה, בעת תקופת השואה ולאחר מכן בתקופת ההעפלה ארצה כולל במסגרת "המוסד לעלייה ב", דרך הקליטה, ההשתלבות, ההתאקלמות בארץ, הקמת משפחות והתרומה להקמת ישובים בארץ. אנו מגישים הצעות להענקת אות "יהודי מציל יהודי".

סיפור "משואה לתקומה" תורם משמעותית למאבק עם ישראל נגד אנטישמיות והכחשת השואה ברחבי העולם ובאינטרנט.

אהוד הרברט גרובלד - המוסד לעלייה ב' וארגון "הבריחה" (1945 - 1947)

מאת: יואב גד (גרובלד) 18.2.2025

אהוד הרברט גרובלד, אבא שלי, היה ממנהיגי מרכז החלוץ בגרמניה בשנים 1938 - 1947, היה שותף בהכנת המסע של 3 אניות מגרמניה לחיפה בא"י באוג' 1940 עם 3,500 "עולים - פליטים". היה מדריך ואחראי על הנוער בהכשרות החלוץ באהרנסדורף ונויינדורף במדינת ברנדנבורג בגרמניה. ליווה במהלך הגירוש ב-19.4.1943 את 117 חניכיו מההכשרה בנויינדורף דרך ברלין למחנה ההשמדה אושוויץ. לאחר "צעדת המוות" מאושוויץ לגרמניה בחורף 1945 הוא הגיע למחנה ההשמדה ברגן בלזן, ליד הנובר, כ-240 ק"מ מערבית לברלין. אבי השתחרר ממחנה ברגן מבלזן בתאריך 19.4.1945 הודות לצבא הבריטי.

במהלך החודשים הראשונים לאחר השחרור הוא התארגן וחדש את קשריו עם חבריו מתנועת החלוץ, מדריכים וחניכים, בחורים ובחורות. כמו כן חידש את הקשר עם ההנהגה בארץ ובחו"ל, בעיקר מקרב התנועה. ביולי 1945 הגיע בעזרת קשר לחברו מתנועת "החלוץ", ארתור פוזננסקי, חניכתו לשעבר הילדה שמחה ואחרים אל "קבוצ בוכנוואלד" בחוות גרינגסהוף ע"י פולדה, כ-100 ק"מ צפון מזרחית לפרנקפורט א-מייין. בקבוצ בוכנוואלד כבר היה גרעין מעורב של קבוצה מתנועת החלוץ ואנשי ההכשרות בהנהגתו של ארתור פוזננסקי, קבוצה מהתנועה הדתית בראשותו של יחזקאל תידור, וקבוצה של אנשים ללא שיוך ארגוני או רקע משותף קודם. ארתור פוזננסקי היה אחד האחראים על ניהול ההכשרה, איזידור (פפה) יוקר היה אחראי על ניהול המשק והחווה החקלאית. אבא שלי, הרברט אהוד גרובלד, היה אחראי על קשרי החוץ עם המוסדות היהודיים והלא יהודיים. היו עוד מנהלים וחברים בעלי תפקידים לאורך שנותיו הראשונות של הקבוצ במקום, עד יולי 1947.

נחום גולדמן, ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית בארה"ב ונציג הסוכנות באו"ם, פנה אל אבא שלי באופן אישי וביקש ממנו להיות חלק ושותף ב"מוסד לעלייה ב' וארגון "הבריחה". אבי, קיבל עליו את המשימה. יחד עם אשתו, (אז אילזה לוינשטיין, לימים עליזה גרובלד, האמא שלי) הסתובבו ברחבי גרמניה בין מחנות העקורים השונים. הם נעו בעיקר בשטחי הממשל האמריקאי והאנגלי במערב גרמניה. אבי קיבל לצורך תפקידו רכב צמוד, ולבש מפעם לפעם מדים של הצבא האמריקאי, כהסוואה ולצורך 'הונאה לפי סיפור כיסוי'...

ידוע לי כי היה במקומות כגון "בוכום" ומחנות עקורים בקרבת הגבול עם בלגיה והולנד. נודע לי שאבי, יחד עם אימי, סייעו להבריח שיירות עקורים וגולים יהודים בנתיב בין אנטוורפן בבלגיה לבין נמל מרסיי בדרום צרפת, כחלק מהעלייה / ההעפלה הבלתי לגלית לארץ ישראל. ידוע לי על אנשים שנסעו 'טרמפ' עם אבי מרחקים גדולים בחצותם את גרמניה, באביב, בסתיו ובחורף המושלג. ישנם ברשותי צילומים רבים של אותה תקופה, גם מפעילות אבי "בקבוצ בוכנוואלד" וגם מנסיעותיו ועבודתו במחנות העקורים - בארגון, רישום ופיקוח.

תנועת "הבריחה" ותנועת "העפלה" הם שני החלקים המרכיבים את סיפור עליית שארית הפליטה לישראל ומהוות פרק מפואר בתולדות ההיסטוריה המודרנית של עם ישראל. זהו פרק של גבורה, אומץ, יוזמה ותחבולות שהתאפיין בהקרבה ובאהבת העם והמולדת, פרק שהתרחש בין שני אירועים דרמטיים של ההיסטוריה, הלא הם השואה והקמת מדינת ישראל. אכן **משואה בגבורה לתקומה!**

Yoav Gad – Founder and Chairman

יואב גד - מייסד ויו"ר

עמותת "הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 / דור המשך" (ע.ר. 580730380) כתובת: רותם 28, יבנה
Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947 / Following Generation Association 580730380

טל: +972-50-5596927 מיל: hachshara-dor-hemshech.com gadyoav@gmail.com

תרומות תתקבלנה בברכה ובתודה. עבור: הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 / דור המשך

בנק הפועלים, בנק 12 / סניף יבנה מספר סניף 762 חשבון 56454 IBAN IL050127620000000056454

Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947

Following Generation

From Shoa by Heroism to Revival

הכשרות החלוץ בגרמניה 1933 – 1947

דור המשך

משואה בגבורה לתקומה

אוגדן זה הינו פרי מחקר ואיסוף מידע ומקורות אישיים וכלליים בנושאים השזורים בתקומת העם היהודי באירופה בזמן ולאחר השואה, הלו הם – העלייה והעפלה, וארגוני "הבריחה" ו"המוסד לעלייה ב' " שחברו ופעלו יחד ובמשולב.

זהו סיפור הרואי המושתת על יוזמה, אומץ, תחכום ותחבולה ומעל לכול ההבנה וההכרה שזו שעתו הגדולה של העם היהודי הקם לתחייה ומשתקם מאסון וטבח לגאולה ותקומה.

ובתוך הסיפור הכללי ארוג כחוט השני הסיפור האישי של משפחתי, הורי – אהוד הרברט גרובלד ועליזה גרובלד לבית לוינשטיין.

לזכור ולא לשכוח, ולעולם לא עוד !

עם ישראל חי לנצח נצחים !

Yoav Gad – Founder and Chairman

יואב גד - מייסד ויו"ר

עמותת "הכשרות החלוץ בגרמניה 1933-1947 / דור המשך" (ע.ר. 580730380) כתובת; רותם 28, יבנה

Hachsharot HeChalutz in Germany 1933-1947 / Following Generation Association 580730380

טל.: +972-50-5596927 מייל: gadyoav@gmail.com hachshara-dor-hemshech.com